

Plutarkhos, Paralel Yaşamlar: Agesilaos***Plutarkhos, Bioi Parallelloi: Agesilaos*****Çeviren: Nihal TÜNER ÖNEN**

Libri: Kitap Tanımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi’nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılarla açık, serbestçe/ücretsiz ‘açık erişimli’ bir dergidir. Kullanıcılar, yayincıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktımasını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten makaleler derginin web sitesinde (www.libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume I: Ocak-Aralık 2015) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Künye Plutarkhos, Bioi Parallelloi: Agesilaos [Plutarkhos, Paralel Yaşamlar: Agesilaos]. Çev.: Nihal TÜNER ÖNEN. *Libri* I (2015) 209-284. DOI: 10.20480/lbr.2015115475

Geliş Tarihi: 10.11.2015

Kabul Tarihi: 13.11.2015

Online Yayın Tarihi: 26.12.2015

URL: <http://dx.doi.org/10.20480/lbr.2018115475>

Editörya Phaselis Project
www.phaselis.org

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

I

Άρχιδαμος ὁ Ζευξιδάμου βασιλεύσας ἐπιφανῶς Λακεδαιμονίων, κατέλυπτεν σιὸν ἐκ γυναικὸς εύδοκίμου, Λαμπιδοῦς, Ἅγιν, καὶ πολὺ νεώτερον ἐξ Εύπωλίας τῆς Μελησιππίδα θυγατρός, Ἅγησίλαον. Ἐπεὶ δὲ τῆς βασιλείας Ἅγιδι προσηκούσης κατὰ τὸν νόμον ἰδιώτης ἀδόκει βιοτεύσειν ὁ Ἅγησίλαος, ἥχθη τὴν λεγομένην ἀγωγὴν ἐν Λακεδαιμονίῳ, σκληρὰν μὲν οὖσαν τῇ διαιτῃ καὶ πολύπονον, παιδεύουσαν δὲ τοὺς νέους ἄρχεσθαι. (2) Διὸ καὶ φασιν ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου τὴν Σπάρτην προσηγορεῦσθαι "δαμασίμβροτον", ὡς μάλιστα διὰ τῶν ἔθῶν τοὺς πολίτας τοῖς νόμοις πειθηνίους καὶ χειροήθεις ποιοῦσαν, ὥσπερ ὑπουρούς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δαμαζομένους. Ταύτης ἀφίησιν ὁ νόμος τῆς ἀνάγκης τοὺς ἐπὶ βασιλείᾳ τρεφομένους (3) παῖδας. Ἅγησιλάω δὲ καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἴδιον, ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἄρχειν μὴ ἀπαίδευτον τοῦ ἄρχεσθαι. Διὸ καὶ πολὺ τῶν βασιλέων εὐαρμοστότατον αὐτὸν τοῖς ὑπηκόοις παρέσχε, τῷ φύσει ἡγεμονικῷ καὶ βασιλικῷ προσκτησάμενος ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς τὸ δημοτικὸν καὶ φιλάνθρωπον.

II

Ἐν δὲ ταῖς καλουμέναις ἀγέλαις τῶν συντρεφομένων παίδων Λύσανδρον ἔσχεν ἔραστήν, ἐκπλαγέντα μάλιστα τῷ κοσμίῳ τῆς φύσεως αὐτοῦ. Φιλονεικότατος γὰρ ὃν καὶ θυμοειδέστατος ἐν τοῖς νέοις καὶ πάντα πρωτεύειν βουλόμενος, καὶ τὸ σφιδρὸν ἔχων καὶ ῥαγδαῖον ἄμαχον καὶ δυσεκβίαστον, εύπειθείᾳ πάλιν αὖ καὶ πραότητι τοιοῦτος ἦν οἶος φόβῳ μηδέν, αἰσχύνῃ δὲ πάντα ποιεῖν τὰ προσταττόμενα, καὶ τοῖς ψόγοις ἀλγύνεσθαι μᾶλλον ἢ τοὺς πόνους βαρύνεσθαι (2) τὴν δὲ τοῦ σκέλους πήρωσιν ἢ τε ὥρα τοῦ σώματος ἀνθοῦντος ἐπέκρυψε, καὶ τὸ ῥαδίως φέρειν καὶ ἲλαρῶς τὸ τοιοῦτο, παίζοντα καὶ σκώπτοντα πρῶτον ἐαυτόν, οὐ μικρὸν ἦν ἐπανόρθωμα τοῦ πάθους, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοτιμίαν ἐκδηλοτέραν ἐποίει, πρὸς μηδένα πόνον μηδὲ πρᾶξιν ἀπαγορεύοντος αὐτοῦ διὰ τὴν χωλότητα. Τῆς δὲ μορφῆς εἰκόνα μὲν ούκ ἔχομεν (αὐτὸς γὰρ ούκ ἡθέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκων ἀπεῖπε "μήτε πλαστὰν μήτε μιμηλάν" τινα ποιήσασθαι τοῦ σώματος εἰκόνα), λέγεται δὲ μικρός τε γενέσθαι (3) καὶ τὴν ὄψιν εύκαταφρόνητος·

AGESILAOS

I

Zeuksidamos oğlu Arkhidamos Lakedaimonialılara ünlü bir şekilde hükümettikten sonra, geride itibarlı karısı Lampido'dan olma Agis ile Melesippidas kızı Eupolia'dan olma çok daha genç yaşındaki oğlu Agesilaos'u bıraktı. Yasa uyarınca kraliyet Agis'e uygun düştüğü için, Agesilaos'un halktan biri olarak yaşammasına karar verildi ve Lakedaimonia'daki, yetiştirme şekli bakımından zor ve meşakkatli olan, ama itaat altına alınmaları hususunda gençleri bilinçlendiren, alışmış eğitime yönlendirildi. (2) Vatandaşların gelenekler uyarınca yasalara inanması ve atlar nasıl başlangıçtan itibaren iyi huylu bir şekilde eğitilebiliyorlarsa onların da eğitilebilir olmalarından dolayı, Sparta'nın Simonides tarafından "insan evcilleştiren" olarak adlandırıldığı söylenir. Yasa, kraliyet için yetiştirilen gençleri (3) bu sorumluluktan muaf tutardı. Agesilaos'a ise yönetime gelme talihi yönetilmeyi öğrenmeden olmamıştır. Doğasında olan hukmetme ve kraliyet yetilerine, eğitimden aldığı halk taraftarı ve insan sevme özelliklerini de eklediği için, kendisini vatandaşlarına kralların en anlayışlısı olarak sundu.

II

Söz konusu *agele*'lerde birlikte yetiştirildiği çocuklar arasından, kendi doğasından en çok etkilenen kişi olduğu için Lysandros'u dost edindi. Zira gençler arasında en tutkulu ve en yiğit kişiydi, her şeye baş olmak isterdi, coşkuluuydu, cesurdu, yenilmez ve ele avuca sızmazdı; itaat ve uysallık hususunda öyle biriydi ki; kendisine söylenen herşeyi asla korkuya değil; aksine saygıyla yerine getirir ve zorluklardan yakınımaktan çok kendisine yöneltilen uyarılarla içlenirdi. (2) Gelişen vücutunun gençliği bacagının sakatlığını gizliyordu, böylesi bir yükü, en başta kendisinin şakalar yapıp alay ederek, kolayca ve neşeyle taşıması, bu eksikliğin giderilmesine azımsanmayacak katkılar sağlıyordu, zira topallığı yüzünden ne zorluklardan ne de iş yapmaktan cayıyor, bundan dolayı onurseverliği daha da göze çarpıyordu. Yüzünün tasvirine sahip değiliz (zira kendisi de bunu istemiyordu; ölüm döşeğindeyken bile "bir heykeltıraş ya da bir ressamın" vücutunun tasvirini yapmamasını açıkça bildirmiştir), yine de ufak tefek (3) ve gösterisiz bir dış görünüşte olduğu söylenir.

Ἡ δὲ ἱλαρότης καὶ τὸ εὕθυμον ἐν ἄπαντι καιρῷ καὶ παιγνιῶδες, ἀχθεινὸν δὲ καὶ τραχὺ μηδέποτε μήτε φωνῇ μήτε ὄψει, τῶν καλῶν καὶ ὠραίων ἔρασμιώτερον αὐτὸν ἄχρι γήρως παρεῖχεν. Ὡς δὲ Θεόφραστος ἴστορεῖ, τὸν Ἀρχίδαμον ἐζημίωσαν οἱ ἔφοροι γήμαντα γυναικα μικράν· "οὐ γὰρ βασιλεῖς", ἔφασαν, "ἄμμιν, ἀλλὰ βασιλείδια γεννάσει".

III

Βασιλεύοντος δὲ Ἀγιδος ἦκεν Ἀλκιβιάδης ἐκ Σικελίας φυγὰς εἰς Λακεδαίμονα· καὶ χρόνον οὕπω πολὺν ἐν τῇ πόλει διάγων, αἴτιαν ἔσχε τῇ γυναικὶ τοῦ βασιλέως, Τιμαίᾳ, συνεῖναι. Καὶ τὸ γεννηθὲν ἐξ αὐτῆς παιδάριον οὐκ ἔφη γινώσκειν ὁ Ἀγις, ἀλλ' ἐξ Ἀλκιβιάδου γεγονέναι. Τοῦτο δὲ οὐ πάνυ δυσκόλως τὴν Τιμαίαν ἐνεγκεῖν φησι Δοῦρις, ἀλλὰ καὶ ψιθυρίζουσαν οἴκοι πρὸς τὰς εἰλατίδας Ἀλκιβιάδην τὸ παιδίον, οὐ λεωτυχίδην, (2) καλεῖν καὶ μέντοι καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην αὐτὸν οὐ πρὸς ὕβριν τῇ Τιμαίᾳ φάναι πλησιάζειν, ἀλλὰ φιλοτιμούμενον βασιλεύεσθαι Σπαρτιάτας ὑπὸ τῶν ἐξ ἐαυτοῦ γεγονότων. Διὰ ταῦτα μὲν τῆς Λακεδαίμονος Ἀλκιβιάδης ὑπεξῆλθε, φοβηθεὶς τὸν Ἀγιν· Ὁ δὲ παῖς τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ὑποπτος ἦν τῷ Ἀγιδι, καὶ γνησίου τιμῆν οὐκ εἶχε παρ' αὐτῷ, νοσοῦντι δὲ προσπεσών καὶ δακρύων ἐπεισεν υἱὸν ἀποφῆναι πολλῶν ἐναντίον. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ τελευτήσαντος τοῦ Ἀγιδος ὁ Λύσανδρος, ἥδη κατανεναυμαχηκώς Ἀθηναίους καὶ μέγιστον ἐν Σπάρτῃ δυνάμενος, τὸν Ἀγησίλαον ἐπὶ τὴν βασιλείαν προηγεν, ὡς οὐ προσήκουσαν ὅντι νόθῳ τῷ Λεωτυχίδῃ. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν, διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τὸ συντετράφθαι καὶ μετεσχηκέναι τῆς ἀγωγῆς, ἔφιλοτιμοῦντο καὶ συνέπραττον αὐτῷ προθύμως. Ἡν δὲ Διοπείθης ἀνὴρ χρησμολόγος ἐν Σπάρτῃ, μαντειῶν τε παλαιῶν ὑπόπλεως καὶ δοκῶν περὶ τὰ θεῖα σοφὸς εἶναι καὶ περιπτός. (4) Οὗτος οὐκ ἔφη θεμιτὸν εἶναι χωλὸν γενέσθαι τῆς Λακεδαίμονος βασιλέα, καὶ χρησμὸν ἐν τῇ δίκῃ τοιοῦτον ἀνεγίνωσκε.

Φράζεο δή, Σπάρτη, καίπερ μεγάλαυχος ἐοῦσα,

μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάστη χωλὴ βασιλεία·

δηρὸν γὰρ νοῦσοί σε κατασχήσουσιν ἄελπτοι

φθισιβρότου τ' ἐπὶ κῦμα κυλινδόμενον πολέμοιο.

Bununla beraber her zamanki neşeliliği, cömertliği ve şakacılığıyla konuşmada ve görünüşte hiçbir zaman sıkıcı ve ters olmaması onu yaşılanıncaya kadar, yakışıklı ve yetişkin erkeklerden daha çekici biri yapmıştır. Theophrastos'un bildirdiği göre, *ephoros*'lar Arkhidamos'u küçük bir kadınla evlendiği için cezalandırılmışlardı. Onlar "çünkü" demişlerdi, "*o bizim için gerçek krallar değil; sadece küçük kralcıklar dünyaya getirecek*".

III

Agis'in hükümdarlığı sırasında Alkibiades Sicilya'dan kaçip Lakedaimonia'ya geldi. Henüz kente pek vakit geçirmemişken kralın karısı Timaea ile ilişkiye girme suçunu işledi. Agis de ondan olma çocuğu tanımadığını; zira onun Alkibiades'ten soylandığını söyledi. Duris, Timaea'nın bu durumun üstesinden çok da zorlanmadan geldiğini, hatta evde hizmetkarların önünde seslenirken çocuğu Leotykhides olarak değil de Alkibiades olarak (2) adlandırdığını söyler. Ayrıca, Alkibiades'in kendisinin de Timaea ile şehvet düşkünlüğünden dolayı değil; tersine, Spartalılara kendinden köklenen soylar tarafından hükmedilsin diye hırslandığı için ilişkiye girdiğini açıkladığını bildirir. Alkibiades bu olanlardan dolayı Agis'ten korkarak Lakedaimonia'dan gizlice ayrıldı. Bu çocuk diğer zamanlar boyunca da Agis'te hep kuşku uyandırdı ve onun nezdinde meşruluk onuruna sahip olmadı; fakat kral hastalandığında yere kapanıp ağladığı için pek çok kişinin itirazına alındırmadan onu oğlu olarak tanıdı. (3) Bu arada, o zamanlar Atinalılara karşı bir deniz savaşı kazanan ve Sparta'da çok fazla itibar gören Ly-sandros, Agis ölüktен sonra krallık, gayri meşru bir çocuk olduğundan Leotykhides'e uygun düşmediği için, Agesilaos'u kral olmaya teşvik etti. Diğer vatandaşların pek çoğu da erdemi dolayısıyla ve birlikte yetişip aynı eğitimi aldıkları için Agesilaos'u destekleyerek bu konuda ona candan yardım ettiler. Sparta'da, eski kehanetleri tanıyan, kehanet ilmini iyi bilen ve bu konuda eşsiz olduğu yönünde ünlenen Diopeithes adında bir kahin vardı. (4) O, Lakedaimonia kralının topal olmasının uygun olmayacağılığını açıkladı ve bir yargısında söyleşi bir kehanet aktardı:

*Ey Sparta, öyle gururlu olsan da, kendine göz kulak ol ki,
dimdik duran sende topal bir krallık büyümesin;
yoksa uzun süre başına beklenmedik acılar musallat olacak
ve de insan katili savaşın karışık dalgaları.*

(5) Πρὸς ταῦτα Λύσανδρος ἔλεγεν ὡς, εἴ πάνυ φοβοῦντο τὸν χρησμὸν οἱ Σπαρτιᾶται, φυλακτέον αὐτοῖς εἴη τὸν Λεωτυχίδην· ού γὰρ εἴ προσπταισας τις τὸν πόδα βασιλεύοι, τῷ θεῷ διαφέρειν, ἀλλ' εἴ μὴ γνήσιος ὁν μηδὲ Ἡρακλείδης, τοῦτο τὴν χωλήν εἶναι βασιλείαν. Ο δέ Ἀγησίλαος ἔφη καὶ τὸν Ποσειδῶνα καταμαρτυρεῖν τοῦ Λεωτυχίδου τὴν νοθείαν, ἐκβαλόντα σεισμῷ τοῦ θαλάμου τὸν Ἅγιν· ἀπ' ἑκείνου δὲ πλέον ἡ δέκα μηνῶν διελθόντων γενέσθαι τὸν Λεωτυχίδην.

IV

Οὕτω δὲ καὶ διὰ ταῦτα βασιλεὺς ἀποδειχθεὶς ὁ Ἀγησίλαος εὔθὺς εἶχε καὶ τὰ χρήματα τοῦ Ἅγιδος, ὡς νόθον ἀπελάσας τὸν Λεωτυχίδην. Ὁρῶν δὲ τοὺς ἀπὸ μητρὸς οἰκείους ἐπιεικεῖς μὲν ὅντας, ίσχυρῶς δὲ πενομένους, ἀπένειμεν αὐτοῖς τὰ ἡμίσεα τῶν χρημάτων, εὕνοιαν ἐαυτῷ καὶ δόξαν ἀντὶ φθόνου καὶ δυσμενείας ἐπὶ τῇ κληρονομίᾳ κατασκευαζόμενος. "Ο δέ φησιν ὁ Ξενοφῶν, ὅτι πάντα τῇ πατρίδι πειθόμενος ἵσχυε πλεῖστον, ὥστε ποιεῖν ὃ βούλοιτο, (2) τοιοῦτόν ἐστι. Τῶν ἐφόρων ἦν τότε καὶ τῶν γερόντων τὸ μέγιστον ἐν τῇ πολιτείᾳ κράτος, ὃν οἱ μὲν ἐνιαυτὸν ἄρχουσι μόνον, οἱ δὲ γέροντες διὰ βίου ταύτην ἔχουσι τὴν τιμήν, ἐπὶ τῷ μὴ πάντα τοῖς βασιλεῦσιν ἔξεῖναι συνταχθέντες, ὡς ἐν τοῖς περὶ Λυκούργου γέγραπται. Διὸ καὶ πατρικήν τινα πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ διετέλουν εὔθὺς οἱ βασιλεῖς φιλονεικίαν καὶ διαφορὰν (3) παραλαμβάνοντες. Ο δέ Ἀγησίλαος ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ὀδὸν ἥλθε, καὶ τὸ πολεμεῖν καὶ τὸ προσκρούειν αὐτοῖς ἔάσας ἐθεράπευε, πάσης μὲν ἀπ' ἑκείνων πράξεως ἀρχόμενος, εἴ δὲ κληθείη, θᾶττον ἡ βάδην ἐπειγόμενος, ὀσάκις δὲ τύχοι καθήμενος ἐν τῷ βασιλικῷ θώκῳ καὶ χρηματίζων, ἐπιοῦσι τοῖς ἐφόροις ὑπεξανίστατο, τῶν δ' εἰς τὴν γερουσίαν ἀεὶ κατατατομένων ἐκάστῳ (4) χλαῖναν ἔπειμπε καὶ βοῦν ἀριστεῖον. Ἐκ δὲ τούτων τιμᾶν δοκῶν καὶ μεγαλύνειν τὸ ἀξιωμα τῆς ἑκείνων ἀρχῆς, ἐλάνθανεν αὖξων τὴν ἐαυτοῦ δύναμιν καὶ τῇ βασιλείᾳ προστιθέμενος μέγεθος ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν εύνοίας συγχωρούμενον.

(5) Buna karşı Lysandros, eğer Spartalılar kehanetten bu kadar çok korkuyorlarsa, o zaman Leotykhides de onlar için sakınılmazı gereken biri olmalı, dedi. Zira ayağı aksak olan birinin kral olması, tanrısal kehanete ters düşmez; ama ne meşru olan ne de Heraklidler soyundan gelen birinin kral olması, krallığın aksak olmasına neden olur. Agesilaos da buna ilaveten Poseidon'un, Agis'i bir depremle yatak odasından dışarı fırlatarak Leotykhides'in meşru olmadığını tanıklık ettiğini söyledi; Leotykhides'in doğması da bu olaydan on ay ya da daha fazla bir süre sonra olmuştur.

IV

Agesilaos bu şekilde ve bu sebeplerden dolayı kral seçilince, Leotykhides'i gayri meşru olduğu için kovup, Agis'in servetini derhal ele geçirdi. Anne tarafından akrabalarının namuslu; fakat oldukça fakir kişiler olduklarını görünce, servetinin yarısını onlara bıraktı. Bu miras sayesinde düşmanlık ve kıskançlık yerine sempati ve şeref kazandı. Ksenophon bile, onun vatana sadık olduğu için, istediği her şeyi yapacak kadar çok güç kazandığını söylüyor, (2) bu öyledir. O zamanlar devlet içindeki en yüksek güç *ephoroi* ve *gerontaï*'nın elindeydi, bunlardan ilki sadece bir yıl boyunca memuriyette kalırken, *gerontai* yaşam boyu bu onura sahip olurdu; Lykurgos hakkında yazılınlarda anlatıldığı gibi bunlar, bütün güç krallarda toplanmasın diye devleti birlikte organize ederlerdi. Bundan dolayı krallar eskiden beri onlara karşı babadan kalma nefret ve kavgayı üstlenerek, (3) bunu son raddeye kadar devam ettirirlerdi. Agesilaos ise, tam tersi bir yol izledi, onlarla savaşmayı da bozusmayı da bırakarak dosta davrandı, her işe ilkin onlardan başlıdı, ne zaman çağrılsa aceleyle koşarak yanlarına gitti, bu şekilde kraliyet koltuğuna oturmaya ve işleri yönetmeye muvaffak oldu. Ne zaman huzuruna gelseler *ephoroi*'un önünde hep ayağa kalktı, *gerusia'*ya kabul edilen her bir kişiye ise (4) onur ödülü olarak bir manto ve bir sığır gönderdi. Bu suretle, onların yönetiminin saygınlığını artırmak için onur vererek hissettirmeden kendi gücünü arttırdı ve kendisine karşı olan iyi niyet sayesinde, yönetimde daha büyük bir saygınlık kazandı.

V

Ἐν δὲ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους πολίτας ὄμιλίαις ἔχθρὸς ἦν ἀμεμπτότερος ἢ φίλος. Τοὺς μὲν γὰρ ἔχθροὺς ἀδίκως οὐκ ἔβλαπτε, τοῖς δὲ φίλοις καὶ τὰ μὴ δίκαια συνέπραττε. Καὶ τοὺς μὲν ἔχθροὺς ἡσχύνετο μὴ τιμᾶν κατορθοῦντας, τοὺς δὲ φίλους οὐκ ἐδύνατο ψέγειν ἀμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ βοηθῶν ἡγάλλετο καὶ συνεξαμπτάνων αὐτοῖς· Ούδεν γὰρ ὥετο τῶν φιλικῶν (2) ὑπουργημάτων αἰσχρὸν εἶναι. Τοῖς δ' αὖ διαφόροις πταίσασι πρῶτος συναχθόμενος καὶ δεηθεῖσι συμπράττων προθύμως ἐδημαγώγει καὶ προσήγετο πάντας. Ὁρῶντες οὖν οἱ ἔφοροι ταῦτα καὶ φοβούμενοι τὴν δύναμιν ἐζημίωσαν αὐτόν, αἰτίαν ὑπειπόντες ὅτι τοὺς κοινοὺς πολίτας ἰδίους κτᾶται. (3) Καθάπερ γὰρ οἱ φυσικοὶ τὸ νεῦκος οἴονται καὶ τὴν ἔριν, εἰ τῶν ὅλων ἔξαιρεθείη, στῆναι μὲν ἄν τὰ οὐράνια, παύσασθαι δὲ πάντων τὴν γένεσιν καὶ κίνησιν ὑπὸ τῆς πρὸς πάντα πάντων ἀρμονίας, οὕτως ἔοικεν ὁ Λακωνικὸς νομοθέτης ὑπέκκαυμα τῆς ἀρετῆς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πολιτείαν τὸ φιλότιμον καὶ φιλόνεικον, ἀεὶ τινα τοῖς ἀγαθοῖς διαφορὰν καὶ ἄμιλλαν εἶναι πρὸς ἄλλήλους βουλόμενος, τὴν δὲ ἀνθυπείκουσαν τῷ ἀνελέγκτῳ χάριν ἀργὴν καὶ ἀναγώνιστον οὖσαν (4) οὐκ ὄρθως ὄμονοιαν λέγεσθαι. Τοῦτο δὲ ἀμέλει συνεωρακέναι καὶ τὸν "Ομηρον οἴονται τινες· οὐ γὰρ ἄν τὸν Ἀγαμέμνονα ποιῆσαι χαίροντα τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Ἀχιλλέως εἰς λοιδορίαν προαχθέντων "ἐκπάγοις ἐπέεσσιν", εἰ μὴ μέγα τοῖς κοινοῖς ἀγαθὸν ἐνόμιζεν εἶναι τὸν πρὸς ἄλλήλους ζῆλον καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἀρίστων. Ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἄν οὕτως τις ἀπλῶς συγχωρήσειεν· αἱ γὰρ ὑπερβολαὶ τῶν φιλονεικιῶν χαλεπαὶ ταῖς πόλεσι καὶ μεγάλους κινδύνους ἔχουσι.

VI

Τοῦ δὲ Ἀγησιλάου τὴν βασιλείαν νεωστὶ παρειληφότος, ἀπήγγελλόν τινες ἔξ Άσίας ἥκοντες ὡς ὁ Περσῶν βασιλεὺς παρασκευάζοιτο μεγάλῳ στόλῳ Λακεδαιμονίους ἐκβαλεῖν τῆς θαλάσσης. Ο δὲ Λύσανδρος ἐπιθυμῶν αὗθις εἰς Άσίαν ἀποσταλῆναι καὶ βοηθῆσαι τοῖς φίλοις, οὓς αὐτὸς μὲν ἄρχοντας καὶ κυρίους τῶν πόλεων ἀπέλιπε, κακῶς δὲ χρώμενοι καὶ βιαίως τοῖς πράγμασιν ἔξεπιπτον ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ ἀπέθνησκον, ἀνέπεισε τὸν Ἀγησίλαον ἐπιθέσθαι τῇ στρατείᾳ καὶ προπολεμῆσαι τῆς

V

Diğer vatandaşlarla olan ilişkilerinde ise, bir düşman olarak bir dosttan bile daha mükemmeldi. Zira o, düşmanlarına adaletsizce kötülük yapmaz, dostlarına ise adil olmayan şeyler için bile destek olurdu. Düşmanları başarı kazandığında onları takdir etmemekten utanır, dostları kaybedince de suçu onların üstüne atmaya çalışmaz, tersine, yardım edip suçu onlarla paylaşmaktan gurur duyar-dı. Çünkü dostça yapılan (2) hizmetlerin utanç verici olduğuna asla inanmıyordu. Düşmanları kötü duruma düşünce, ilkin o üzülür, istedikleri zaman canı gönülden yardıma koşarak herkesi cezbeder ve kendi yanına çekerdi. Bunları gören *ephoros*'lar ise, gücünden korktukları için, kamu yurttaşlarını kendine mal etmeye çalıştığı yönünde suçlayıp onu cezalandırdılar. (3) Zira tıpkı doğa filozoflarının, eğer kavga ve çatışma evrenden çıkarılırsa, gökyüzündeki olayların duracağına, her şeyin oluşumu ve deviniminin, her şeyin her şeyle uyumu nedeniyle sona ereceğine inanmaları gibi, Lakonialı yasa koyucu (*Lykurgos*) da, yetkinler arasında birbirlerine karşı her daim bir farklılık ve rekabet bulunmasını, karşı konulamaz olana itaatkarca boyun eğen, bundan dolayı da yararsız olan ve mücadele ruhu taşımayan bir iyiliğin de gerçek bir uzlaşma olarak adlandırmamasını istediği için, (4) farklı olma ve üstün gelme tutkusunu bir erdem güdüsü olarak devlet yasasına sotku. Bazıları Homeros'un da şüphesiz bunun farkında olduğunu düşünürler. Çünkü eğer soyluların birbirlerine karşı duyukları kıskançlık ve farklılığın halka büyük yarar getireceğine inanmasaydı, Akhil-leus ve Odysseus'un "ağır sözlerle" ağız dalaşına tutuşmalarından Agamemnon'un hoşnut kalmasına izin vermezdi. Yine de bunlar sadece bu şekilde kabul edilmemelidir; zira üstün gelme tutkusundaki aşırılıklar kent için sakıncalı olup pek çok tehlike taşırlar.

VI

Agesilaos'un krallığı almasının üstünden çok geçmeden Küçük Asya'dan birileri geldi ve Pers kralının Lakedaimonialıları denizden sürüp atmak için büyük bir donanma hazırlattığını haber verdi. Lysandros derhal Asya'ya gönderilmeyi ve kentlerin yöneticileri ve efendileri olarak bizzat atadığı dostlarına yardıma koşmayı istediginden; dostlarının da güçlerini kötü ve zorba şekilde kullanmaları dolayısıyla vatandaşlar tarafından kovulmaları ya da öldürülmeleri yüzünden, Agesilaos'u, seferi üstlenmesi ve barbarların hazırlanmasından önce

Ἐλλάδος, ἀπωτάτω διαβάντα καὶ φθάσαντα τὴν (2) τοῦ βαρβάρου παρασκευήν. Ἀμα δὲ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ φίλοις ἐπέστελλε πέμπειν εἰς Λακεδαίμονα καὶ στρατηγὸν Ἀγησίλαον αἴτεῖσθαι. Παρελθών οὖν εἰς τὸ πλῆθος Ἀγησίλαος ἀνεδέξατο τὸν πόλεμον, εἴ δοῖεν αὐτῷ τριάκοντα μὲν ἡγεμόνας καὶ συμβούλους Σπαρτιάτας, νεοδαμώδεις δὲ λογάδας δισχιλίους, τὴν δὲ συμμαχικὴν εἰς (3) ἐξακισχιλίους δύναμιν. Συμπράττοντος δὲ τοῦ Λυσάνδρου πάντα προθύμως ἐψηφίσαντο, καὶ τὸν Ἀγησίλαον ἔξεπεμπον εύθὺς ἔχοντα τοὺς τριάκοντα Σπαρτιάτας, ὃν ὁ Λύσανδρος ἦν πρῶτος, οὐ διὰ τὴν ἐαυτοῦ δόξαν καὶ δύναμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἀγησίλαου φιλίαν, ὥς μεῖζον ἐδόκει τῆς βασιλείας ἀγαθὸν διαπεπρᾶχθαι τὴν στρατηγίαν ἑκείνην. (4) Ἀθροιζομένης δὲ τῆς δυνάμεως εἰς Γεραιστόν, αὐτὸς εἰς Αύλιδα κατελθὼν μετὰ τῶν φίλων καὶ νυκτερεύσας ἔδοξε κατὰ τοὺς ὅπλους είπεῖν τινα πρὸς αὐτόν· ¹⁵Ω βασιλεῦ Λακεδαιμονίων, ὅτι μὲν οὐδεὶς τῆς Ἐλλάδος ὄμοιος συμπάσης ἀπεδείχθη στρατηγὸς ἢ πρότερον Ἀγαμέμνων καὶ σὺ νῦν μετ' ἑκεῖνον, ἐννοεῖς δήπου θεν· ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν αὐτῶν ἄρχεις ἑκείνῳ, τοῖς δὲ αὐτοῖς πολεμεῖς, ἀπὸ δὲ τῶν αὐτῶν τόπων ὄρμᾶς ἐπὶ τὸν πόλεμον, εἰκός ἔστι καὶ θῦσαι σε τῇ θεῷ θυσίαν ἦν ἑκεῖνος (5) ἐνταῦθα θύσας ἔξεπλευσεν." Ἀμα δέ πως ὑπῆλθε τὸν Ἀγησίλαον ὡς τῆς κόρης σφαγιασμός, ἦν ὡς πατὴρ ἔσφαξε πεισθεὶς τοῖς μάντεσιν. Οὐ μὴν διετάραξεν αὐτὸν, ἀλλ' ἀναστὰς καὶ διηγησάμενος τοῖς φίλοις τὰ φανέντα τὴν μὲν θεὸν ἔφη τιμήσειν οἵ τις εἰκός ἔστι χαίρειν θεὸν οὓσαν, οὐ μιμήσεσθαι δὲ τὴν ἀπάθειαν τοῦ τότε στρατηγοῦ. Καὶ καταστέψας ἔλαφον ἔκελευσεν ἀπάρξασθαι τὸν ἐαυτοῦ μάντιν, οὐχ ὕσπερ εἰώθει τοῦτο (6) ποιεῖν ὡς ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν τεταγμένος. Ἀκούσαντες οὖν οἱ βοιωτάρχαι πρὸς ὄργὴν κινηθέντες ἔπεμψαν ὑπηρέτας, ἀπαγορεύοντες τῷ Ἀγησίλᾳ μὴ θύειν παρὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ πάτρια Βοιωτῶν. Οἱ δὲ καὶ ταῦτα ἀπήγγειλαν καὶ τὰ μηρία διέρρψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. Χαλεπῶς οὖν ἔχων ὡς Ἀγησίλαος ἀπέπλει, τοῖς τε Θηβαίοις διωργισμένος καὶ γεγονώς δύσελπις διὰ τὸν οίωνόν, ὡς ἀτελῶν αὐτῷ τῶν πράξεων γενησομένων καὶ τῆς στρατείας ἐπὶ τὸ προσῆκον οὐκ ἀφίξομένης.

davranıp denizi aşarak Hellas uğruna savaşması (2) konularında ikna etti. Aynı zamanda Küçük Asya'daki dostlarına da Lakedaimonia'ya elçi göndermeleri ve Agesilaos'u komutan seçmeleri hususunda haber saldı. Agesilaos da halkın önüne çıktı ve eğer kendisine Spartalı otuz önder ve danışman, seçilmiş iki bin azatlı ile altı bin kişilik (3) müttefik gücü verirlerse savaş sorumluluğunu üstüne alacağını açıkladı. Lysandros da destekleyince (Lakedaimonalılar) her şeyi canı gönülden onaylayarak kabul ettiler ve otuz Spartalı ile birlikte Agesilaos'u derhal gönderdiler, bunlar arasında Lysandros, sadece ünү ve otoritesiyle değil; aynı zamanda bu komutanlığı almasında, krallığı alırken olduğundan daha büyük bir etkide bulunduğu inanan Agesilaos'la olan dostluğuyla da ilk sırada geliyordu. (4) Ordu Geraistos'ta toplanırken kendisi de dostlarıyla birlikte Aulis'e gitti ve orada geceledi, uykudayken birinin kendisine şunları söylediğini zannetti: "Ey Lakedaimonia kralı! Vaktiyle Agamemnon'un şimdi de ondan sonra senin dışında hiç kimsenin, Hellas'ın tümünün strategos'u olarak atanmadığının farkına varıyorsun. Şimdi onunla aynı halkı yönettiğin, aynı düşmanlarla savaştığın ve düşmana karşı aynı yerlere sefer düzenlediğin için, senin de tanrılarla onun (5) denize açılmadan önce burada sunduğu kurbanları sunman gerekir". Agesilaos'un aklına derhal kızın nasıl kurban edildiği geldi, babası kahinlere inandiği için onu (kurbanlık hayvan gibi) kesmişti. Fakat bundan dolayı paniğe kapılmadı, tersine, uyandığında dostlarına gördüklerini anlattı ve tanrıçayı, bir tanrıça olarak layıkıyla memnun edecek şeylerle onurlandırılacağını; o zamanki komutanın duygusuzluğunu örnek almayacağını söyledi. Ve de dişi bir geyiği taçlandırdıktan sonra, Boiotialılar tarafından bu işi (6) yapması için seçilen kişi bunu yapamazmış gibi, kurban törenini kendi kahininin başlatmasını emretti. *Boiōtarkhai* bunu duyunca öfkeye kapılıp hizmetkarlarını gönderdi ve Agesilaos'a Boiotialıların ananeleri ve adetlerinden farklı şekilde kurban kesmesini yasakladı. Elçiler bunları bildirdiler ve kurban parçalarını sunaktan indirdiler. Bunun üzerine Agesilaos hiddete kapılıp Thebaililara da kızdı, bu alametlerden dolayı girişimlerinin sonuçsuz kalacağı ve yaklaşan seferden yakışır sonucu alamayacağı hususunda ümitsizliğe düşerek denize açıldı.

VII

Ἐπεὶ δὲ ἦκεν εἰς "Εφεσον, εύθὺς ἀξίωμα μέγα καὶ δύναμις ἦν ἐπαχθῆς καὶ βαρεῖα περὶ τὸν Λύσανδρον, ὅχλου φοιτῶντος ἐπὶ τὰς θύρας ἐκάστοτε καὶ πάντων παρακολουθούντων καὶ θεραπευόντων ἐκεῖνον, ὡς ὄνομα μὲν καὶ σχῆμα τῆς στρατηγίας τὸν Ἀγησίλαον ἔχοντα, διὰ τὸν νόμον, ἔργῳ δὲ κύριον ὄντα ἀπάντων καὶ δυνάμενον καὶ πράττοντα πάντα τὸν Λύσανδρον. (2) Οὐδεὶς γὰρ δεινότερος οὐδὲ φοιβερώτερος ἐκείνου τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν ἀποσταλέντων ἐγένετο στρατηγῶν, οὐδὲ μείζονα τοὺς φίλους ἀνὴρ ἄλλος εὔεργέτησεν οὐδὲ κακὰ τηλικαῦτα τοὺς ἔχθροὺς ἐποίησεν. "Ων ἔτι προσφάτων ὄντων οἱ ἄνθρωποι μνημονεύοντες, ἄλλως δὲ τὸν μὲν Ἀγησίλαον ἀφελῆ καὶ λιτὸν ἐν ταῖς ὁμιλίαις καὶ δημοτικὸν ὄρωντες, ἐκείνῳ δὲ τὴν αὐτὴν ὁμοίως σφοδρότητα καὶ τραχύτητα καὶ βραχυλογίαν παροῦσαν, ὑπέπιπτον αὐτῷ παντάπασι καὶ μόνῳ προσεῖχον. (3) Ἐκ δὲ τούτου πρῶτον μὲν οἱ λοιποὶ Σπαρτιάται χαλεπῶς ἔφερον ὑπηρέται Λυσάνδρου μᾶλλον ἢ σύμβουλοι βασιλέως ὄντες· ἔπειτα δ' αὐτὸς ὁ Ἀγησίλαος, εἴ καὶ μὴ φθονερὸς ἦν μηδὲ ἥχθετο τοῖς τιμωμένοις, ἀλλὰ φιλότιμος ὃν σφόδρα καὶ φιλόνεικος, ἔφοβεῖτο μή, κανένεγκωσί τι λαμπρὸν αἰ πράξεις, τοῦτο Λυσάνδρου γένηται διὰ τὴν δόξαν. Οὕτως οὖν ἔποιει. (4) Πρῶτον ἀντέκρους ταῖς συμβουλίαις αὐτοῦ, καὶ πρὸς ᾧς ἔκεινος ἐσπουδάκει μάλιστα πράξεις ἔῶν χαίρειν καὶ παραμελῶν, ἔτερα πρὸ ἔκεινων ἔπραττεν· ἔπειτα τῶν ἐντυγχανόντων καὶ δεομένων οὓς αἴσθοιτο Λυσάνδρῳ μάλιστα πεποιθότας, ἀπράκτους ἀπέπεμπε· καὶ περὶ τὰς κρίσεις ὁμοίως οἵτις ἔκεινος ἐπηρεάζοι, τούτους ἔδει πλέον ἔχοντας ἀπελθεῖν, καὶ τούναντίον οὓς φανερὸς γένοιτο προθυμούμενος ὥφελεῖν, χαλεπὸν ἦν μὴ (5) καὶ ζημιωθῆναι. Γινομένων δὲ τούτων οὐ κατὰ τύχην, ἀλλ' οἷον ἐκ παρασκευῆς καὶ ὀμαλῶς, αἰσθόμενος τὴν αἰτίαν ὁ Λύσανδρος οὐκ ἀπεκρύπτετο πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλ' ἔλεγεν ὡς δι' αὐτὸν ἀτιμάζοιντο, καὶ παρεκάλει θεραπεύειν ιόντας τὸν βασιλέα καὶ τοὺς μᾶλλον αὐτοῦ δυναμένους.

VII

Ephesos'a geldiği zaman Lysandros'a karşı gösterilen hürmet ve itibar oldukça yoğun ve güclüydü. Halk yiğinları kapılarını aşındırıyor, herkes onu takip ediyor ve ona ihtimam gösteriyordu, öyle ki Agesilaos yasaya göre bir komutan görünüşüne ve ismine sahipti; ama gerçekte her şeye hükmeden, güç sahibi ve her şeye muktedir olan kişi Lysandros'tu. (2) Zira Asya'ya gönderilmiş olan komutanlar arasında ne ondan daha itibarlı ve korku verici, ne de dostlarına bu kadar büyük onurlar bahsedip, düşmanlarına da böylesi kötülük yapmış başka bir adam daha vardi. İnsanlar henüz yeni yaşanmış olan bu şeyleri hatırlıyorlardı; fakat diğer taraftan da Agesilaos'un kendileriyle olan ilişkilerinde sade, gösterisiz ve kibirsiz olduğunu, buna karşı diğerinde ise, aynı hırs ve şiddetin, aynı kısa konuşma özeliliklerinin devam ettiğini gördükleri için, önünde diz çöküyor ve sadece ona saygı gösteriyorlardı. (3) Bundan dolayı ilkin geri planda kalan *Spartiatai* kralın danışmanları olmaktan çok Lysandros'un hizmetkarı oldukları için buna çok zor ta-hammül ettler. Daha sonra ise bizzat Agesilaos'un kendisi, onurlandırmalar karşılığında her ne kadar kıskançlık duymasa ve öfkelenmese, bunlara karşı oldukça onursever ve zaferperest olsa da, girişimler başarıya ulaştığında ününden dolayı bunun Lysandros'a mal edilemeyecek olmasından korktu. Bu sebeple de şöyle bir yöntem uyguladı. (4) İlk olarak onun tavsiyelerine kulak asmadı ve en çok ilgilendiği işleri savsaklayıp ihmal etti, bunların yerine başka konularla ilgilendi; daha sonra ise karşılaştığı ve kendisinden ricada bulunanlar arasından, Lysandros'a çok fazla güvendiklerini fark ettiği kişileri elli boş geri gönderdi. Duruşmalarda da aynı şekilde onun tehdit ettiği kişiler daima haklı çıkıyor, yardım etmek için canla başla ilgilendiği kişiler ise bunun tersi durumuna düşüyorlardı; (5) hatta ceza almazlarsa, memnun oluyorlardı. Bu olaylar tabi ki tesadüfi değil; bir düzene göre, tertipli bir şekilde vuku buluyordu; Lysandros ise nedenini fark edince bunu dostlarından gizlemedi, tersine, kendisi yüzünden hakarete uğradıklarını söyledi, krala gitmelerini ve kendisinden daha güçlü olanlara itaat etmelerini istedi.

VIII

‘Ως οὖν ταῦτα πράττειν καὶ λέγειν ἐδόκει φθόνον ἐκείνῳ μηχανώμενος, ἔτι μᾶλλον αύτοῦ καθάψασθαι βουλόμενος Ἀγησίλαος ἀπέδειξε κρεοδαίτην καὶ προσεῖπεν, ὡς λέγεται, πολλῶν ἀκουόντων· “Νῦν οὖν θεραπευέτωσαν (2) οὗτοι ἀπιόντες τὸν ἐμὸν κρεοδαίτην”. Ἀχθόμενος οὖν ὁ Λύσανδρος λέγει πρὸς αὐτόν ““Ηιδεις ἄρα σαφῶς, Ἀγησίλαε, φίλους ἐλαττοῦν”. “Νὴ Δί”, ἔφη, “τοὺς ἔμοι μεῖζον δύνασθαι βουλομένους”. Καὶ ὁ Λύσανδρος, “Ἄλλ’ ἵσως”, ἔφη, “ταῦτα σοὶ λέλεκται βέλτιον ἢ ἐμοὶ πέπρακται. Δὸς δέ μοι τινὰ τάξιν καὶ χώραν ἔνθα μὴ λυπῶν ἔσομαί (3) σοι χρήσιμος”. Ἐκ τούτου πέμπεται μὲν ἐφ’ Ἑλλήσποντον, καὶ Σπιθριδάτην, ἄνδρα Πέρσην, ἀπὸ τῆς Φαρναβάζου χώρας μετὰ χρημάτων συχνῶν καὶ διακοσίων ἵππων ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, οὐκ ἔληγε δὲ τῆς ὄργης, ἀλλὰ βαρέως φέρων ἥδη τὸν λοιπὸν χρόνον ἐβούλευεν ὅπως τῶν δυεῖν οἴκων τὴν βασιλείαν ἀφελόμενος εἰς μέσον ἄπασιν ἀποδοίη Σπαρτιάταις. Καὶ ἐδόκει μεγάλην ἀν ἀπεργάσασθαι κίνησιν ἐκ ταύτης τῆς διαφορᾶς, εἰ μὴ πρότερον ἐτελεύτησεν (4) εἰς Βοιωτίαν στρατεύσας. Οὕτως αἱ φιλότιμοι φύσεις ἐν ταῖς πολιτείαις, τὸ ἄγαν μὴ φυλαξάμεναι, τοῦ ἀγαθοῦ μεῖζον τὸ κακὸν ἔχουσι. Καὶ γὰρ εἰ Λύσανδρος ἦν φορτικός, ὥσπερ ἦν, ὑπερβάλλων τῇ φιλοτιμίᾳ τὸν καιρόν, οὐκ ἡγνόει δήπουθεν Ἀγησίλαος ἐτέραν ἀμεμπτοτέραν ἐπανόρθωσιν οὔσαν ἀνδρὸς ἐνδόξου καὶ φιλοτίμου πλημμελοῦντος. Άλλ’ ἔοικε ταύτῷ πάθει μήτε ἐκεῖνος ἀρχοντος ἔξουσίαν γνῶναι μήτε οὕτος ἄγνοιαν ἐνεγκεῖν συνήθους.

IX

Ἐπεὶ δὲ Τισαφέρνης ἐν ἀρχῇ μὲν φοβηθεὶς τὸν Ἀγησίλαον ἐποιήσατο σπονδάς, ὡς τὰς πόλεις αύτῷ τὰς Ἑλληνίδας ἀφήσοντος αύτονόμους βασιλέως, ὕστερον δὲ πεισθεὶς ἔχειν δύναμιν ἱκανὴν ἐξήνεγκε τὸν πόλεμον, ἀσμενος ὁ (2) Ἀγησίλαος ἐδέξατο. Προσδοκία γὰρ ἦν μεγάλη τῆς στρατείας· καὶ δεινὸν ἡγεῖτο τοὺς μὲν σὺν Ξενοφῶντι μυρίους ἥκειν ἐπὶ θάλατταν, ὀσάκις ἐβουλήθησαν αύτοὶ τοσαυτάκις βασιλέα νενικηκότας, αύτοῦ δὲ Λακεδαιμονίων ἀρχοντος ἡγουμένων γῆς καὶ θαλάσσης μηδὲν ἔργον ἄξιον μνήμης φανῆναι πρὸς τοὺς “Ἑλληνας.

VIII

Bunların yapılması ve söylenmesi, kraldan nefret edilmesine neden olmak içinmiş gibi gözüktüğünden, Agesilaos onu daha da çok aşağılamak istemiş ve kendisini *kreodaitēs*'lige atamıştır. Söylendiğine göre, pek çok kişi duysun diye de şöyle seslenmişti: “*Şimdi onlar gitsinler de (2) benim kreodaitesime saygı göstersinler*”. Buna içерleyen Lysandros da ona şöyle söyledi: “*dostlarını aşağılamayı pek de iyi bilirmişsin ey Agesilaos*”. O ise, “*Zeus için öyle*”, dedi, “*şayet benden daha güçlü olmak isterlerse*”. Bunun üzerine Lysandros da şöyle karşılık verdi: “*belki de sana söylemiş olanlar bana yapılmış olanlardan çok daha doğrudur. Bana seni üzmeyip (3) faydalı olabileceğim bir yerde vazife ve görev ver*”. Bunun üzerine de Hellespontos'a gönderildi ve Pers Spithridates'i Pharnabazos'un ülkesinden değerli eşyalarla ve iki yüz atıyla birlikte Agesilaos tarafına geçmeye ikna etti; ama yine de öfkesi azalmadı, tersine, daha da fazla hiddetlenerek, geri kalan zamanı boyunca iktidarı bu iki hanedanın elinden nasıl alacağıni ve bunu bütün Spartalılara nasıl açabileceğini düşündü. Eğer daha önce ölmemiş olsaydı (4) Boiotia'ya sefer düzenledikten sonra, bu anlaşmazlıktan dolayı büyük bir ihtilale neden olacaktı. Onursever mizaçta olan insanlar, eğer kendilerini ölçüsüzlükten korumazlarsa devlete iyilikten çok kötülık getirirler. Gerçi Lysandros gerçekte olduğu kadar baş belası biri olsaydı ve hırsında doğru ölçüyü aşsaydı, Agesilaos yine de hata yapmış ünlü ve hırslı birinin hatalarını düzeltmenin farklı ve daha kusursuz bir yolunu bilmiyor değildi. Fakat bu durum, birini komutanın gücünü tanımadaya, diğerini ise bir dostun kendisini önemsememesine katlanamamaya iten duyguya benziyordu.

IX

Tissaphernes başlarda Agesilaos'tan korktuğu için onunla, kralın Hellen kentleri'ne özgürlüklerini geri vereceğine yönelik bir antlaşma yaptı; yeterli güce sahip olduğuna inandıktan sonra da savaşı başlattı. (2) Agesilaos bundan oldukça memnun oldu. Zira ordudan bekłentisi büyütü ve de Ksenophon'la birlikte olan on bin kişinin istedikleri her seferinde kralı defalarca yemelerinden sonra denize açılması; denizde ve karada hüküm süren Lakedaimonialıllara önderlik eden kendisi tarafından ise Hellenler nezdinde hatırlıda kalacak bir işin başarılamayacak olması katlanılmaz görünmüştü.

Εύθὺς οὖν ἀμυνόμενος ἀπάτη δικαίᾳ τὴν Τισαφέρνους ἐπιορκίαν, ἐπέδειξεν ὡς ἐπὶ Καρίαν προάξων, ἐκεῖ δὲ τὴν δύναμιν τοῦ βαρβάρου συναθροίσαντος (3) ἄρας εἰς Φρυγίαν ἐνέβαλε. Καὶ πόλεις μὲν εἶλε συχνὰς καὶ χρημάτων ἀφθόνων ἔκυριευσεν, ἐπιδεικνύμενος τοῖς φίλοις ὅτι τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν τῶν θεῶν ἔστι καταφρονεῖν, ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι. Τοῖς δὲ ἵππεῦσιν ἐλαττωθεὶς καὶ τῶν Ἱερῶν ἀλόβων φανέντων, ἀναχωρήσας εἰς Ἐφεσον ἵππικὸν συνῆγε, τοῖς εύπόροις προειπών, εἴ μὴ βούλονται στρατεύεσθαι, παρασχεῖν ἔκαστον ἵππον ἀνθ' ἐαυτοῦ καὶ ἄνδρα. (4) Πολλοὶ δ' ἥσαν οὗτοι, καὶ συνέβαινε τῷ Ἀγησιλάῳ ταχὺ πολλοὺς καὶ πολεμικοὺς ἔχειν ἵππεῖς ἀντὶ δειλῶν ὀπλιτῶν. Ἐμισθοῦντο γὰρ οἱ μὴ βουλόμενοι στρατεύεσθαι τοὺς βουλομένους στρατεύεσθαι, οἱ δὲ μὴ βουλόμενοι ἵππεύειν τοὺς βουλομένους ἵππεύειν. Καὶ γὰρ τὸν Ἀγαμέμνονα ποιῆσαι καλῶς ὅτι θήλειαν ἵππον ἀγαθὴν λαβὼν κακὸν ἄνδρα καὶ πλούσιον ἀπήλλαξε τῆς στρατείας. (5) Ἐπεὶ δὲ κελεύσαντος αὐτοῦ τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδύοντες ἐπίπρασκον οἱ λαφυροπᾶλαι, καὶ τῆς μὲν ἐσθῆτος ἥσαν ὧνηται πολλοί, τῶν δὲ σωμάτων λευκῶν καὶ ἀπαλῶν παντάπασι διὰ τὰς σκιατραφίας γυμνουσμένων κατεγέλων ὡς ἀχρήστων καὶ μηδενὸς ἀξίων, ἐπιστὰς ὁ Ἀγησίλαος, "Οὔτοι μέν," εἶπεν, "οἵς μάχεσθε, ταῦτα δὲ ὑπὲρ ὧν μάχεσθε".

X

Καιροῦ δὲ ὅντος αὐθις ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πολεμίαν προεῖπεν εἰς Λυδίαν ἀπάξειν, ούκέτι ψευδόμενος ἐνταῦθα τὸν Τισαφέρνην· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐαυτὸν ἔξηπάτησε, διὰ τὴν ἔμπροσθεν ἀπάτην ἀπιστῶν τῷ Ἀγησιλάῳ, καὶ νῦν γοῦν αὐτὸν ἄψεσθαι τῆς Καρίας νομίζων οὕσης δυσύπου (2) πολὺ τῷ ἵππικῷ λειπόμενον. Ἐπεὶ δέ, ὡς προεῖπεν, ὁ Ἀγησίλαος ἥκεν εἰς τὸ περὶ Σάρδεις πεδίον, ἡναγκάζετο κατὰ σπουδὴν ἐκεῖθεν αὖ βοηθεῖν ὁ Τισαφέρνης· καὶ τῇ ὕπῳ διεξελαύνων διέφθειρε πολλοὺς τῶν ἀτάκτως τὸ πεδίον πορθούντων. Ἐννοήσας οὖν ὁ Ἀγησίλαος ὅτι τοῖς πολεμίοις οὕπω πάρεστι τὸ πεζόν, αὐτῷ δὲ τῆς δυνάμεως (3) ούδεν ἄπεστιν, ἐσπευσε διαγωνίσασθαι.

Bunun üzerine de derhal, Tissaphernes'i yalan yemini nedeniyle meşru bir aldatmayla cezalandırmak için sanki Karia'ya ilerleyecekmiş gibi emir verdi ve barbarlar orada toplantılarında da (3) umulmadık şekilde Phrygia'ya girdi. Pek çok kenti işgal etti, külliyetli ganimetler ele geçirdi ve dostlarına, yeminle onaylanmış bir antlaşmayı bozmanın tanrıları küçümsemek anlamına geldiğini, düşmanların aldatılmasının ise, sadece adaleti değil; aynı zamanda büyük bir ünү ve memnuniyetle birlikte kazanmayı da mümkün kıldığını ispat etti. Süvarilerin sayısı azaldığından ve kurbanlardan uygunsuz işaretler tezahür ettikinden Ephesos'a geri döndü ve zengin vatandaşlara; eğer kendileri savaşa katılmak istemezlerse, her bir kişi kendisinin yerine bir at ve bir erkek verebilecektir diye ilan ederek, bir süvari ordusu tesis etti. (4) Bunlar öyle fazlaydılar ki, Agesilaos bu sayede kısa sürede işe yaramaz *hoplitai* yerine çok sayıda savaşçı süvariyi bir araya getirmeye muaffak oldu. Savaşa katılmak istemeyenler savaşa katılmak isteyenleri; atlı olmak istemeyenler de atlı olmak isteyenleri kiraladılar. Zira o, Agamemnon'un iyi bir kırnak alıp, zengin ama yeteneksiz bir adamı askerlikten muaf tutarak iyi bir şey yaptığına inanıyordu. (5) Emri üzerine, *laphyropolai* esirleri soyduktan sonra satışa çıkardı, pek çok alıcı onların kılık kıyafeti için oradaydı ve hep gölgdede kalmaları yüzünden beyaz ve gevşek olan vücutları çıplak kaldığı için onlarla alay ediyor, bunları işe yaramaz ve hiçbir değeri olmayan kişiler olarak görüpörlandı. Bunun üzerine, Agesilaos yaklaştı ve "savaşmanız gereken kişiler bunlar, bu şeylerse (ganimetler) uğruna savaştığınız şeylerdir" dedi.

X

Yeniden düşman bölgeyi istila etme zamanı geldiğinde, artık Tissaphernes'i daha fazla aldatmadan, Lydia'ya ilerleyeceğini bildirdi. Fakat Tissaphernes bu sefer de kendi kendini kandırdı. Çünkü daha önceki yalan yüzünden Agesilaos'a güvenmiyordu ve buradan ayrıldıktan sonra, onun en azından (2) çok fazla atlıya ihtiyaç duymayacağı Karia'ya saldıracağını düşünüyordu. Fakat Agesilaos önceden söylediği gibi Sardeis etrafındaki ovaya gelince, Tissaphernes mümkün olduğunda hızlı bir şekilde oraya yardıma koşması gerektiğini fark etti. Atıyla etrafi kolaçan ettikten sonra, düzensiz yiğinlar halinde ovayı yağmalayanlardan pek çoğunu mahvetti. Agesilaos ise düşmanların henüz ovada olmadıklarını, gücün de hala kendisinde olduğunu düşünerek (3) savaşı başlatmakta acele ediyordu.

Καὶ τοῖς μὲν ὑπεῦσιν ἀναμίξας τὸ πελταστικόν, ἐλαύνειν ἔκέλευσεν ὡς τάχιστα καὶ προσβάλλειν τοῖς ἐναντίοις, αὐτὸς δὲ εὔθὺς τοὺς ὀπλίτας ἐπῆγε. Γενομένης δὲ τροπῆς τῶν βαρβάρων ἐπακολουθήσαντες οἱ "Ελληνες ἔλαβον τὸ στρατόπεδον καὶ πολλούς ἀνεῦλον. Ἐκ ταύτης τῆς μάχης οὐ μόνον ὑπῆρξεν αὐτοῖς ἄγειν καὶ φέρειν ἀδεῶς τὴν βασιλέως χώραν, ἀλλὰ καὶ δίκην ἐπιδεῖν Τισαφέρνην διδόντα, μοχθηρὸν ἄνδρα καὶ τῷ γένει τῶν (4) Ἑλλήνων ἀπεχθέστατον. Ἐπειψε γὰρ εύθέως ὁ βασιλεὺς Τιθραύστην ἐπ' αὐτόν, ὃς ἐκείνου μὲν τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμε, τὸν δὲ Ἀγησίλαον ἡξίου διαλυσάμενον ἀποπλεῖν οἴκαδε, καὶ χρήματα διδούς αὐτῷ προσέπεμψεν. Ὁ δὲ τῆς μὲν εἰρήνης ἔφη τὴν πόλιν εἶναι κυρίαν, αὐτὸς δὲ πλουτίζων τοὺς στρατιώτας ἥδεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτῶν αὐτός καὶ ἄλλως γε μέντοι νομίζειν "Ελληνας καλὸν οὐ δῶρα λαμβάνειν, ἀλλὰ λάφυρα παρὰ τῶν (5) πολεμίων. "Ομως δὲ τῷ Τιθραύστῃ χαρίζεσθαι βουλόμενος, ὅτι τὸν κοινὸν ἔχθρὸν Ἑλλήνων ἐτετιμώρητο Τισαφέρνην, ἀπήγαγεν εἰς Φρυγίαν τὸ στράτευμα, λαβὼν ἐφόδιον παρ' αὐτοῦ τριάκοντα τάλαντα. Καὶ καθ' ὅδὸν ὧν σκυτάλην δέχεται παρὰ τῶν οἴκοι τελῶν κελεύουσαν αὐτὸν ἄρχειν ἄμα καὶ τοῦ ναυτικοῦ. Τοῦτο μόνω πάντων ὑπῆρξεν Ἀγησιλάῳ. Καὶ μέγιστος μὲν ἦν ὁμολογουμένως καὶ τῶν τότε ζώντων ἐπιφανέστατος, ὡς εἴρηκε που καὶ Θεόπομπος, ἐαυτῷ γε μὴν ἐδίδου δι' ἀρετὴν (6) φρονεῖν μεῖζον ἢ διὰ τὴν ἡγεμονίαν. Τότε δὲ τοῦ ναυτικοῦ καταστήσας ἄρχοντα Πείσανδρον ἀμαρτεῖν ἔδοξεν, ὅτι πρεσβυτέρων καὶ φρονιμωτέρων παρόντων οὐ σκεψάμενος τὸ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ τὴν οἰκειότητα τιμῶν καὶ τῇ γυναικὶ χαριζόμενος, ἷς ἀδελφὸς ἦν ὁ Πείσανδρος, ἐκείνῳ παρέδωκε τὴν ναυαρχίαν.

XI

Αὐτὸς δὲ τὸν στρατὸν καταστήσας εἰς τὴν ὑπὸ Φαρναβάζω τεταγμένην χώραν οὐ μόνον ἐν ἀφθόνοις διῆγε πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ χρήματα συνῆγε πολλά· καὶ προελθών ἄχρι Παφλαγονίας προσηγάγετο τὸν βασιλέα τῶν Παφλαγόνων, Κότυν, ἐπιθυμήσαντα τῆς φιλίας αὐτοῦ δι' ἀρετὴν καὶ (2) πίστιν. Ὁ δὲ Σπιθριδάτης, ὡς ἀποστὰς τοῦ Φαρναβάζου τὸ πρῶτον ἤλθε συνεστράτευεν αὐτῷ, κάλλιστον υἱὸν μὲν ἔχων, Μεγαβάτην, οὐ παιδὸς πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ἀεὶ συναπεδήμει καὶ ὅντος ἦρα σφιδρῶς Ἀγησίλαος, καλὴν δὲ καὶ θυγατέρα παρθένον ἐν ἡλικίᾳ γάμου.

Hafif donanımlı ordusunu atlılarla karıştırdıktan sonra, mümkün olduğunda hızlı bir şekilde ilerlemelerini ve onlara saldırmalarını emretti, kendisi de doğrudan *hoplita'* sevketti. Barbarlar kaçmaya başlayınca Hellenler onları takip ederek ordugahlarını ele geçirdiler ve pek çoğunu öldürdüler. Bu savaştan onlara sadece kralın ülkesini kolayca yağmalamak değil, aynı zamanda kötü bir insan ve Hellen ulusunun (4) azılı düşmanı olan Tissaphernes'in cezalandırıldığını görmek de nasip oldu. Zira kral, başına uçurtmak üzere derhal Tithraustes'i ona karşı yolladı. Agesilaos'tan ise barış yapıp yurduna dönmeyi istediler ve ona bunun için para vermeyi teklif etti. Agesilaos barış yapmaya ancak kentin muktedir olduğunu, ayrıca kendisinin zengin olmasından ziyade komutanlarını zenginleştirmekten daha çok hoşnut olacağını ve de Hellenlerin esasen hediye almayı değil; tersine, (5) düşmandan ganimet almayı doğru bulduklarını söyledi. Bununla beraber, Hellenlerin ortak düşmanı Tissaphernes'i cezalandırıldığı için Tithraustes'e dostluk göstermek istedikinden, ondan iaşe (iyiyecek) parası olarak 30 *talanta* alıp ordusunu Phrygia'ya gönderdi. Yoldayken, yurttaki memurlardan, kendisinin aynı zamanda donanmaya kumanda etmesini talep eden bir *skytale* aldı. Bu (onur) bütün (Spartalılardan) sadece Agesilaos'a nasip olmuştu. Theopompos'un da söylediğii gibi, o gerçekten de çağdaşları arasında tartışmasız en büyük ve en ünlü kişiydi. Fakat yine de, hegemonyasından çok erdemile (6) gururlanılmasına müsaade ediyordu. Fakat o zamanlar deniz gücüne komuta eden Peisandros'u, daha yaşlı ve daha yetenekli olanlar varken, vatanın iyiliğini düşünmeyip, sırf akrabasını onurlandırmak ve Peisandros'un kızkardeşi olan karısını sevindirmek için, *nauarkhes* olarak seçmekle bir hata işledi.

XI

Kendisi de orduyu Pharnabazos'un yönetimi altındaki bölgeye soktuktan sonra, sadece bolluk içinde yaşamadı, bunun yanında çok fazla para da topladı. Paphlagonia'ya kadar ilerleyince, orada, erdem ve dürüstlüğü ile kendisinin dostluğu için uğraşan, Paphlagonialıların kralı Kotys'ü (2) bağlaşığı yaptı. Spithridates de Pharnabazos'tan ayrılip Agesilaos'un yanına ilk varışından bu yana onunla birlikte sefere çıktı. Megabates adında çok yakışıklı bir oğlu ve de evlenme çağında güzel bir kızı olan Spithridates, Agesilaos onun oğlunu tutkuyla sevdığı için daima onunla birlikte seyahat ediyordu.

Ταύτην (3) ἔπεισε γῆμαι τὸν Κότυν ὁ Ἀγησίλαος· καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ χλίους ἵππεῖς καὶ δισχιλίους πελταστὰς αὐθις ἀνεχώρησεν εἰς Φρυγίαν, καὶ κακῶς ἐποίει τὴν Φαρναβάζου χώραν ούχ ύπομένοντος ούδὲ πιστεύοντος τοῖς ἑρύμασιν, ἀλλὰ ἔχων ἀεὶ τὰ πλεῖστα σὺν ἐαυτῷ τῶν τιμίων καὶ ἀγαπητῶν ἔξ-εχώρει καὶ ὑπέφευγεν ἄλλοτε ἀλλαχόσε τῆς χώρας μεθιδρυόμενος, μέχρι οὗ παραφυλάξας αὐτὸν ὁ Σπιθριδάτης καὶ παραλαβὼν Ἡριπίδαν τὸν Σπαρτιάτην ἔλαβε τὸ στρατόπεδον καὶ τῶν (4) χρημάτων ἀπάντων ἐκράτησεν. "Ἐνθα δὴ πικρὸς ὃν ὁ Ἡριπίδας ἔξεταστής τῶν κλαπέντων, καὶ τοὺς βαρβάρους ἀναγκάζων ἀποτίθεσθαι, καὶ πάντα ἐφορῶν καὶ διερευνώμενος, παρώξυνε τὸν Σπιθριδάτην, ὥστε ἀπελθεῖν εύθὺς εἰς Σάρδεις μετὰ τῶν Παφλαγόνων. Τοῦτο λέγεται τῷ Ἀγησιλάῳ γενέσθαι πάντων ἀνιαρότατον. "Ηχθετο μὲν γὰρ ἄνδρα γενναῖον ἀποβεβληκώς τὸν Σπιθριδάτην καὶ σὺν αὐτῷ δύναμιν οὐκ ὀλίγην, ἡσχύνετο δὲ τῇ διαβολῇ τῆς μικρολογίας καὶ ἀνελευθερίας, ἣς οὐ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν πατρίδα καθαρεύουσαν ἀεὶ (5) παρέχειν ἐφιλοτιμεῖτο. Χωρὶς δὲ τῶν ἐμφανῶν τούτων ἔκνιζεν αὐτὸν οὐ μετρίως ὁ τοῦ παιδὸς ἔρως ἐνεσταγμένος, εἰ καὶ πάνυ παρόντος αὐτοῦ τῷ φιλονείκῳ χρώμενος ἔπειρᾶτο νεανικῶς ἀπομάχεσθαι πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ ποτε τοῦ Μεγαβάτου προσιόντος ὡς ἀσπασομένου καὶ (6) φιλήσοντος ἔξεκλινεν. Ἐπεὶ δὲ ἔκεινος αἰσχυνθεὶς ἐπαύσατο καὶ τὸ λοιπὸν ἅπωθεν ἥδη προσηγόρευεν, ἀχθόμενος αὖ πάλιν καὶ μεταμελόμενος τῇ φυγῇ τοῦ φιλήματος, ὁ Ἀγησίλαος προσεποιεῖτο θαυμάζειν ὅ τι δὴ παθὼν αὐτὸν ὁ Μεγαβάτης ἀπὸ στόματος οὐ φιλοφρονοῖτο. "Σὺ γὰρ αἴτιος," οἱ συνήθεις ἔφασαν, "οὐχ ὑποστάς, ἀλλὰ τρέσας τὸ φίλημα τοῦ καλοῦ καὶ φοβηθεὶς· ἐπεὶ καὶ νῦν ἀν ἐλθοι σοι πεισθεῖς ἔκεινος ἐντὸς φιλήματος· ἀλλ᾽ ὅπως αὐθις οὐκ ἀποδειλάσεις". (7) Χρόνον οὖν τινα πρὸς ἐαυτῷ γενόμενος ὁ Ἀγησίλαος καὶ διασιωπήσας, "Ούδέν", ἔφη, "δεινὸν πείθειν ὑμᾶς ἔκεινον· ἐγὼ γάρ μοι δοκῶ τήναν τὰν μάχαν τὰν περὶ τοῦ φιλάματος ἄδιον ἀν μάχεσθαι πάλιν ἡ πάντα ὅσα τεθέαμαι χρυσίᾳ μοι γενέσθαι". τοιοῦτος μὲν ἦν τοῦ Μεγαβάτου παρόντος, ἀπελθόντος γε μὴν οὕτω περικαῶς ἔσχεν ὡς χαλεπὸν εἴπεῖν εἰ πάλιν αὖ μεταβαλομένου καὶ φανέντος ἐνεκαρτέρησε μὴ φιληθῆναι.

Agesilaos Kotys'ü (3) bu kızla evlenmeye razı etti. Daha sonra da Kotys'ten bin atlı ve iki bin hafif silahlı asker alarak derhal Phrygia'ya geri döndü ve tahkimatlarına güvenmediği için direniş göstermeyen, aynı zamanda da, kendisi için değerli ve önemli olan şeylerin büyük bir kısmını yanına alıp, ülke içinde oradan oraya yer değiştirek kaçan Pharnabazos'un ülkesini, ta ki onu (Pharnabazos) zar zor gözetleyen Spithridates, Spartalı Herippidas'ı da yanına alarak onun ordugahını ele geçirip, (4) tüm servetine hakim oluncaya kadar, harabeye çevirdi. Ancak orada çalınan şeylerin sıkı bir araştırmacısı olarak barbarları bunları geri vermeye zorlayan Herippidas her şeyi araştırıp soruşturduğu için sonunda Spithridates'i öyle sinirlendirdi ki, o Paphlagonialılarla birlikte derhal Sardeis'e döndü. Bu olayların herkesten çok Agesilaos'u üzdüğü söylenir. Zira yiğit bir insan olan Spithridates'i ve onunla birlikte hiç de azımsanmayacak bir gücü kaybetmek onu üzmüştü. Sadece kendisini değil, arınması için vatanını da (5) teşvik etmek istediği bu açgözlülük ve cimrilik iftirası karşısında da utanıyordu. Görünürdeki bu sebepler dışında, delikanlıya karşı hissettiği ölçüsüz aşk da içini kemiriyordu; Megabates yanındayken ona karşı aşırı tutkulu olsa da, bu arzusuna güçlü bir şekilde karşı koymaya çalışıyordu. Hatta bir keresinde Megabates sarılmak ve (6) öpmek için ona yaklaştığında geri çekildi. Megabates de utanıp bundan vazgeçerek onu sadece uzaktan selamlayınca, yeniden sinirlenen ve öpücükle kaçtığına pişman olan Agesilaos, Megabates kendisini öpüçküle selamlamayınca ne yapacağını şaşırılmış gibi davrandı. Dostları "*sen suçlusun*" dediler, "*zira bunu kabul etmedin, tersine, bir yakışıklının öpüçüğünden korkarak geri çekildin. Yine de şimdi sana kanıp öpüçüğüyle gelebilir. O zaman tekrar pisiriklik yapmayasın*". (7) Agesilaos bir süre sessiz kalıp düşündükten sonra "*sizlerin onu buna ikna etmeniz hiç zor değil*" dedi. "*Zira ben de düşünüm ki, gördüğüm şu altınların hepsini ele geçirmektense, öpüçük nedeniyle tekrar savaşmak bana daha büyük bir zevk verir*". Megabates yanlığında Agesilaos böyle davrandı; fakat o uzaklaşınca da öyle bir ihtişara kapıldı ki, sanki yeniden geri dönsse ve ortaya çıksa, öpmemesi için ona uzun süre daha karşı koyacağı zor söylenebilirdi.

XII

Μετὰ ταῦτα Φαρνάβαζος εἰς λόγους αὐτῷ συνελθεῖν ἡθέλησε, καὶ συνῆγεν ἀμφοτέρους ὧν ξένος ὁ Κυζικηνὸς Ἀπολλοφάνης. Πρότερος δὲ μετὰ τῶν φίλων ὁ Ἀγησίλαος ἐλθὼν εἰς τὸ χωρίον, ὑπὸ σκιᾶς τινι πόας οὕσης βαθείας καταβαλὼν ἐσευθα περιέμενε τὸν Φαρνάβαζον. (2) Ὁ δὲ ὡς ἐπῆλθεν, ὑποβεβλημένων αὐτῷ κωδίων τε μαλακῶν καὶ ποικίλων δαπίδων, αἰδεσθεὶς τὸν Ἀγησίλαον οὕτω κατακείμενον κατεκλίνη καὶ αὐτός, ὡς ἔτυχεν, ἐπὶ τῆς πόας χαμᾶζε, καίπερ ἐσθῆτα θαυμαστὴν λεπτότητι καὶ βαφαῖς ἐνδεδυκώς. Ἀσπασάμενοι δὲ ἀλλήλους ὁ μὲν Φαρνάβαζος οὐκ ἡπόρει λόγων δικαίων, ἄτε δὴ πολλὰ καὶ μεγάλα Λακεδαιμονίοις χρήσιμος γεγονὼς ἐν τῷ πρὸς Ἀθηναίους πολέμῳ, νῦν δὲ (3) πορθούμενος ὑπ' αὐτῶν· ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ὅρῶν τοὺς σὺν αὐτῷ Σπαρτιάτας ὑπ' αἰσχύνης κύπτοντας εἰς τὴν γῆν καὶ διαποροῦντας (ἀδικούμενον γὰρ ἐώρων τὸν Φαρνάβαζον), "Ημεῖς", εἶπεν, "ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὅντες πρότερον βασιλέως ἔχρωμεθα τοῖς ἑκείνου πράγμασι φιλικῶς καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες πολεμικῶς. "Ἐν οὖν καὶ σὲ τῶν βασιλέως κτημάτων ὥρῶντες εἶναι βουλόμενον, είκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἑκεῖνον. (4) Αφ' ἣς δ' ἀν ἡμέρας σεαυτὸν ἀξιώσης Ἑλλήνων φίλον καὶ σύμμαχον μᾶλλον ἢ δοῦλον λέγεσθαι βασιλέως, ταύτην νόμιζε τὴν φάλαγγα καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰς ναῦς καὶ πάντας ἡμᾶς τῶν σῶν κτημάτων φύλακας εἶναι καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἣς ἄνευ καλὸν ἀνθρώποις ούδεν ούδὲ ζηλωτόν ἔστιν". (5) Ἐκ τούτου λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Φαρνάβαζος ἦν εἶχε διάνοιαν. "Ἐγὼ γάρ", εἶπεν, "ἐὰν μὲν ἄλλον ἐκπέμψῃ βασιλεὺς στρατηγόν, ἔσομαι μεθ' ὑμῶν, ἐὰν δ' ἔμοι παραδῷ τὴν ἡγεμονίαν, ούδεν ἐλλείψω προθυμίας ἀμυνόμενος ὑμᾶς καὶ κακῶς ποιῶν ὑπὲρ ἑκείνου". Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Ἀγησίλαος ἤσθη, καὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβόμενος καὶ συνεξαναστάς, "Εἴθε", εἶπεν, "ὦ Φαρνάβαζε, τοιοῦτος ὧν φίλος ἡμῖν γένοιο μᾶλλον ἢ πολέμιος".

XIII

Ἀπιόντος δὲ τοῦ Φαρναβάζου μετὰ τῶν φίλων, ὁ υἱὸς ὑπολειφθεὶς προσέδραμε τῷ Ἀγησιλάῳ καὶ μειδῶν εἶπεν· "εγώ σε ξένον, ὡς Ἀγησίλαε, ποιοῦμαι". καὶ παλτὸν ἔχων ἐν τῇ χειρὶ δίδωσιν αὐτῷ. Δεξάμενος οὖν ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἤσθεὶς τῇ τε ὄψει καὶ τῇ φιλοφροσύνῃ τοῦ παιδός,

XII

Bunlardan sonra Pharnabazos onunla görüşmek için biraraya gelmek istediğini söyledi ve misafiri olan Kyzikoslu Apollophanes her ikisini biraraya getirdi. Dostlarıyla birlikte ilkin Agesilaos geldi, gölgeli bir ağacın altında kendini çimenlere attı ve burada Pharnabazos'u beklemeye (2) başladı. Pharnabazos gelip de altına yumuşak koyun postları ve renkli halılar serilince, öylece uzanmış olan Agesilaos'un önünde utanarak kendisi de onun yaptığı gibi aynı şekilde uzandı, üzerinde pahalı narin ve süslü urbanları olmasına rağmen çimlerin üzerine yattı. Birbirlerini selamladıktan sonra, Atinalılara karşı yürütülen savaşta Lakedaimonialıllara pek çok büyük yardımı olduğundan ve şimdi buna rağmen onlar tarafından yağmalandığından dolayı, (3) Pharnabazos haklı cümleler bulmada sıkıntı çekmedi. Agesilaos kendisiyle birlikte gelen Spartalıların utançtan yere doğru eğildiklerini ve (Pharnabazos'a haksızlık edildiğinin farkında olmadıklarından) sıkıntı içinde oluklarını görünce şöyle dedi: "Ey Pharnabazos bizler önceleri kralın dostları olarak onun işlerinde canla başla çalışmıştık, şimdiyse rakip düşmanlar olduk. Şu halde senin de kralın mülklerinden biri olmayı istedığını gördüğümüz için, doğal olarak senin araclığınıla ona zarar vermeye çalışıyoruz. (4) Kralın kölesi olarak anılmaktansa Hellenlerin dosto ve müttefiki olmayı tercih edecek günde itibaren, bizim, bu ordunun, silahların, gemilerin ve eskiden senin olan malların hepsi nin ve özgürlüğünün bekçileri olacağımıza inanabilirsin. Zira özgürlük olmadan insanlık için hiçbir iyilik ve istek söz konusu olamaz". (5) Bunun üzerine Pharnabazos ona asıl amacını söyledi. "Ben" dedi "eğer kral başka bir komutan yollarsa o zaman sizinle birlikte olacağım; fakat eğer bana daha yüksek bir hakimiyet verirse, işte o zaman sizi defetmek ve kralım adına size zarar vermek konusunda gerekliliğini göstereceğim". Agesilaos bunları duyunca sevindi ve onun sağ elini tutup ayağa kalkarak "Ey Pharnabazos, keşke düşmanımızdan ziyade bu şekilde dostumuz olsan" dedi.

XIII

Pharnabazos dostlarıyla birlikte oradan ayrıldığı sırada, geride kalan oğlu, Agesilaos'a yetişti ve gülümseyerek şöyle dedi: "Ey Agesilaos seni konuğum yapıyorum". Ve ona elindeki mızrağı verdi. Genç adamın güzel görünüşü ve dostluğunundan hoşlanan Agesilaos da bunu kabul etti, acaba herhangi birisi bu güzel

έπεσκόπει τοὺς παρόντας, εἴ τις ἔχοι τι τοιοῦτον οἶνον ἀντιδοῦναι καλῶ καὶ γενναίω (2) δῶρον. Ἰδών δὲ ὅπον Ἰδαίου τοῦ γραφέως κεκοσμημένον φαλάροις, ταχὺ ταῦτα περισπάσας τῷ μειρακίῳ δίδωσι. Καὶ τὸ λοιπὸν οὐκ ἐπαύετο μεμνημένος, ἀλλὰ καὶ χρόνῳ περιίόντι τὸν οἶκον ἀποστερηθέντος αὐτοῦ καὶ φυγόντος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν εἰς Πελοπόννησον, ἴσχυρῶς ἐπεμελεῖτο. (3) Καί τι καὶ τῶν ἐρωτικῶν αὐτῷ συνέπραξεν. Ἡράσθη γὰρ ἀθλητοῦ παιδὸς ἐξ Ἀθηνῶν· ἐπεὶ δὲ μέγας ὃν καὶ σκληρὸς Ὄλυμπίασιν ἐκινδύνευσεν ἐκκριθῆναι, καταφεύγει πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὁ Πέρσης δεόμενος ὑπέρ τοῦ παιδός· Ὁ δὲ καὶ τοῦτο βουλόμενος αὐτῷ χαρίζεσθαι, μάλα μόλις διεπράξατο σὺν πολλῇ πραγματείᾳ. Τάλλα μὲν γὰρ ἦν ἀκριβής καὶ νόμιμος, ἐν δὲ τοῖς φιλικοῖς πρόφασιν ἐνόμιζεν εἶναι τὸ λίαν δίκαιον. (4) Φέρεται γοῦν ἐπιστόλιον αὐτοῦ πρὸς Ἰδριέα τὸν Κᾶρα τοιοῦτο· "Νικίας εἰ μὲν μὴ ἀδικεῖ, ἄφες· εἰ δὲ ἀδικεῖ, ἡμῖν ἄφες· πάντως δὲ ἄφες. "Ἐν μὲν οὖν τοῖς πλείστοις τοιοῦτος ὑπέρ τῶν φίλων ὁ Ἀγησίλαος· ἔστι δὲ ὅπου πρὸς τὸ συμφέρον ἔχρητο τῷ καιρῷ μᾶλλον, ὡς ἐδήλωσεν, ἀναζυγῆς αὐτῷ θορυβωδεστέρας γενομένης, ἀσθενοῦντα καταλυτῶν τὸν ἐρώμενον. Ἔκείνου γὰρ δεομένου καὶ καλοῦντος αὐτὸν ἀπιόντα, μεταστραφεὶς εἶπεν ὡς χαλεπὸν ἐλεεῖν ἄμα καὶ φρονεῖν. Τουτὶ μὲν Ἱερώνυμος ὁ φιλόσοφος ἴστόρηκεν.

XIV

"Ηδη δὲ περιϊόντος ἐνιαυτοῦ δευτέρου τῇ στρατηγίᾳ πολὺς ἄνω λόγος ἔχώρει τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ δόξα θαυμαστὴ κατεῖχε τῆς τε σωφροσύνης αὐτοῦ καὶ εύτελείας καὶ μετριότητος. Ἐσκήνου μὲν γὰρ ἀποδημῶν καθ' αὐτὸν ἐν τοῖς ἀγιωτάτοις ἱεροῖς, ἂ μὴ πολλοὶ καθορῶσιν ἄνθρωποι πράττοντας ἡμᾶς, τούτων τοὺς θεοὺς ποιούμενος ἐπόπτας καὶ μάρτυρας· ἐν δὲ χιλιάσι στρατιωτῶν τοσαύταις οὐ ρἀδίως ἄν τις εἶδε (2) φαυλοτέραν στιβάδα τῆς Ἀγησιλάου. Πρός τε θάλπος οὕτω καὶ ψῦχος εἶχεν ὥσπερ μόνος ἀεὶ χρῆσθαι ταῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ κεκραμέναις ὥραις πεφυκώς. Ἡδιστον δὲ θέαμα τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἀσίαν Ἑλλησιν ἡσαν οἱ πάλαι βαρεῖς καὶ ἀφόρητοι καὶ διαρρέοντες ὑπὸ πλούτου καὶ τρυφῆς ὑπαρχοι καὶ στρατηγοὶ δεδιότες καὶ θεραπεύοντες ἄνθρωπον ἐν τρίβωνι περιϊόντα λιτῷ, καὶ πρὸς ἐν ρῆμα βραχὺ καὶ Λακωνικὸν ἀρμόζοντες ἐαυτοὺς καὶ μετασχηματίζοντες, ὡστε πολλοῖς ἐπήσει τὰ τοῦ Τιμοθέου λέγειν, Ἀρης τύραννος· χρυσὸν δὲ Ἑλλας οὐ δέδοικε.

ve soylu delikanlıya karşılık olarak verilebilecek herhangi bir şeye sahip mi diye yanındakilere göz (2) gezdirdi. Yazıcısı Idaios'un başlık takımı ile süslenmiş atını görünce, çabucak onu çözdürdü ve genç delikanlıya verdi. Bundan sonraki zaman içinde de onu aklından çıkaramadı; hatta geçen zaman içinde kardeşleri tarafından yurdundan sürülüp, Peloponnesos'a kaçmaya zorlandığı zaman seve seve ona sahip çıktı. (3) Ve hatta aşk ilişkilerinin birinde ona yardım etti. Zira o, Atinalı genç bir atlete abayı yakmıştı. Bu atlet çok iri ve güçlü olduğu için Olimpiyat'lardan elenme tehdidileyle karşılaşınca, Persli, genç delikanlı için ricada bulunmak amacıyla Agesilaos'a sığındı. Agesilaos da onu hoşnut etmek istediği için çok yorucu da olsa bu işi sonunda halletti. Halbuki o dürüst biriydi ve kanunlara saygılıydı; fakat dostlarıyla ilgili durumlardaki mazeretin çok adil olduğuna inanıyordu. (4) Bununla ilişkili olarak, Karialı Hidrieus'e yazdığı mektubu şunları aktarır: "*Eğer Nikias suçsuzsa, onu serbest bırak; eğer suçluysa bu sefer benim için serbest bırak; yani onu her şekilde serbest bırak*". Agesilaos dostlarına karşı çوغunlukla böyledi. Fakat bazen de, daha acil olan bir durumda hasta sevgilisini öylece bırakmasının da gösterdiği gibi, o anki duruma göre, daha ziyade kamu yararı için uğraşındı. Uzaklaşlığı sırasında sevgilisi ona yalvarıp yardım isteyince geri dönüp, aynı zamanda duygusal ve mantıklı olmanın çok zor olduğunu söylemiştir. Bunu da filozof Hieronymos bildirir.

XIV

Ordu komutanlığında iki yılı doldurduktan sonra artık Agesilaos'un ünü ülke içlerine kadar ulaşmıştı ve de onun anlayışılılığı, sadeliği ve ölçülüüğünün muazzam şöhreti sürüp gidiyordu. Yurttan ayrıldığı her seferinde en kutsal yerlerde kamp kurardı. Pek çok kişi bu kutsal yerlerle ilgilenen kendilerini görmezdi bile. Ama o, tanrıları yaptığı işlerin gözetçisi ve tanığı yapardı. Binlerce asker arasında, Agesilaos'unkinden daha gösterişsiz bir yatağa sahip başka biri (2) kolay kolay görülemezdi. Sıçağa ve soğuğa karşı, tanrı tarafından birbiri ardına eklenmiş mevsimler içinde her zaman yalnız kalacakmış gibi davranırdı. Bununla birlikte Asya'da ikamet eden Hellenler için en hoş konu ise, zenginlikten ve kibirden dolayı tahammül edilemeyecek kadar küstah olan komutanların ve generallerin basit bir manto içinde dolaşan adamı görünce korkmaları ve kısa bir Lakonia sözü üzerine de davranışlarını değiştirmeleriydi; bundan dolayı pek çoklarının aklına Timotheos'un söyledişi söz gelir: "Ares bir tirandır; ama Hellas, altından korkmaz".

XV

Κινουμένης δὲ τῆς Ἀσίας καὶ πολλαχοῦ πρὸς ἀπόστασιν ὑπεικούσης, ἀρμοσάμενος τὰς αὐτόθι πόλεις, καὶ ταῖς πολιτείαις δίχα φόνου καὶ φυγῆς ἀνθρώπων ἀποδοὺς τὸν προσήκοντα κόσμον, ἐγνώκει πρόσω χωρεῖν, καὶ τὸν πόλεμον διάφρας ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς θαλάττης, περὶ τοῦ σώματος βασιλεῖ καὶ τῆς ἐν Ἐκβατάνοις καὶ Σούσοις εὐδαιμονίας διαμάχεσθαι, καὶ περισπάσαι πρῶτον αὐτοῦ τὴν σχολήν, ὡς μὴ καθέζοιτο τοὺς πολέμους βραβεύων τοῖς "Ἑλλησι" (2) καὶ διαφθείρων τοὺς δημαγωγούς. Ἐν τούτῳ δὲ ἀφικνεῖται πρὸς αὐτὸν Ἐπικυδίδας ὁ Σπαρτιάτης ἀπαγγέλλων ὅτι πολὺς περιέστηκε τὴν Σπάρτην πόλεμος Ἑλληνικός, καὶ καλοῦσιν ἔκεινον οἱ ἔφοροι καὶ κελεύουσι τοῖς οἴκοι βοηθεῖν. Ὡς βάρβαρ' ἔξευρόντες "Ἑλληνες κακά· Τί γὰρ ἂν τις ἄλλο τὸν φθόνον ἔκεινον προσείποι καὶ τὴν τότε σύστασιν καὶ σύνταξιν ἐφ' ἐαυτοὺς τῶν Ἑλλήνων; οἱ τῆς τύχης ἄνω φερομένης ἐπελάβοντο, καὶ τὰ ὅπλα πρὸς τοὺς βαρβάρους βλέποντα καὶ τὸν πόλεμον ἥδη τῆς Ἑλλάδος (3) ἔξωκισμένον αὗθις είς ἐαυτοὺς ἔτρεψαν. Οὐ γὰρ ἔγωγε συμφέρομαι τῷ Κορινθίῳ Δημαράτῳ μεγάλης ἡδονῆς ἀπολελεῖθμα φήσαντι τοὺς μὴ θεασαμένους "Ἑλληνας Ἀλέξανδρον ἐν τῷ Δαρείου θρόνῳ καθήμενον, ἀλλ' εἰκότως ἀν οἴμαι δακρῦσαι, συνωοήσαντας ὅτι ταῦτ' Ἀλεξάνδρῳ καὶ Μακεδόσιν ἀπέλιπον οὐ τότε τοὺς τῶν Ἑλλήνων στρατηγούς περὶ Λεῦκτρα καὶ Κορώνειαν καὶ Κόρινθον καὶ Ἀρκαδίαν κατανήλωσαν. (4) Ἀγησιλάῳ μέντοι ούδεν κρεῖσσον ἢ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀναχωρήσεως ἔκεινης διαπεπραγμένον, ούδε τούτοις παράδειγμα πειθαρχίας καὶ δικαιοσύνης ἔτερον κάλλιον. "Οπου γὰρ Άνιβας ἥδη κακῶς πράττων καὶ πειριωθούμενος ἐκ τῆς Ἰταλίας μάλα μόλις ὑπήκουσε τοῖς ἐπὶ τὸν οἴκοι πόλεμον καλοῦσιν, Ἀλέξανδρος δὲ καὶ προσεπέσκωψε πυθόμενος τὴν πρὸς Ἁγιν Ἀντιπάτρου μάχην, εἶπών· Ἔοικεν, ὡς ἄνδρες, ὅτε Δαρεῖον ἡμεῖς ἐνικῶμεν ἐνταῦθα, ἔκεῖ τις ἐν Ἀρκαδίᾳ γεγονέναι (5) μυομαχίᾳ" πῶς οὐκ ἦν ἄξιον τὴν Σπάρτην μακαρίσαι τῆς Ἀγησιλάου τιμῆς πρὸς ταύτην καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς εύλαβείας; ὃς ἄμα τῷ τὴν σκυτάλην ἐλθεῖν εύτυχίαν τοσαύτην καὶ δύναμιν παροῦσαν καὶ τηλικαύτας ἐλπίδας ὑφηγουμένας ἀφεὶς καὶ προέμενος εύθὺς ἀπέπλευσεν "ἀτελευτήτῳ ἐπὶ ἔργῳ", πολὺν ἐαυτοῦ πόθον τοῖς συμμάχοις ἀπολιπών, καὶ μάλιστα δὴ τὸν Ἐρασιστράτου τοῦ Φαίακος ἐλέγχας λόγον, εἴπόντος ὡς εἰσὶ δημοσίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι βελτίονες,

XV

Asya galevana gelip de pek çok yerde isyan baş gösterince, oradaki kentleri düzen altına sokup, insanların infazı ve sürgünü olmaksızın anayasaları için hali hazırda varolan düzeni yeniledikten sonra, daha uzağa gitmeye; savaşı Hellen Denizi'nden uzaklaştırarak, maiyeti ve Ekbatana ile Susa'daki hazineleri için kralla savaşmaya; en başta da (kralın) tahtında oturduğu yerden, Hellenler adınaavaşlara hüküm vermeye ve demagogları baştan çıkarmaya (2) zaman bulmasını engellemeye karar verdi. Fakat o sırada Spartalı Epikyridas yanına gelmiş ve ona Hellen savaşının Sparta'yı oldukça tehdit ettiğini, *ephoros*'ların onu geri çağrırdıkları ve yurda yardım etmesini emrettikleri haberini vermişti. "Ey kötülükler icat eden barbar Hellenler": Şu kıskançlık, Hellenlerin o zamanlar birbirlerine karşı kurdukları komplot ve rakip partileşme başka nasıl anlatılabilir? Yükselen şansı yakalamışken ve silahlar barbarlara çevrilmiş, savaş da Hellas'tan uzaklaşmışken, tüm bunları (3) tekrar kendi aleyhlerine çevirdiler. Zira ben, Aleksandros'u Dareios'un tahtında otururken görememiş olan Hellenlerin büyük bir zevkten mahrum olduğunu söyleyen Korinthoslu Demaratos'a katılımıyorum, tersine, Aleksandros ve Makedonyalılara bunları, bir zamanlar Hellen komutanları Leuktra, Koroneia, Korinthos ve Arkadia önlerinde harcayanların bırakıklarını idrak ettiklerinde benzer şekilde gözyaşı dökeceklerine inanıyorum. (4) Halbuki Agesilaos için ne bu geri çekilişten daha güzel ve büyük yapılmış bir iş vardı, ne de itaat ve dürüstlükten daha mükemmel bir örnek ortaya konmuştur. Zira Hannibal de kötü işler yapıp İtalya'dan atılma noktasına geldiği dönemde, kendisini yurtta savaşa çağırılanları isteksizce dinlemiştir. Aleksandros ise, Antipatros'un Agis'e karşı yürüttüğü savaşa ilişkin haberi alınca bununla dalga geçmiş ve şöyle demişti: "Ey yiğitler, biz burada Dareios'u yenerken, öyle görünüyor ki, Arkadia'da (5) bir maumakhia (fare savaş) oluyor". Şimdi Agesilaos'un bu habere ve yasalara karşı gösterdiği itaat ve saygısından dolayı bir Spartalıyı övmek nasıl müناسip düşmez? *Skytale* kendisine ulaşır ulaşmaz, böylesi bir başarıdan, sahip olduğu güçten ve kendisini yükseltecek büyük umutlardan anında vazgeçip hepsini bıraktı ve "henüz işini bitirmeden" denize açıldı. Müttefiklerine de kendisinin büyük özlemini bıraktı. Bu sayede en çok da Phaiaks oğlu Erasistratos'un sözünün aksını kanıtladı. Zira o, devlet işle-rinde en iyi kişilerin Lakedaimonialılar, özel hayatı ise,

(6) ίδια δὲ Αθηναῖοι. Βασιλέα γὰρ ἐαυτὸν καὶ στρατηγὸν ἄριστον ἐπιδειξάμενος, ἔτι βελτίονα καὶ ἡδίονα τοῖς χρωμένοις ίδιᾳ φίλον καὶ συνήθῃ παρέσχε. Τοῦ δὲ Περσικοῦ νομίσματος χάραγμα τοξότην ἔχοντος, ἀναζευγνύων ἔφη μυρίοις τοξόταις ὑπὸ βασιλέως ἔξελαύνεσθαι τῆς Ἀσίας· τοσούτων γὰρ εἰς Ἀθήνας καὶ Θήβας κομισθέντων καὶ διαδοθέντων τοῖς δημαγωγοῖς, ἔξεπολεμώθησαν οἱ δῆμοι πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας.

XVI

Ως δὲ διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐβάδιζε διὰ τῆς Θράκης, ἐδεήθη μὲν οὐδενὸς τῶν βαρβάρων, πέμπιν δὲ πρὸς ἐκάστους ἐπιυθάνετο πότερον ὡς φιλίαν ἢ ὡς πολεμίαν διαπορεύηται τὴν χώραν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες φιλικῶς ἐδέχοντο καὶ παρέπεμπον, ὡς ἔκαστος δυνάμεως εἶχεν· Οἱ δὲ καλούμενοι Τράλλεις, οἵς καὶ Ξέρξης ἔδωκεν, ὡς λέγεται, δῶρα, τῆς διόδου μισθὸν ἦτουν τὸν Ἀγησίλαον ἐκατὸν ἀργυρίου τάλαντα (2) καὶ τοσαύτας γυναῖκας. ὃ δὲ κατειρωνευσάμενος αὐτοὺς καὶ φήσας· "τί οὖν οὐκ εύθὺς ἥλθον ληψόμενοι"; προῆγε, καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς παρατεταγμένοις ἐτρέψατο καὶ διέφθειρε πολλούς. Τὸ δ' αὐτὸν καὶ τῷ βασιλεῖ τῶν Μακεδόνων ἐρώτημα προσέπεμψε· φήσαντος δὲ βουλεύσεσθαι, "Βουλευέσθω τοίνυν ἐκεῖνος", εἶπεν, "ἡμεῖς δὲ δὴ πορευόμεθα". Θαυμάσας οὖν τὴν τόλμαν αὐτοῦ καὶ δείσας ὡς βασιλεὺς ἐκέλευσεν ὡς φίλον προάγειν. (3) Τῶν δὲ Θετταλῶν τοῖς πολεμίοις συμμαχούντων ἐπόρθει τὴν χώραν. Είς δὲ Λάρισσαν ἐπεμψε Ξενοκλέα καὶ Σκύθην περὶ φιλίας· συλληφθέντων δὲ τούτων καὶ παραφυλασσομένων οἱ μὲν ἄλλοι βαρέως φέροντες ὥοντο δεῖν τὸν Ἀγησίλαον περιστρατοπεδεύσαντα πολιορκεῖν τὴν Λάρισσαν, ὃ δὲ φήσας οὐκ ἄν ἐθελῆσαι Θεσσαλίαν ὅλην λαβεῖν ἀπολέσας τῶν ἀνδρῶν τὸν (4) ἔτερον, ὑποσπόνδους αὐτοὺς ἀπέλαβε. Καὶ τοῦτ' ἵσως ἐπ' Ἀγησίλαῳ θαυμαστὸν οὐκ ἦν, ὃς πυθόμενος μάχην μεγάλην γεγονέναι περὶ Κόρινθον, καὶ ἄνδρας τῶν πάνυ ἐνδόξων ὡς ἔνι μάλιστα αἴφνιδιον ἀπολωλέναι, καὶ Σπαρτιατῶν μὲν ὀλίγους παντάπασι τεθνηκέναι, παμπόλλους δὲ τῶν πολεμίων, οὐκ ὥφθη περιχαρής οὐδὲ ἐπηρμένος, ἀλλὰ καὶ πάνυ βαρὺ στενάξας, "Φεῦ τῆς Ἑλλάδος", ἔφη, "τοσούτους ἄνδρας ἀπολωλεκύιας ὑφ' αὐτῆς, ὅσοι ζῶντες ἐδύναντο νικᾶν (5) δόμοῦ σύμπαντας τοὺς βαρβάρους μαχόμενοι".

(6) Atinalılar olduğunu söylemişti. Kendisini bir kral ve yetenekli bir komutan olarak ispatlayan Agesilaos, ayrıca kişisel ilişkilerinde de çok iyi ve oldukça sevilen bir dost ve ortaktı. Pers parasının sembolü okçu olduğu için, yola koyulurken, kralın onu Asya'dan on bin okçuya birlikte çıkardığını söyledi. Esasen Atina ve Thebai'a da böylesi çok para gönderilmiş ve halkı Spartalılara karşı savaşa kıskırtmaları için demagoglara dağıtılmıştı.

XVI

Hellespontos'u aşıp Trakya içlerinde ilerlerken, barbarların hiçbirinden bir istekte bulunmadı; tersine, kendisi onların her birine elçi göndererek, ülkelerinden bir dost olarak mı yoksa bir düşman olarak mı geçmesi gerektiğini sordurdu. Onların hepsi de bunu dostça kabul etti ve her biri sahip olduğu güç kadariyla ona destek verdi. Fakat, söyleendiğine göre Kserkses'in dahi hediye vermek zorunda kaldığı, Tralleis olarak adlandırılan halk, Agesilaos'tan geçiş ücreti olarak yüz *talanta* ve (2) bir o kadar da kadın istedi. Fakat Agesilaos onlarla dalga geçip "*Niçin almak için hemen gelmediler?*" dedi ve öne doğru çıktı, savaş düzenine geçmiş barbarlara yöneltip çarptı ve pek çoğunu katletti. Aynı soruyu Makedonyalıların kralına da yöneltti. Düşünmek istediği açıklanınca da "*O düşüne dursun*" dedi "*biz bu arada ilerleriz*". Onun cesareti şaşırın ve aynı zamanda bundan korkan kral da dost olarak geçmelerini buyurdu. (3) Thessalialılar düşmanla ittifak kurdukları için onların ülkesini harap etti. Larissa'ya ise, dostluk için Ksenokles ve Skythes'i gönderdi. Bunlar ele geçirilip tutuklanınca, diğerleri çileden çıktılar ve Agesilaos'un Larissa'yı kuşattıktan sonra, muhasara etmesi gerektiğini düşündüler, o ise bu yüzden iki adamından birini kaybetmesi gerekiyorsa, o zaman bütün Thessalia'yı dahi almak istemediğini söyledi ve (4) ateşkes şartları altında onları geri aldı. Bu durum Agesilaos için şaussırtıcı bir şey değildir. Korinthos'ta büyük bir savaş çıktı, pek çok ünlü erkeğin çok anı bir şekilde telef olduğu, Spartalılardan çok az kişinin, düşmanlardan ise çok sayıda erin öldüğü yönünde duyumlar algılığında da, ne çok memnun olmuş gibi görünmüştür ne de tekrar kehanete başvurmuştur, tersine, çok derinden bir iç çekerek "*Bu nasıl bir Hellas ki*" demiş, "*yaşasalar (5) savaşarak tüm barbarları yenebilecek olan böylesi erler uğruna feda oldu*".

Τῶν δὲ Φαρσαλίων προσκειμένων αύτῷ καὶ κακούντων τὸ στράτευμα, πεντακοσίοις ἵππεῦσιν ἐμβαλεῖν κελεύσας σὺν αὐτῷ καὶ τρεψάμενος ἔστησε τρόπαιον ὑπὸ τῷ Ναρθακίῳ. Καὶ τὴν νίκην ὑπερηγάπησεν ἐκείνην, ὅτι συστησάμενος ἵππικὸν αύτὸς δι’ ἐαυτοῦ τούτῳ μόνῳ τοὺς μέγιστον ἐφ’ ἵππικῇ φρονοῦντας ἐκράτησεν.

XVII

Ἐνταῦθα Διφρίδας οἴκοθεν ἔφορος ὧν ἀπήντησεν αύτῷ κελεύων εύθὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ὁ δέ, καίπερ ἀπὸ μείζονος παρασκευῆς ὕστερον τοῦτο ποιῆσαι διανοούμενος, ούδὲν ὥστε δεῖν ἀπειθεῖν τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλὰ τοῖς τε μεθ’ ἐαυτοῦ προεῖπεν ἐγγὺς εἶναι τὴν ἡμέραν ἐφ’ ἣν ἐξ Ἀσίας ἤκουσι, καὶ δύο μόρας μετεπέμψατο τῶν (2) περὶ Κόρινθον στρατευομένων. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει Λακεδαιμόνιοι τιμῶντες αὐτὸν ἐκήρυξαν τῶν νέων ἀπογράφεσθαι τὸν βουλόμενον τῷ βασιλεῖ βοηθεῖν. Ἀπογραψαμένων δὲ πάντων προθύμως, οἱ ἄρχοντες πεντήκοντα τοὺς ἀκμαιοτάτους καὶ ῥωμαλεωτάτους ἐκλέξαντες ἀπέστειλαν. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος εἷσω Πυλῶν παρελθὼν καὶ διοδεύσας τὴν Φωκίδα φίλην οὖσαν, ἐπεὶ τῆς Βοιωτίας πρῶτον ἐπέβη καὶ περὶ τὴν Χαιρώνειαν κατεστρατοπέδευσεν, ἅμα μὲν τὸν ἥλιον ἐκλείποντα καὶ γινόμενον μηνοειδῆ κατεῖδεν, ἅμα δὲ ἤκουσε τεθνάναι Πείσανδρον ἡττημένον ναυμαχίᾳ περὶ Κίδον ὑπὸ Φαρναβάζου καὶ Κόνωνος. (3) Ἡχθέσθη μὲν οὖν, ὡς είκός, ἐπὶ τούτοις καὶ διὰ τὸν ἄνδρα καὶ διὰ τὴν πόλιν, ὅπως δὲ μὴ τοῖς στρατιώταις ἐπὶ μάχην βαδίζουσιν ἀθυμίᾳ καὶ φόβος ἐμπέσῃ, τάναντία λέγειν ἐκέλευσε τοὺς ἀπὸ θαλάττης ἤκοντας, ὅτι νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ· καὶ προελθών αὐτὸς ἐστεφανωμένος ἔθυσεν εύαγγέλια καὶ διέπεμπε μερίδας τοῖς φίλοις ἀπὸ τῶν τεθυμένων.

XVIII

Ἐπεὶ δὲ προϊὼν καὶ γενόμενος ἐν Κορωνείᾳ κατεῖδε τοὺς πολεμίους καὶ κατώφθη, παρετάξατο δοὺς Ὀρχομενίοις τὸ εύώνυμον κέρας, αύτὸς δὲ τὸ δεξιὸν ἐπῆγεν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι τὸ μὲν δεξιὸν εἶχον αὐτοί, τὸ δὲ εύώνυμον Ἀργεῖοι. Λέγει δὲ τὴν μάχην ὡς Ξενοφῶν ἐκείνην οἴαν οὐκ ἄλλην τῶν πώποτε γενέσθαι καὶ παρῆν αὐτὸς τῷ Ἀγησιλάῳ συναγωνιζόμενος, ἐξ Ἀσίας διαβεβηκώς.

Pharsaloslular onu rahatsız edip ordusunu taciz edince, beş yüz atlısına kendi-style taarruz etme emri vererek misilleme yaptı ve Narthakion'un aşağısında bir zafer anıtı inşa etti. O bu zaferden çok memnun kaldı. Zira binicilikleriyle çok fazla böbürlenen düşmanlarını bizzat kendisinin kurduğu süvari birliğiyle tek başına mağlup etmişti.

XVII

Yurttan gelen *ephoros* Diphridas onu burada karşıladı ve derhal Boiotia'ya saldırması emrini iletti. Bunu daha büyük bir hazırlıktan sonra yapmaya niyetlenmiş olsa da, *arkhon*'lara ters düşmenin gereksiz olduğunu düşünerek yanında-kilere, Asya'dan uğruna geldikleri günün çok yakın olduğunu bildirdi ve Korinthos'ta bulunan ordudan (2) iki piyade alayını kendi yanına çekti. Kentteki Lake-daimonialılar ona onurlar bahsederek, gençlerden krala yardım etmek isteyenlerin listeye kaydolmasını duyurdular. Hepsi gönüllü olarak kaydolunca da, *arkhon*'lar bunlardan en kuvvetli ve en sağlam elli kişiyi seçip gönderdiler. Agesilaos da Pylai'ı geçtikten sonra, kendisine dost olan Phokis'e ilerledi, Boiotia'ya ilk ayak basıp da tam Khaironeia'da ordugah kurduğu sırada hem güneş tutuldu ve yarıy ay şekline büründü; hem de, Knidos Deniz Savaşı'nda Pharnabazos ve Konon tarafından mağlup edilen Peisandros'un öldüğü haberini aldı. (3) Bütün bunların ardından da doğal olarak kısmen (Peisandros) için kısmen de kenti için üzüldü, ama ne var ki savaşa giden erlerin içine en ufak bir cesaretsizlik ve korku düşmesin diye, denizden gelenlere bunun tam tersini, yani savaş kazanmış olduklarını söylemelerini emretti. Kendisi de başında bir taçla öne çıktı ve iyi haber için kurban kesti, dostlarına da kurban etinden birer porsiyon gönderdi.

XVIII

Biraz daha ilerleyip Koroneia'ya gelince düşmanı gördü ve aynı zamanda düşmana göründü. Orkhomenoslulara sol kanadı verip, sağ kanada da kendisinin komuta edeceği şekilde (orduyu) savaş düzenine soktu. Thebailiların kendileri sağ kanadı, Argoslular ise sol kanadı tutuyorlardı. Ksenophon bu savaşın öyle şiddetli geçtiğini anlatır ki, o dönemde böylesi başka bir savaş daha olmamıştır, aslında kendisi de oradaydı ve Asya'dan beri gelerek Agesilaos'la birlikte savaşmıştır.

(2) Ἡ μὲν οὖν πρώτη σύρραξις οὐκ ἔσχεν ὀθισμὸν οὐδὲ ἀγῶνα πολύν, ἀλλὰ οἵ τε Θηβαῖοι ταχὺ τοὺς Ὀρχομενίους ἐτρέψαντο καὶ τοὺς Ἀργείους ὁ Ἀγησίλαος· ἐπεὶ δὲ ἀκούσαντες ἀμφότεροι τὰ εὔώνυμα πιέζεσθαι καὶ φεύγειν ἀνέστρεψαν, ἐνταῦθα τῆς νίκης ἀκινδύνου παρούσης, εἰ τῆς κατὰ στόμα μάχης ὑφέσθαι τοῖς Θηβαίοις ήθέλησε καὶ παίειν ἐπόμενος παραλλάξαντας, ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλονεικίας ἐναντίος ἔχώρει τοῖς ἀνδράσιν, ὕσσασθαι κατὰ κράτος (3) βουλόμενος. Οἱ δὲ οὐχ ἡπτον ἐρρωμένως ἐδέξαντο, καὶ μάχη γίνεται δι’ ὅλου μὲν ἴσχυρὰ τοῦ στρατεύματος, ἴσχυροτάτη δὲ κατ’ ἐκεῖνον αὐτὸν ἐν τοῖς πεντήκοντα τεταγμένον, ὃν εἰς καιρὸν ἔοικεν ἡ φιλοτιμία τῷ βασιλεῖ γενέσθαι καὶ σωτῆριος. Ἀγωνιζόμενοι γὰρ ἐκθύμως καὶ προκινδυνεύοντες ἄτρωτον μὲν αὐτὸν οὐκ ἐδυνήθησαν φυλάξαι, πολλὰς δὲ διὰ τῶν ὅπλων δεξάμενον εἰς τὸ σῶμα πληγὰς δόρασι καὶ ξίφεσι μόλις ἀνήρπασαν ζῶντα, καὶ συμφράξαντες πρὸ αὐτοῦ (4) πολλοὺς μὲν ἀνήρουν, πολλοὶ δὲ ἔπιπτον. Ὡς δὲ μέγα ἔργον ἦν ὕσσασθαι προτροπάδην τοὺς Θηβαίους, ἡναγκάσθησαν ὅπερ ἔξ αρχῆς οὐκ ἐβούλοντο ποιῆσαι. Διέστησαν γὰρ αὐτοῖς τὴν φάλαγγα καὶ διέσχον, εἴτα ἀτακτότερον ἥδη πορευομένους, ὡς διεξέπεσον, ἀκολουθοῦντες καὶ παραθέοντες ἐκ πλαγίων ἔπαιον. Ού μὴν ἐτρέψαντό γε, ἀλλ’ ἀπεχώρησαν οἱ Θηβαῖοι πρὸς τὸν Ἐλικῶνα, μέγα τῇ μάχῃ φρονοῦντες, ὡς ἀήττητοι καθ’ αὐτοὺς γεγονότες.

XIX

Ἀγησίλαος δέ, καύτερ ὑπὸ τραυμάτων πολλῶν κακῶς τὸ σῶμα διακείμενος, οὐ πρότερον ἐπὶ σκηνὴν ἀπῆλθεν ἢ φοράδην ἐνεχθῆναι πρὸς τὴν φάλαγγα καὶ τοὺς νεκροὺς ἰδεῖν ἐντὸς τῶν ὅπλων συγκεκομισμένους. "Οσοι μέντοι τῶν πολεμίων εἰς τὸ ἱερὸν κατέφυγον, πάντας ἐκέλευσεν (2) ἀφεθῆναι. Πλησίον γὰρ ὡς νεώς ἐστιν ὁ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, καὶ πρὸ αὐτοῦ τρόπαιον ἔστηκεν, ὃ πάλαι Βοιωτοὶ Σπάρτωνος στρατηγοῦντος ἐνταῦθα νικήσαντες Ἀθηναίους καὶ Τολμίδην ἀποκτείναντες ἔστησαν. Ἐμα δ’ ἡμέρᾳ βουλόμενος ἔξελέγχαι τοὺς Θηβαίους ὁ Ἀγησίλαος, εἰ διαμαχοῦνται, στεφανοῦσθαι μὲν ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας, αύλειν δὲ τοὺς αὐλητάς, ιστάναι (3) δὲ καὶ κοσμεῖν τρόπαιον ὡς νενικηκότας.

(2) İlk saldırında ne bir çatışma ne de uzun bir savaş oldu. Fakat Thebaillar hızlı bir şekilde Orkomenosluları, Agesilaos da Argosluları geri çevirdi. Fakat her iki taraf da sol kanadın mağlup olup kaçmaya başladığını fark edince geri döndü. Eğer Thebaillarla ön cephede savaşmaktan vazgeçip, yön değiştirenleri takip ederek onlara saldırımıya karar vermiş olsaydı, o zaman tehlikesiz bir zafer mümkün olabilecekti; fakat o, cesaret ve hırsından dolayı onları tüm gücüyle kovmak istediği için (3) düşmanlara ters yönden yaklaştı. Onlar da bunu daha aşağı bir cesaret içinde kabul etmediler, tüm ordu için çok zorlu bir savaş oldu, ama en zorlusu, onun organize ettiği ve onurseverlikleri bu seferlik kral için kurtarıcı olmuş olan, elli Spartalı arasında vuku buldu. Fakat ne kadar kahramanca savaşıp tehlikelere göğüs gerdilerse de onu yaralanmadan korumayı başaramadılar, silah takımlarının arasından vücutuna sopalar ve kılıçlarla çok fazla darbe aldığından kendisini yaşama zarar döndürmüştler, öünü sıkı bir şekilde kapatarak (4) pek çok kişiyi öldürmüştelerdi, ama onlardan da çok kişi ölmüştü. Fakat Thebailları cepheye geri sürmek çok zor bir iş olduğundan, başlangıçtan beri istemedikleri bu işi yapmakta zorlanmış görünüyorlardı. *Phalanks'*ı ayırdılar ve kaçmak için daha düzensiz ilerleyen düşmanı takip edip yanlardan geçtikten sonra onlara saldırıldılar. Buna karşı Thebaillar kaçmadılar ve Helikon'a doğru geri çekildiler ve onlar tarafından yenilmediği için de bu savaştan büyük gurur duydular.

XIX

Agesilaos, aldığı pek çok yaradan dolayı vücudu çok kötü durumda olmasına rağmen kendini *phalanks'*a taşıtip, alandaki ölülerin kalkanları üzerinde toplanıklarını görmeden çadırına gitmedi. Çok sayıda düşman tapınağa kaçınca onların serbest (2) bırakılmasını emretti. Zira buranın yakınında Athena Itonia'nın tapınağı vardı ve bunun önünde de Boiotialıların eskiden, Sparton'un komutan olduğu dönemde, Atinalıları yenip Tolmides'i öldürdükten sonra inşa ettikleri bir zafer anıtı dikiliydi. Agesilaos ertesi gün Thebailların savaşa devam edip etmeyeceklerini görmek için askerlerine taç takmalarını, flütülerin flütlerini çalmasını ve zafer kazanmışlar gibi bir zafer anıtının dikilmesini (3) ve bunun süslenmesini emretti.

Ως δὲ ἔπειμψαν οὶ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἴτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἑκβεβαιωσάμενος εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη, Πυθίων ἀγομένων, καὶ τὴν τε πομπήν ἐπετέλει τῷ θεῷ καὶ τὴν δεκάτην ἀπέθυε τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας λαφύρων ἑκατὸν ταλάντων γενομένην. (4) Ἐπεὶ δὲ ἀπενόστησεν οἵκαδε, προσφιλῆς μὲν ἦν εύθὺς τοῖς πολίταις καὶ περίβλεπτος ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῆς διαιτῆς· οὐ γάρ, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατηγῶν, καινὸς ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς ξένης καὶ κεκινημένος ὑπ' ἄλλοτριών θέῶν, καὶ δυσκολαίνων πρὸς τὰ οἴκοι καὶ ζυγομαχῶν, ἀλλὰ ὅμοιώς τοῖς μηδεπώποτε τὸν Εύρωταν διαβεβηκόσι τὰ παρόντα τιμῶν καὶ στέργων οὐ δεῖπνον (5) ἥλλαξεν, οὐ λουτρόν, οὐ θεραπείαν γυναικός, οὐχ ὅπλων κόσμον, οὐκ οἰκίας κατασκευήν, ἀλλὰ καὶ τὰς θύρας ἀφῆκεν οὕτως οὕσας σφόδρα παλαιάς, ὡς δοκεῖν εἶναι, ταύτας ἐκείνας ἃς ἐπέθηκεν Ἀριστόδημος. Καὶ τὸ κάνναθρόν φησιν ὁ Ξενοφῶν οὐδέν τι σεμνότερον εἶναι τῆς ἐκείνου θυγατρὸς ἢ τῶν ἄλλων. Κάνναθρα δὲ καλοῦσιν εἴδωλα γρυπῶν ξύλινα καὶ τραγελάφων ἐν οἷς κομίζουσι (6) τὰς παῖδας ἐν ταῖς πομπαῖς. Ὁ μὲν οὖν Ξενοφῶν ὄνομα τῆς Ἀγησιλάου θυγατρὸς οὐ γέγραφε, καὶ ὁ Δικαίαρχος ἐπιγανάκτησεν ὡς μήτε τὴν Ἀγησιλάου θυγατέρα μήτε τὴν Ἐπαμινώνδου μητέρα γινωσκόντων ἡμῶν· ἡμεῖς δὲ εὕρομεν ἐν ταῖς Λακωνικαῖς ἀναγραφαῖς ὄνομαζομένην γυναῖκα μὲν Ἀγησιλάου Κλεόραν, θυγατέρας δὲ Εύπωλίαν καὶ Πρόαυγαν. "Εστι δὲ καὶ λόγχην ίδειν αὐτοῦ κειμένην ἄχρι νῦν ἐν Λακεδαίμονι, μηδὲν τῶν ἄλλων διαφέρουσαν.

XX

Οὐ μὴν ἀλλὰ ὥρῶν ἐνίους τῶν πολιτῶν ἀπὸ ἵπποτροφίας δοκοῦντας εἶναι τινας καὶ μέγα φρονοῦντας, ἔπεισε τὴν ἀδελφὴν Κυνίσκαν ἄρμα καθεῖσαν Ὄλυμπίασιν ἀγωνίσασθαι, βουλόμενος ἐνδείξασθαι τοῖς "Ἐλλησιν ὡς οὐδεμιᾶς ἐστιν ἀρετῆς, ἀλλὰ πλούτου καὶ δαπάνης ἡ νίκη. (2) Ξενοφῶντα δὲ τὸν σοφὸν ἔχων μεθ' ἐαυτοῦ σπουδαζόμενον ἐκέλευε τοὺς παῖδας ἐν Λακεδαίμονι τρέφειν μεταπεμψάμενον, ὡς μαθησομένους τῶν μαθημάτων τὸ κάλλιστον, ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν.

Düşmanlar da cesetlerinin toplanması isteklerini iletince mütareke yaptı ve zaferini böylece kesinleştirdikten sonra, o sıra *Pythia* Oyunları'nın düzenlediği Delpoi'a götürüldü; tanrı için bir tören alayı düzenledi ve Asya'dan getirdiği ganimetin, yüz *talanta* değerindeki onda birlik kısmını tanrıya sundu. (4) Yurda dönence, yurttaşlar arasında hemen sevgi kazandı, yaşamı ve hayat tarzından dolayı da genel bir hayranlık uyandırdı. Zira o, komutanlardan pek çoğu gibi, yaban ellerden farklı boyalar tarafından değiştirilmiş biri olarak değil, ülkede olanlardan huzursuzluk duyduğu ve bu uğurda savaşmak istediği için gelmiş, henüz Eurotas'ı geçmemiş olanlarla birlikte halihazırda olanlara saygı göstermiş ve ne yemeğini, ne hamamını, (5) ne karısının hayat standardını, ne silahlarının süsünü ne de evinin inşasını değiştirmiştir. Hatta evinin iyice eskimiş olan kapılarını dahi bırakmıştır, öyle ki bunların Aristodemos'un yaptığı kapılar olduğu düşünülebilirdi. Ksenophon onun kızına ait *kannathron*'un diğerlerinkinden daha gösterişli olmadığını söyler. Tören alaylarında üzerlerinde çocukların taşındığı, erkek geyik ve ejderlerin ahşap taklitleri olarak yapılan arabalar (6) *kannathra* olarak adlandırılırdı. Ksenophon Agesilaos'un kızının adını yazmamış; Dikaiahkhos ise, ne Agesilaos'un kızının, ne de Epameinondas'ın annesinin ismini bilmemiğimize sinirlenmiştir. Ama bizler Lakonia notlarında Agesilaos'un karısının Kleora, kızlarınınsa Eupolia ve Proauga olarak adlandırıldıklarını keşfettik. Onun Lakedaimonia'da bulunan ve diğerlerinden pek ayırt edilemeyen mızrağı bugün dahi görülebilir.

XX

Bu arada, vatandaşlardan, bir yarış atı yetiştirdiği için kendini bir şey sanan ve bundan çok fazla kibre kapılan bazılarını görünce, zaferin hiç kimsenin erdemini olmadığını, tersine, zenginliğe ve bol harcamaya bağlı olduğunu Hellenlere göstermek isteyerek, kız kardeşi Kyniska'yı oturduğu arabasını Olimpiyat'lara katmaya ikna etti. (2) Yanında tuttuğu, değer verilen bilgin Ksenophon'a, itaat etme ve hükmeye hususunda alabilecekleri en iyi dersi öğrencisine diye çocukların getirtip Lakedaimonia'da eğitmesini buyurdu.

Τοῦ δὲ Λυσάνδρου τετελευτηκότος εὐρών ἐταιρείαν πολλὴν συνεστῶσαν, ἦν ἐκεῖνος εύθὺς ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀσίας συνέστησεν ἐπὶ τὸν Ἀγησίλαον, ὡρμησεν αὐτὸν ἔξελέγχειν οἷος (3) ἡνὶ ζῶν πολίτης· καὶ λόγον ἀναγνούς ἐν βιβλίῳ ἀπολελειμμένον, ὃν ἔγραψε μὲν Κλέων ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ἔμελλε δὲ λέγειν ἀναλαβὼν ὁ Λύσανδρος ἐν τῷ δήμῳ περὶ πραγμάτων καινῶν καὶ μεταστάσεως τοῦ πολιτεύματος, ἥθέλησεν εἰς μέσον ἔξενεγκεῖν. Ἐπεὶ δέ τις τῶν γερόντων τὸν λόγον ἀναγνούς καὶ φοβηθεὶς τὴν δεινότητα συνεβούλευσε μὴ τὸν Λύσανδρον ἀνορύττειν, ἀλλὰ τὸν λόγον μᾶλλον αὐτῷ συγκατορύττειν, ἐπείσθη (4) καὶ καθησύχαζε. Τοὺς δὲ ὑπεναντιουμένους αὐτῷ φανερῶς μὲν οὐκ ἔβλαπτε, διαπραττόμενος δὲ πέμπεσθαι τινας ἀεὶ στρατηγούς καὶ ἄρχοντας ἔξ αὐτῶν, ἐπεδείκνυε γενομένους ἐν ταῖς ἔξουσίαις πονηροὺς καὶ πλεονέκτας, εἴτα κρινομένοις πάλιν αὖ βοηθῶν καὶ συναγωνιζόμενος, οίκείους ἐκ διαφόρων ἐποιεῖτο καὶ μεθίστη πρὸς αὐτόν, ὥστε μηθένα ἀντίπαλον εἶναι. (5) Ό γάρ ἔτερος βασιλεὺς Ἀγησίπολις, ἅτε δὴ πατρὸς μὲν ὧν φυγάδος, ἡλικίᾳ δὲ παντάπασι μειράκιον, φύσει δὲ πρᾶος καὶ κόσμιος, οὐ πολλὰ τῶν πολιτικῶν ἔπραττεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐποιεῖτο χειροήθη. Συσσιτοῦσι γάρ οἱ βασιλεῖς εἰς τὸ αὐτὸ φοιτῶντες φιδίτιον, ὅταν (6) ἐπιδημῶσιν. Είδώς οὖν ἔνοχον ὄντα τοῖς ἔρωτικοῖς τὸν Ἀγησίπολιν, ὥσπερ ἦν αὐτός, ἀεὶ τινος ὑπῆρχε λόγου περὶ τῶν ἐν ὕρᾳ· καὶ προῆγε τὸν νεανίσκον εἰς ταύτο καὶ συνήρα καὶ συνέπραττε, τῶν Λακωνικῶν ἔρωτων ούδεν αἰσχρόν, αἰδῶ δὲ πολλὴν καὶ φιλοτιμίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἔχόντων, ὡς ἐν τοῖς περὶ Λυκούργου γέγραπται.

XXI

Μέγιστον οὖν δυνάμενος ἐν τῇ πόλει διαπράττεται Τελευτίαν τὸν ὄμομήτριον ἀδελφὸν ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ γενέσθαι. Καὶ στρατευσάμενος εἰς Κόρινθον αὐτὸς μὲν ἥρει κατὰ γῆν τὰ μακρὰ τείχη, ταῖς δὲ ναυσὶν ὁ Τελευτίας

*

Lysandros'un ölümünden sonra, onun Asya'dan gelir gelmez Agesilaos'a karşı topladığı pek çok şeyi barındıran bir derneğin olduğunu öğrenince, onun hayat tayken nasıl bir vatandaş olduğunu (3) ortaya çıkarmaya heveslendi. Yazılı belgeler arasında bulunan, Halikarnassoslu Kleon'un kaleme aldığı ve Lysandros'un şimdiye kadarki anayasayı yıkmak için *demos*'ta okumayı düşündüğü, yasaya aykırı hususlar hakkındaki konuşmayı okuduktan sonra, bunu uluorta açıklamayı istemişti. Yaşıllardan biri de bu konuşmayı okuduktan sonra, ikna gücünden korkarak, Lysandros'u tekrar mezardan çıkartmamasını, tersine, bu konuşmanın onunla birlikte gömülmesini tavsiye edince ikna oldu (4) ve rahatladı. Kendisine rakip olanlara asla alenen zarar vermez, bilakis komutanlık ve yöneticilik görevlerine daima bunlardan birilerinin gönderilmesine göz yumarak, onların makamlarında kötü ve açgözlü olduklarını gösterirdi. Daha sonra da, soruşturmayla alınan bu kişilere tekrar yardım ederek onların tarafını tutardı. Böylece rakiplerinden dost yaratır ve hiç kimsenin kendine rakip olamaya cağı şekilde bunları kendi tarafına çekerdi. (5) Zira diğer kral Agesipolis de, başı bir sürgün olduğu için ve bunun yanında henüz gelişme çağında genç bir erkek ve de doğuştan ilimli ve sadık biri olduğundan devlet işlerinden pek çokuya uğraşmıyordu. (Agesilaos) bu arada onu da kendine meyilli kılmayı bildi. Zira krallar yurtta oldukları (6) birlikte yemek yerler ve aynı *phidition*'a gelirlerdi. Agesipolis'in kendisi gibi aşk alemlerine meyilli olduğunu bildiği için sözü sürekli genç yaştaki erkeklerle getirirdi. Genç adamı da bunlara teşvik eder; ayrıca onu da sever ve ona bu konularda yardımcı olurdu. Zira Lakedaimon aşkları hiçbir utancı içinde barındırmaz, aksine sürekli daha çok tevazu, onur severlik ve erdem taşırdı; tipki Lykurgos hakkında yazılanlardaki gibi.

XXI

Kentte yüksek bir itibara sahip olduğu için, anne tarafından öz kardeşi Teleutias'ın donanmaya alınmasını sağladı. Kendisi Korinthos'a sefer düzenleyip, kara yönündeki uzun surları kuşatırken, Teleutias donanmasıyla denizde düşman gemilerini ve tersanelerini ele geçiriyordu.

Άργείων δὲ τὴν Κόρινθον ἔχοντων τότε καὶ τὰ "Ισθμια συντελούντων, ἐπιφανεὶς ἑκείνους μὲν ἔξηλασεν ἄρτι τῷ θεῷ τεθυκότας, τὴν παρασκευὴν (2) ἄπασαν ἀπολιπόντας· ἐπεὶ δὲ τῶν Κορινθίων ὅσοι φυγάδες ἔτυχον παρόντες ἐδεήθησαν αὐτοῦ τὸν ἀγῶνα διαθεῖναι, τούτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, αὐτῶν δὲ ἑκείνων διατιθέντων καὶ συντελούντων παρέμεινε καὶ παρέσχεν ἀσφάλειαν. "Υστερον δὲ ἀπελθόντος αὐτοῦ πάλιν ὑπ' Άργείων ἤχθη τὰ "Ισθμια, καὶ τινες μὲν ἐνίκησαν πάλιν, εἰσὶ δὲ οἱ νενικηκότες πρότερον, ἡττημένοι δὲ ὕστερον, (3) ἀνεγράφησαν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ πολλὴν ἀπέφηνε δειλίαν κατηγορεῖν ἐαυτῶν τοὺς Άργείους ὁ Άγησίλαος, εἴ σεμνὸν οὕτω καὶ μέγα τὴν ἀγωνοθεσίαν ἥγονύμενοι μάχεσθαι περὶ αὐτῆς οὐκ ἐτόλμησαν. Αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα πάντα μετρίως ὥστο δεῖν ἔχειν, καὶ τοὺς μὲν οἵκοι χοροὺς καὶ ἀγῶνας ἐπεκόσμει καὶ συμπαρῆν ἀεὶ φιλοτιμίας καὶ σπουδῆς μεστὸς ὧν καὶ οὕτε παίδων οὕτε παρθένων ἀμύλλης ἀπολευτόμενος, ἢ δὲ τοὺς ἄλλους ἐώρα θαυμάζοντας ἐδόκει μηδὲ γινώσκειν. (4) Καὶ ποτε Καλλιπιδῆς ὁ τῶν τραγῳδιῶν ὑποκριτής, ὄνομα καὶ δόξαν ἔχων ἐν τοῖς "Ελλησι καὶ σπουδαζόμενος ὑπὸ πάντων, πρῶτον μὲν ἀπήντησεν αὐτῷ καὶ προσεῖπεν, ἐπειτα σοβαρῶς εἰς τοὺς συμπεριπατοῦντας ἐμβαλὼν ἐαυτὸν ἐπεδείκνυτο νομίζων ἑκεῖνον ἄρξειν τινὸς φιλοφροσύνης, τέλος δὲ εἶπεν· "Οὐκ ἐπιγινώσκεις με, ὃ βασιλεῦ"; κάκεῦνος ἀποβλέψας πρὸς αὐτὸν εἶπεν· "Ἄλλὰ οὐ σύγε ἐσσὶ Καλλιπίδας ὁ δεικηλίκτας"; οὕτω δὲ Λακεδαιμόνιοι τοὺς μίμους καλοῦσι. (5) Παρακαλούμενος δὲ πάλιν ἀκοῦσαι τοῦ τὴν ἀηδόνα μιμουμένου, παρητήσατο φήσας, "Αύτᾶς ἄκουκα". Τοῦ δὲ ίατροῦ Μενεκράτους, ἐπεὶ κατατυχὼν ἐν τισιν ἀπεγνωσμέναις θεραπείαις Ζεὺς ἐπεκλήθη, φορτικῶς ταύτη χρωμένου τῇ προσωνυμίᾳ καὶ δὴ καὶ πρὸς ἑκεῖνον ἐπιστεῦλαι τολμήσαντος οὕτως "Μενεκράτης Ζεὺς βασιλεῦ Ἀγησίλαῳ χαίρειν", ἀντέγραψε· "Βασιλεὺς Άγησίλαος Μενεκράτει ὑγιαίνειν".

Korinthos'u ellerinde tutan Argosluların Isthmia şenliklerini kutladığı sırada, tanrıya kurban kestikleri an birden ortaya çıkarak (2) tüm hazırlıklarını geride bırakan Argosluları kovdu. Korinthoslular arasından bu şekilde kaçip da şimdi onun yanında olanlar, *agōn*'un onun tarafından yönetilmesini rica edince, bunu yapmadı; ama onlar oyunları düzenlerken ve sonlandırırken bekleyip güvenliği sağladı. Daha sonra o ayrılinca da, Isthmia Argoslular tarafından yeniden kutlandı. Kimileri yine galip gelirken, önceki oyunlarda kazanan bazıları da daha sonrakilerde mağlup olarak (3) kayıtlara geçtiler. Bunun üzerine Agesilaos, *agōn*'u saygın ve büyük bir organizasyon olarak düzenleyenler onun uğruna savaşmaya cesaret edemediklerine göre, Argosluların kendilerinin büyük korkaklıklarını ortaya koymalarını açıkladı. Kendisi ise bütün bunlar karşısında ölçülu durulması gerektiğini düşünerek, yurtta korolar ve *agōn*'lar tertipledi ve de delikanlıları ile genç kızların yarışlarında alanı terk etmeden, her zaman onur sever ve yüreğinde görev aşkıyla yanarak hazır bulundu, diğerlerinin bunları gereğinden fazla büyütüğünü görse de buna aldırmadı. (4) Bir seferinde, Helenler arasında ün ve şöhrete sahip, herkes tarafından takdirle karşılanan *tragōdia* sanatçısı Kallippides ona rastladı ve selamladı, sonra da gururlu bir ifadeyle, onun kendisine lütfufta bulunacağını bekleyerek onunla dolaşanlara yöneldi ve sonunda şöyle dedi: "Ey kral, beni tanımıyor musun?"; Agesilaos da ona doğru bakarak cevabı yapıştırdı, "evet, sen soytarı Kallippidas değil misin"? Lakedaimonalılar bunları esasen mim ustası olarak adlandırırlar. (5) Başka bir sefer de bülbül taklısı yapan birini dinlemek için davet edilince, "ben bunu dinlemiştüm" diyerek (teklify) reddetti. Bazı tehlikeli tedavilerde başarılı olunca Zeus lakabını alan hekim Menekrates dangalakça aynı lakabı kullanıp, üstüne üstlük ona "Zeus Menekrates kral Agesilaos'a selam eder" diye yazınca, o da ona "kral Agesilaos, Menekrates'e sağlıklı olmasını diler" diye cevap yazdı.

XXII

Διατρίβοντος δὲ περὶ τὴν Κορινθίων αύτοῦ καὶ τὸ Ἡραῖον εἰληφότος καὶ τὰ αίχμαλωτα τοὺς στρατιώτας ἄγοντας καὶ φέροντας ἐπιβλέποντος, ἀφίκοντο πρέσβεις ἐκ Θηβῶν περὶ φιλίας. Ὁ δὲ μισῶν μὲν ἀεὶ τὴν πόλιν, οἴόμενος δὲ τότε καὶ συμφέρειν ἐνυβρίσαι, προσεποιεῖτο μήτε ὄρᾶν αύτοὺς μήτε ἀκούειν ἐντυγχανόντων. (2) "Ἐπαθε δὲ πρᾶγμα νεμεσητόν· οὕπια γὰρ ἀπηλλαγμένων τῶν Θηβαίων ἡκόν τινες ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ τὴν μόραν ὑπὸ Ἰφικράτους κατακεκόφθαι. Καὶ πάθος τοῦτο μέγα διὰ πολλοῦ χρόνου συνέπεσεν αύτοῖς· πολλοὺς γὰρ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἀπέβαλον κρατηθέντας ὑπό τε πελταστῶν ὀπλίτας καὶ μισθοφόρων Λακεδαιμονίους. (3) Ἀνεπήδησε μὲν οὖν εύθὺς ὁ Ἀγησίλαος ὡς βιοθήσων· ἐπεὶ δὲ ἔγνω διαπεπραγμένους, αὗθις εἰς τὸ Ἡραῖον ἦκε, καὶ τοὺς Βοιωτούς τότε προσελθεῖν κελεύσας, ἔχρηματιζεν. Ὡς δὲ ἀνθυβρίζοντες ἐκεῖνοι τῆς μὲν εἱρήνης οὐκ ἐμέμνηντο, παρεθῆναι δὲ ἡξίουν εἰς Κόρινθον, ὥργισθεὶς ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν· "Εἴγε βούλεσθε τοὺς φίλους ὑμῶν ἴδεῖν μέγα φρονοῦντας ἐφ' οἷς εὔτυχοῦσιν, (4) αὔριον ἀσφαλῶς ὑμῖν τοῦτο ὑπάρξει". Καὶ παραλαβὼν αύτοὺς τῇ ὑστεραίᾳ τὴν τε χώραν τῶν Κορινθίων ἔκοπτε καὶ πρὸς τὴν πόλιν αὐτὴν προσῆλθεν. Οὕτω δὲ τοὺς Κορινθίους ἔξειλέγας ἀμύνεσθαι μὴ τολμῶντας, ἀφῆκε τὴν πρεσβείαν. Αὐτὸς δὲ τοὺς περιλελειμμένους ἄνδρας ἐκ τῆς μόρας ἀναλαβὼν ἀπῆγεν εἰς Λακεδαιμονα, πρὸ ἡμέρας ποιούμενος τὰς ἀναζεύξεις καὶ πάλιν σκοταίους τὰς καταλύσεις, ὅπως οἱ μισοῦντες καὶ βασκαίνοντες τῶν Ἀρκάδων μὴ ἐπιχαίρωσιν. (5) Ἐκ τούτου χαριζόμενος τοῖς Ἀχαιοῖς διέβαινεν εἰς Ἀκαρνανίαν στρατιᾷ μετ' αὐτῶν, καὶ πολλὴν μὲν ἡλάσατο λείαν, μάχῃ δὲ τοὺς Ἀκαρνᾶνας ἐνίκησε. δεομένων δὲ τῶν Ἀχαιῶν ὅπως τὸν χειμῶνα παραμείνας ἀφέληται τὸν σπόρον τῶν πολεμίων, τούναντίον ἔφη ποιήσειν· μᾶλλον γὰρ φοβηθήσεσθαι τὸν πόλεμον αύτούς, ἐὰν ἐσπαρμένην τὴν γῆν εἰς ὥρας ἔχωσιν· ὅ καὶ συνέβη. Παραγγελλομένης γὰρ αὗθις ἐπ' αύτοὺς στρατείας διηλλάγησαν τοῖς Ἀχαιοῖς.

XXII

Korinthos yöresinde durduğu, Heraion'u aldığı ve askerlerin savaş esirleri ve ganimetleri sürüklemelerini seyrettiği sırada, dostluk görüşmeleri yapmak için Thebai'dan elçiler geldi. Bu kente karşı her zaman nefret beslediğinden, onları aşağılamak için bunun uygun bir zaman olduğunu düşündü ve sanki onları görmemiş ve söylenenleri duymamış gibi yaptı. (2) Fakat hemen sonra, kızgınlığa sebep olan bu davranışının cezasını çekti. Thebaililer henüz gitmişlerdi ki, taktik birliklerinin Iphikrates tarafından ağır kayıplara uğratıldığını bildiren haberciler geldiler. Uzun süreden beri böylesi büyük bir talihsizlik başlarına gelmemiştir. Zira pek çok gözüpek adamı, *peltastai* tarafından bozguna uğratılan güçlü *hoplatai* ve paralı askerler tarafından mağlup edilen Lakedaimon askerlerini kaybetmişlerdi. (3) Bunun üzerine Agesilaos yardım etmek için derhal harekete geçti. Birliğinin tamamen mahvoldduğunu öğrenince, hızlıca Heraion'a geri geldi ve Boiotialılara yanına gelmeleri çağrısında bulunduktan sonra, müzakerelere başladı. Fakat onlar, hakarete uğradıkları için, barış yapma niyetinde olmayıp da Korinthos'a girme bekłentisi içinde olunca, Agesilaos sınırlenerek şöyle dedi: "Eğer dostlarınızın ulaştıkları başarılarda ne kadar gururlandıklarını görmek istiyorsanız, (4) bu olsak size yarın kesin bir şekilde verilecek" dedi. Ertesi gün onları da yanına alarak Korinthosluların ülkesini yakıp yaktı ve kentin önüne kadar dayandı. Böylece Korinthosluların kendisine göğüs germede cesaretli davranışmadıklarını ispatladıkten sonra, elçi heyetini azletti. Kendisi ise, taktik birliklerinden hayatta kalan adamlarını da yanına alıp Lakedaimonia'ya geri döndü, kendisine karşı kin ve nefret besleyen Arkadialılar sevincle kapılmaların diye orduyu daima şafakla birlikte yola çıkartıp karanlık çöktükten sonra durdurdu. (5) Bundan sonra da Akhaialılara yaranmak için onların ordusuyla birlikte Akarnania'ya girdi ve Akarnanalıları savaşta yenip çok fazla ganmet elde etti. Akhaialılar kendisinden kışa kadar bekleyip, düşmanın ekin yapmasını engellemesini rica edince, onlara bunun tersini yapacağını söyledi. Çünkü eğer onlar gelecek bahar için ekili toprağa sahip olurlarsa, savaştan o kadar çok koracaklardı. Bu gerçekten de böyle oldu. Zira Akarnanalılar kendilerine karşı yeniden sefer düzenleneceğini öğrenince Akhaialılarla uzlaştılar.

XXIII

Ἐπεὶ δὲ Κόνων καὶ Φαρνάβαζος τῷ βασιλέως ναυτικῷ θαλαττοκρατοῦντες ἐπόρθουν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς, ἔτειχίσθη δὲ καὶ τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηναίων Φαρναβάζου χρήματα δόντος, ἔδοξε τοῖς Λακεδαιμονίοις εἰρήνην ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα καὶ πέμπουσιν Ἀνταλκίδαν πρὸς Τιρίβαζον, αἴσχιστα καὶ παρανομώτατα τοὺς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντας "Ἐλληνας, ὑπὲρ ὧν ἐπολέμησεν (2) Ἀγησίλαος, βασιλεῖ παραδιδόντες. "Οθεν ἥκιστα συνέβη τῆς κακοδοξίας ταύτης Ἀγησιλάῳ μετασχεῖν. Ὁ γάρ Ἀνταλκίδας ἔχθρὸς ἦν αὐτῷ, καὶ τὴν εἰρήνην ἔξ ἅπαντος ἔπραττεν ὡς τοῦ πολέμου τὸν Ἀγησίλαον αὔξοντος καὶ ποιοῦντος ἐνδοξότατον καὶ μέγιστον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν εἴποντα τοὺς Λακεδαιμονίους μηδίζειν ὁ Ἀγησίλαος ἀπεκρίνατο μᾶλλον τοὺς Μήδους λακωνίζειν. (3) Τοῖς δὲ μὴ βουλομένοις δέχεσθαι τὴν εἰρήνην ἀπειλῶν καὶ καταγγέλλων πόλεμον ἡνάγκασεν ἐμμένειν ἅπαντας οἵς ὁ Πέρσης ἐδικαίωσε, μάλιστα διὰ τοὺς Θηβαίους, ὅπως αὐτόνομον τὴν Βοιωτίαν ἀφέντες ἀσθενέστεροι γένωνται. Δῆλον δὲ τοῦτο τοῖς ὕστερον ἐποίησεν. Ἐπεὶ γάρ Φοιβίδας ἔργον είργασατο δεινὸν ἐν σπονδαῖς καὶ εἰρήνη τὴν Καδμείαν καταλαβών, καὶ πάντες μὲν ἡγανάκτουν οἱ "Ἐλληνες, χαλεπῶς (4) δὲ ἔφερον οἱ Σπαρτιάται, καὶ μάλιστα οἱ διαφερόμενοι τῷ Ἀγησιλάῳ μετ' ὄργῆς ἐπυνθάνοντο τοῦ Φοιβίδου τίνος ταῦτα κελεύσαντος ἔπραξεν, εἰς ἐκεῖνον τὴν ὑπόνοιαν τρέποντες, οὐκ ὕκνησε τῷ Φοιβίδᾳ βοηθῶν λέγειν ἀναφανδὸν ὅτι δεῖ τὴν πρᾶξιν αὐτήν, εἴ τι χρήσιμον ἔχει, σκοπεῖν· τὰ γὰρ συμφέροντα τῇ Λακεδαιμονίῳ καλῶς ἔχειν (5) αὐτοματίζεσθαι, κāν μηδεὶς κελεύσῃ. Καίτοι τῷ λόγῳ πανταχοῦ τὴν δικαιοσύνην ἀπέφαινε πρωτεύειν τῶν ἀρετῶν· ἀνδρείας μὲν γάρ οὐδὲν ὄφελος εἶναι, μὴ παρούσης δικαιοσύνης, εἰ δὲ δίκαιοι πάντες γένοιντο, μηδὲν ἀνδρείας δεήσεσθαι. Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὅτι ταῦτα δοκεῖ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ, "Τί δ' ἐκεῖνος ἐμοῦ", εἶπε, "μείζων, εἰ μὴ καὶ δικαιότερος"; ὄρθως καὶ καλῶς οἰόμενος δεῖν τῷ δικαιῷ καθάπερ μέτρῳ βασιλικῷ μετρεῖσθαι (6) τὴν ὑπεροχὴν τοῦ μείζονος. "Ην δὲ τῆς εἰρήνης γενομένης ἔπεμψεν αὐτῷ περὶ ξενίας καὶ φιλίας ἐπιστολὴν ὁ βασιλεύς, οὐκ ἔλαβεν, εἴπὼν ἔξαρκεῖν τὴν κοινὴν φιλίαν, καὶ μηδὲν ιδίας δεήσεσθαι μενούσης ἐκείνης.

XXIII

Konon ve Pharnabazos kraliyet donanmasıyla denizlerde hüküm sürerken La-konia kıyılarını yağmalayınca, ayrıca Pharnabazos tarafından verilen parayla Atinalıların kenti yeniden tahkimatlandırılmışınca, Lakedaimonalılar kralla barış yapmaya karar verdiler ve Antalkidas'ı, Agesilaos'un uzun süredir özgürlükleri için savaştığı Asya'da ikamet eden Hellenleri ahlaksız ve kanunsuzca (2) krala bırakmak için, Tiribazos'a elçi olarak gönderdiler. Bundan dolayı Agesilaos'a bu yüzkarası planın çok küçük bir parçasına dahil olmak düştü. Zira Antalkidas ona düşmandı ve savaş Agesilaos'u daha da büyüteceği ve ona ün ve güç sağlaya-cağı için her koşulda barış görüşmesini sürdürdü. Bununla birlikte Agesilaos, Lakedaimonalıların Persleştiğini söyleyen birine, tersine Persler Lakedaimon-laştı cevabını verdi. (3) Barışı kabul etmek istemeyenleri de savaşla tehdit edip durdurdu ve en çok da Boiotia özerk olduğunda Thebailıların güçleri daha da zayıflayacak diye, onları Perslerin istediği her şeyi kabul etmeye zorladı. Daha sonraki davranışlarıyla da bunu açıkça gösterdi. Zira Phoibidas barış döneminde Kadmeia'yı zapt ederek korkunç bir iş yapınca, bütün Hellenler çileden çıktı, (4) Spartalılar ve en çok da Agesilaos'a karşı olanlar sinirlendiler ve bu işte onun parmağı olduğundan şüphelendikleri için de öfkeyle Phoibidas'a, emri kimin verdiği sordular. Agesilaos hiç tereddüt etmeksizin Phoibidas'a yardım etti ve açıkça bu işin faydalı olup olmadığına araştırılması gerektiğini söyledi. Zira Lakedaimonia'nın yararına olan şeyler, hiç kimse emretmediği halde, (5) öz-gür irade ile yapıldıysa da iyi bir şeydir. Hal böyleyken her imkanda, adaletin tüm erdemler arasında ilk sırada olduğunu beyan ediyordu. Zira adalet yoksa cesaret hiçbir işe yaramaz, herkes dürüst olsa, o zaman cesarete gerek kalmaz. Bunları Büyük kralın da bildiğini söyleyenlere, "*o daha adil değilse nasıl benden daha büyük oluyor?*" dedi ve büyülügün az ya da çok kraliyetin adil ölçüsüyle ölçülmesi gerekliliği (6) doğru ve iyi bir şekilde düşündü. Barış yapıldıktan sonra misafirperverlik ve dostluk amacıyla kralın ona gönderdiği mektubu kabul etmedi ve aynı zamanda eğer varsa, ortak dostluğun kafi olduğuna ve hiç kimsenin özel şeylere ihtiyaç duymayacağına dair krala haber gönderdi.

Ἐν δὲ τοῖς ἔργοις ούκέτι ταύτην διαφυλάττων τὴν δόξαν, ἀλλὰ τῇ φιλοτιμίᾳ καὶ τῇ φιλονεικίᾳ πολλαχοῦ συνεκφερόμενος, (7) καὶ μάλιστα τῇ πρὸς Θηβαίους, οὐ μόνον ἔσωσε τὸν Φοιβίδαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἐπεισεν εἰς αὐτὴν ἀναδέξασθαι τὸ ἀδίκημα καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι' ἐαυτῆς, τῶν δὲ πραγμάτων καὶ τῆς πολιτείας Ἀρχίαν καὶ Λεοντίδαν ἀποδεῖξαι κυρίους, δι' ὧν ὁ Φοιβίδας είσηλθε καὶ κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν.

XXIV

⁷ Ην μὲν οὖν εὔθὺς ἐκ τούτων ὑπόνοια Φοιβίδου μὲν ἔργον εἶναι, βιούλευμα δὲ Ἀγησιλάου τὸ πεπραγμένον· αἱ δὲ ὕστερον πράξεις ὁμολογουμένην ἐποίησαν τὴν αίτιαν. ὡς γὰρ ἔξέβαλον οἱ Θηβαῖοι τὴν φρουρὰν καὶ τὴν πόλιν ἡλευθέρωσαν, ἐγκαλῶν αὐτοῖς ὅτι τὸν Ἀρχίαν καὶ τὸν Λεοντίδαν ἀπεκτόνεσαν, ἔργῳ μὲν τυράννους, λόγῳ δὲ πολεμάρχους ὄντας, ἔξήνεγκε (2) πόλεμον πρὸς αὐτούς. Καὶ Κλεόμβροτος ἥδη βασιλεύων Ἀγησιπόλιδος τεθνηκότος, εἰς Βοιωτίαν ἐπέμφθη μετὰ δυνάμεως· Ὁ γὰρ Ἀγησιλαος, ὡς ἔτη τεσσαράκοντα γεγονὼς ἀφ' ἥβης καὶ στρατείας ἔχων ἄφεσιν ὑπὸ τῶν νόμων, ἔφυγε τὴν στρατηγίαν ἐκείνην, αἰσχυνόμενος εἰ Φλιασίοις ὀλίγον ἐμπροσθεν ὑπὲρ φυγάδων πεπολεμηκώς, αὐθις ὀφθήσεται Θηβαίους κακῶς ποιῶν διὰ τοὺς τυράννους. (3) ⁷ Ην δέ τις Λάκων Σφοδρίας ἐκ τῆς ὑπεναντίας στάσεως τῷ Ἀγησιλάῳ τεταγμένος ἐν Θεσπιαῖς ἀρμοστής, οὐκ ἀτολμος μὲν οὐδὲ ἀφιλότιμος ἀνήρ, ἀεὶ δὲ ἐλπίδων μᾶλλον ἢ φρενῶν ἀγαθῶν μεστός. Οὗτος ἐπιθυμῶν ὄνόματος μεγάλου, καὶ τὸν Φοιβίδαν νομίζων ἐνδοξὸν γεγονέναι καὶ περιβόητον ἀπὸ τοῦ περὶ Θήβας τολμήματος, ἐπείσθη πολὺ κάλλιον εἶναι καὶ λαμπρότερον εἰ τὸν Πειραιᾶ καταλάβοι δι' ἐαυτοῦ καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀφέλοιτο τὴν θάλασσαν, ἐκ γῆς ἀπροσδοκήτως ἐπελθών. (4) Λέγουσι δὲ τοῦτο μηχάνημα γενέσθαι τῶν περὶ Πελοπίδαν καὶ Μέλωνα βοιωταρχῶν. Υπέπεμψαν γὰρ ἀνθρώπους λακωνίζειν προσποιουμένους, οἱ τὸν Σφοδρίαν ἐπαινοῦντες καὶ μεγαλύνοντες ὡς ἔργου τηλικούτου μόνον ἄξιον, ἐπῆραν καὶ παρώρμησεν ἀνελέσθαι πρᾶξιν ἄδικον μὲν ὄμοιώς ἐκείνη καὶ παράνομον, τόλμης δὲ καὶ (5) τύχης ἐνδεᾶ γενομένην.

Ne var ki işlerinde bu prensibe her zaman sadık kalmadı, tersine hırsı ve atılıganlığı yüzünden pek çok durumda, en çok da (7) Thebaillara karşı kendini haksız davranışlara kaptırdı. Bundan dolayı da sadece Phoibidas'ı korumakla kalmadığı gibi, Kadmeia'nın sayesinde zapt edildiği hususunda kendisine haksızlık edildiği ve Phoibidas'ın içeri girmesini ve *akropolis'i* almasını sağlayan Arkhias ve Leontidas'ın yönetimin ve devletin başları seçilmesi hususlarında kenti ikna etti.

XXIV

Buradan, bu girişimin Phoibidas'ın işi olduğu, ama bunda Agesilaos'un parmağı bulunduğu şüphesi oluştu. Daha sonraki olaylar da, hemfikir olunan bu ithamı kesinleştirdi. Zira Thebaillar işgal kuvvetlerini kovup kenti özgürlüğünə kavuşturunca, onları sözde *polemarkhos*, ama özde tiran olan Arkhias ve Leontidas'ı öldürmekle suçlayarak, (2) onlara karşı savaş açtı. Agesipolis öldükten sonra, kral olan Kleombrotos da hemen bir orduyla Boiotia'ya yollandı. Zira Agesilaos, erkekliğe adım atmasından itibaren kırk yılı geride bıraktığından dolayı yasalar tarafından ordu hizmetinden muaf tutulduğu için bu savaşın komutanı olmayı reddetti; çünkü kısa süre önce Phileiuslularla kaçaklar yüzünden savaştikan hemen sonra, Thebaillara tiranlar yüzünden kötülük yapan kişi olarak görünmekten çekiniyordu. (3) O zamanlar Sphodrias adında bir Lakedaimon vardi, bu zat Agesilaos karşıtı partidendi ve Thespialilara *harmostes* olarak atanmıştı; bu adam ne cesaretsiz ne de onur sevmez biriydi. Zihni iyi niyetten ziyade her daim beklentilerle doluydu. Daha da büyük bir ün sahibi olmak istediği ve Phoibidas'ın Thebai'da girişitiği macera yüzünden ünlendiği ve daha da parlaklığa inandığı için, eğer Peiraieus'i hiç umulmadık şekilde karadan fetheder ve Atinalıları denizden koparırsa, kendisinin de çok daha iyi ve şerefli olacağını düşünüyordu. (4) Fakat bunun Pelopidas ve Melon'un yanındaki *Boiōtarkhai'a* ait kurnaz bir savaş planı olduğunu da söylerler. Bunlar gizlice, Lakedaimonia tarafını olarak görünen ve Sphodrias'ı övüp, böylesi bir işe ancak onun layık olduğu hususunda yüceleştirecek, diğeri kadar adaletsiz ve yasadışı olan, ama sadece cesaret ve başarıya ihtiyaç duyan bu işi yapması için cesaretlendirip teşvik edecek (5) birkaç kişi gönderdiler.

‘Ημέρα γάρ αύτὸν ἐν τῷ Θριασίῳ πεδίῳ κατέλαβε καὶ κατέλαμψεν ἐλπίσαντα νυκτὸς προσμίξειν τῷ Πειραιεῖ· καὶ φῶς ἀφ’ ἵερῶν τινων Ἐλευσινόθεν ἰδόντας λέγουσι φρεῖαι καὶ περιφόβους γενέσθαι τοὺς στρατιώτας. Αὐτὸς δὲ τοῦ Θράσους ἔξεπεσεν, ὡς ούκέτι λαθεῖν ἦν, καὶ τινα βραχεῖαν ἀρπαγὴν θέμενος αἰσχρῶς (6) ἀνεχώρησε καὶ ἀδόξως εἰς τὰς Θεσπιάς. Ἐκ δὲ τούτου κατήγοροι μὲν ἐπέμφθησαν εἰς Σπάρτην ἐξ Ἀθηνῶν, εὖρον δὲ κατηγορίας μηδὲν ἐπὶ τὸν Σφοδρίαν δεομένους τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ θανάτου κρίσιν αὐτῷ προειρηκότας, ἦν ἐκεῖνος ὑπομένειν ἀπέγνω, φοβούμενος τὴν ὄργην τῶν πολιτῶν αἰσχυνομένων τοὺς Ἀθηναίους καὶ βουλομένων συναδικεῖσθαι δοκεῖν, ἵνα μὴ συναδικεῖν δοκῶσιν.

XXV

Ἐἶχεν οὖν υἱὸν ὁ Σφοδρίας Κλεώνυμον, οὗ παιδὸς ὅντος ἔτι καὶ καλοῦ τὴν ὄψιν Ἀρχίδαμος ὁ Ἀγησιλάου τοῦ βασιλέως υἱὸς ἥρα. Καὶ τότε συνηγωνία μὲν ὡς είκὸς αὐτῷ κινδυνεύοντι περὶ τοῦ πατρός, συμπράττειν δὲ φανερῶς καὶ βοηθεῖν οὐκ εἶχεν· ἦν γάρ ὁ Σφοδρίας ἐκ τῶν (2) διαφόρων τοῦ Ἀγησιλάου. Τοῦ δὲ Κλεωνύμου προσελθόντος αὐτῷ καὶ μετὰ δεήσεως καὶ δακρύων ἐντυχόντος, ὅπως τὸν Ἀγησίλαον εὕνουν παράσχῃ, μάλιστα γάρ ἐκεῖνον αὐτοῖς φοβερὸν εἶναι, τρεῖς μὲν ἡ τέσσαρας ἡμέρας αἰδούμενος τὸν πατέρα καὶ δεδιώς σιωπῇ παρηκολούθει· τέλος δὲ τῆς κρίσεως ἐγγὺς οὕσης ἐτόλμησεν εἴτεν πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὅτι Κλεώνυμος αὐτοῦ (3) δεηθείη περὶ τοῦ πατρός. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος είδὼς ἔρῶντα τὸν Ἀρχίδαμον οὐκ ἐπαυσεν· Ἡν γάρ ὁ Κλεώνυμος εύθὺς ἐκ παίδων ἐπίδοξος, εἴ τις καὶ ἄλλος, ἀνὴρ ἔσεσθαι σπουδαῖος. Οὐ μὴν ἐνέδωκέ τι τότε χρηστὸν ἢ φιλάνθρωπον ἐλπίσαι δεομένω τῷ παιδί, σκέψεισθαι δὲ φήσας ὅ τι καλῶς ἔχοι (4) καὶ πρεπόντως, ἀπῆλθεν. Αἰδούμενος οὖν ὁ Ἀρχίδαμος ἔξέλειπε τὸ προσιέναι τῷ Κλεωνύμῳ, καίπερ εἰώθως πολλάκις τοῦτο τῆς ἡμέρας ποιεῖν πρότερον. Ἐκ δὲ τούτου κάκεῖνοι τὰ κατὰ τὸν Σφοδρίαν μᾶλλον ἀπέγνωσαν, ἔχρι οὖτε τῶν Ἀγησιλάου φίλων Ἐτυμοκλῆς ἐν τινι κοινολογίᾳ πρὸς αὐτοὺς ἀπεγύμνωσε τὴν γνώμην τοῦ Ἀγησιλάου· τὸ μὲν γάρ ἔργον ὡς ἔνι μάλιστα ψέγειν αὐτόν, ἄλλως γε μὴν ἄνδρα τὸν Σφοδρίαν ἀγαθὸν ἡγεῖσθαι καὶ τὴν πόλιν ὄρᾶν τοιούτων στρατιωτῶν (5) δεομένην.

Zira o, gece Peiraeus'a varacağini umarken, gün Thriasion Ovası'ndayken doğdu ve onu gafil avladı. Derler ki, askerlerin Eleusis'teki birkaç kutsal alan üzerinde gördükleri bu ışık, onları ürpertmiş ve korkuya düşürmüştür. Kendisi de gizle-yemeyeceği şekilde cesareti kaybetmiş ve birkaç önemsiz yağımadan sonra, (6) küfür ve lanetlerle Thespia'ya dönmüştür. Bundan dolayı bu olayı şikayet etmek üzere Atina'dan Sparta'ya elçiler gönderildi; fakat onun için ölüm cezası talep eden oradaki yöneticilerin Sphodrias'a yönelik şikayetlere ihtiyaç duymadıklarını gördüler, öyle ki o da, Atinalılara karşı suçluluk hissededen ve bu haksız girişime karıştıkları düşünülmesin diye haksızlığa uğramış gibi durmak isteyen vatandaşların öfkesinden korktuğu için, bu cezaya itiraz etmekten vazgeçmişti.

XXV

Sphodrias'ın, kral Agesilaos'un oğlu Arkhidamos'un sevdigi, oldukça yakışıklı bir çocuk olan, Kleonymos adında bir oğlu vardı. O zaman doğal olarak babası için endişelenen Kleonymos'un kaygısına katılıyordu, ama cesurca ona destek olmak ve yardım etmek elinden gelmiyordu. Zira Sphodrias (2) Agesilaos'a muhalif olanlardandı. Buna rağmen Kleonymos yanına gelip de, kendileri için en çok korkulan kişi olduğundan Agesilaos'un iyi niyetini sağlama için gözyaşları içinde yalvarıp ricada bulununca, Arkhidamos üç ya da dört gün korku ve utanç içinde susarak babasını takip etti. Sonunda karar zamanı yaklaştırınca, Agesilaos'a, Kleonymos'un, babası hakkında kendisinden ricada (3) bulunduğu söylemek için cesareti topladı. Agesilaos, Arkhidamos'un aşık olduğunu anlasa da onu durdurmadı. Zira Kleonymos çocukluktan beri, cesur bir erkek olması beklenen biriydi. Buna rağmen, bekentileri için ricada bulunan oğluna o zaman herhangi bir iyilik ve müsamaha göstermedi; tersine, neyin iyi (4) ve doğru olduğunu araştıracağını söyleyerek oradan ayrıldı. Arkhidamos çok utandığından, daha önce her gün yapmaya özen göstermesine rağmen, Kleonymos'u ziyaret etmeyi kesti. Bundan dolayı Sphodrias'ın dostları, Agesilaos'un dostlarından Etymokles onlarla yaptığı bir konuşmada Agesilaos'un bu konu hakkında düşüncesini ifşa edene kadar, onu ortadan kaldırdılar. Kendisi bu işi mümkün olduğunca kınıyor; fakat diğer taraftan da Sphodrias'ı iyi bir insan olarak düşünüyor ve kentin böylesi komutanlara ihtiyacı olduğunu da (5) görüyor.

Τούτους γάρ ὁ Ἀγησίλαος ἐκάστοτε τοὺς λόγους ἐποιεῖτο περὶ τῆς δίκης, τῷ παιδὶ χαρίζεσθαι βουλόμενος, ὥστε καὶ τὸν Κλεώνυμον εύθὺς αἰσθάνεσθαι τὴν σπουδὴν τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ τοὺς φίλους τοὺς τοῦ Σφοδρίου θαρροῦντας ἥδη βοηθεῖν. Ἡν δὲ καὶ φιλότεκνος ὁ Ἀγησίλαος διαφερόντως· καὶ περὶ ἑκέίνου τὸ τῆς παιδιᾶς λέγουσιν, ὅτι μικροῖς τοῖς παιδίοις οὖσι κάλαμον περιβεβηκώς ὡσπερ ὑπὸν οἴκοι συνέπαιζεν, ὀφθεὶς δὲ ὑπὸ τινος τῶν φίλων παρεκάλει μηδενὶ φράσαι, πρὶν ἀν καὶ αὐτὸς πατήρ παίδων γένηται.

XXVI

Ἀπολυθέντος δὲ τοῦ Σφοδρίου, καὶ τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἐπύθοντο, πρὸς πόλεμον τραπομένων, σφόδρα κακῶς ὁ Ἀγησίλαος ἤκουσε, δι’ ἐπιθυμίαν ἄτοπον καὶ παιδαριώδη δοκῶν ἐμποδὼν γεγονέναι κρίσει δικαίᾳ, καὶ τὴν πόλιν παραίτιον ἀπειργάσθαι παρανομημάτων τηλικούτων (2) εἰς τοὺς "Ελληνας. Ἐπεὶ δὲ τὸν Κλεόμβροτον οὐχ ἐώρα πρόθυμον ὅντα πολεμεῖν τοῖς Θηβαίοις, οὕτω δὴ χαίρειν τὸν νόμον ἔάσας ὃ πρόσθεν ἔχρητο περὶ τῆς στρατείας, αύτὸς εἰς Βοιωτίαν ἐνέβαλεν ἥδη καὶ κακῶς ἐποίει τοὺς Θηβαίους καὶ πάλιν ἀντέπασχεν, ὥστε καὶ τρωθέντος αύτοῦ ποτε τὸν Ἀνταλκίδαν είπειν·⁷ Ἡ καλὰ τὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, μὴ βουλομένους μηδὲ ἐπισταμένους (3) μάχεσθαι διδάξας". τῷ γάρ ὅντι Θηβαίους αύτοὺς ἐσαυτῶν πολεμικωτάτους τότε γενέσθαι φασί, ταῖς πολλαῖς στρατείαις τῶν Λακεδαιμονίων ἐπ’ αύτοὺς ὡσπερ ἐγγυμνασαμένους. διὸ καὶ Λυκοῦργος ὁ παλαιὸς ἐν ταῖς καλουμέναις τρισὶ ὁρτραις ἀπεῖπε μὴ πολλάκις ἐπὶ τοὺς αύτοὺς στρατεύειν, ὅπως μὴ πολεμεῖν μανθάνωσιν. Ἡν δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις τῶν Λακεδαιμονίων ἐπαχθῆς ὁ Ἀγησίλαος, ὡς δι’ οὐδὲν ἔγκλημα δημόσιον, ἀλλὰ θυμῷ τινι καὶ φιλονεικίᾳ τοὺς (4) Θηβαίους ἀπολέσαι ζητῶν. Ούδὲν οὖν ἔλεγον δεόμενοι φθείρεσθαι δεῦρο κάκεῖσε καθ’ ἔκαστον ἐνιαυτόν, ὀλίγοις τοσοῦτοι συνακόλουθοῦντες. "Ἐνθα δὲ δὴ λέγεται τὸν Ἀγησίλαον, ἔξελέγξαι βουλόμενον αύτῶν τὸ πλῆθος, τόδε μηχανήσασθαι. Πάντας ἐκέλευσε καθίσαι τοὺς συμμάχους μετ’ ἀλλήλων ἀναμεμιγμένους, ίδιᾳ δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους (5) ἐφ’ ἐσαυτῶν. Εἶτα ἐκήρυξε τοὺς κεραμεῖς ἀνίστασθαι πρῶτον.

Agesilaos ayrıca, oğlunu mutlu etmek istediği için de her firsatta dava hakkında böylesi sözler sarfeliyordu, böylece Kleonymos Arkhidamos'un çabasını derhal fark etti ve Sphodrias'ın dostları da yardım edileceği yönünde onu cesaretlenirdi. Esasen Agesilaos dikkat çekecek kadar çocuk sever biriydi. Onun hakkında bir çocuk oyunuyla ilgili bir öykü anlatılır, sözde o küçük çocuklarınla birlikte çocuk olup bir dala at gibi binmiş ve çocukça davranışmış, dostlarından biri tarafından görülünce de bu olayı, bizzat kendisi de çocuk babası oluncaya kadar kimseye anlatmamasını rica etmiştir.

XXVI

Sphodrias beraat ettirildikten sonra, Atinalılar bunu öğrendikleri için savaşa girişince, Agesilaos yersiz ve çocukça hırsı yüzünden adil bir karara engel olduğu ve kenti Hellenlere karşı böylesi kanunsuz işlerin suç ortağı yaptığı yönünde (2) kötü bir nam saldı. Kleombrotos'un Thebaililarla savaşmaya niyetli olmadığını gördüğünden, daha önceki sefer için kullandığı yasadın yararlanmayı bir kenara bıraktı ve bizzat kendisi Boiotia'yı istila etti. Thebaililara da çok kötülük etti. Fakat bu işten kendisi de zarar gördü; öyle ki Antalkidas, o yaralanınca şöyle söyledi: "*Sen savaşmak istemeyen ve bunu idrak edemeyenlere (3) savaşmayı öğreterek Thebaililardan iyi bir eğitim ücreti alıyorsun galiba*". Gerçekten de o zamanlar Thebailiların savaş sanatında, Lakedaimonalıların onlara karşı düzenlediği çok sayıdaki sefer sayesinde talim edildikleri için, savaş becerisi çok daha yüksek kişiler haline geldiklerini söylerler. Bundan dolayı yaşı Lykurgos, bahsi geçen üç *rhetra*'da, düşmanlar savaşmayı öğrenemesinler diye, aynı kişilerle sık sık sefere çıkmayı yasaklamıştı. Agesilaos, halkla ilgili bir şikayet yüzünden değil de, kişisel isteği ve hırsıyla (4) Thebaililiği tümden ortadan kaldırılmaya çalıştığından dolayı, artık Lakedaimonalıların müttefiklerinin de canını sıkiyordu. Gereksiz yere perişan edildiklerini ve her yıl böylesi bir kalabalığın birkaç kişiyi (Lakedaimon'u) kah orada kah burada takip etmek zorunda kaldığını söylüyorlardı. O zaman, askerlerinin sayısını tespit etmek isteyen Agesilaos'un şu taktiği uyguladığı söylenilir. Bütün müttefiklerin diğerleriyle karışarak; Lakedaimonalıların ise (5) bunlardan ayrı şekilde oturmasını emretti. Daha sonra haberciye, ilk önce çömlekçilerin ayağa kalkmasını ilan etti.

ώς δε ἀνέστησαν οὗτοι, δεύτερον ἐκήρυπτε τοὺς χαλκεῖς, εἶτα τέκτονας ἐφεξῆς καὶ οἰκοδόμους καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν ἐκάστην. Πάντες οὖν ὀλίγου δεῖν ἀνέστησαν οἱ σύμμαχοι, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ούδεις· ἀπείρητο γὰρ αὐτοῖς τέχνην ἑργάζεσθαι καὶ μανθάνειν βάναυσον. Οὕτω δὴ γελάσας ὁ Ἀγησίλαος, "Ορᾶτε", εἶπεν, "ὦ ἄνδρες, ὅσῳ πλείονας ὑμῶν στρατιώτας ἐκπέμπομεν ἡμεῖς".

XXVII

'Ἐν δὲ Μεγάροις, ὅτε τὴν στρατιὰν ἀπῆγεν ἐκ Θηβῶν, ἀναβαίνοντος αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀρχεῖον είς τὴν ἀκρόπολιν, σπάσμα καὶ πόνον ἴσχυρὸν ἔλαβε τὸ ὑγιές σκέλος· ἐκ δὲ τούτου διογκωθὲν μεστὸν αἷματος ἔδοξε γεγονέναι, καὶ (2) φλεγμονὴν ὑπερβάλλουσαν παρεῖχεν. Ἰατροῦ δέ τινος Συρακουσίου τὴν ὑπὸ τῷ σφυρῷ φλέβα σχάσαντος, αἱ μὲν ἀλγηδόνες ἔληξαν, αἷματος δὲ πολλοῦ φερομένου καὶ ὢντος ἀνεπισχέτως λιποψυχίᾳ πολλὴ καὶ κίνδυνος ὀξὺς ἀπ' αὐτῆς περιέστη τὸν Ἀγησίλαον. Οὐ μὴν ἀλλὰ τότε γε τὴν φορὰν τοῦ αἵματος ἔπαιυσε· καὶ κομισθεὶς εἰς Λακεδαιμονα πολὺν χρόνον ἔσχεν ἀρρώστως καὶ πρὸς τὰς στρατείας ἀδυνάτως. (3) Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ πολλὰ συνέβη πταίσματα τοῖς Σπαρτιάταις καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· Ὡν ἦν τὸ περὶ Τεγύρας μέγιστον, ὅπου πρῶτον ἐκ παρατάξεως κρατηθέντες ὑπὸ Θηβαίων ἡττήθησαν. "Εδοξεν οὖν πᾶσι θέσθαι πρὸς πάντας εἰρήνην· καὶ συνῆλθον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πρέσβεις εἰς Λακεδαιμονα ποιησόμενοι τὰς διαλύσεις. (4) Ὡν εῖς ἦν Ἐπαμεινώνδας, ἀνὴρ ἔνδοξος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ, στρατηγίας δὲ πεῖραν οὕπω δεδωκώς. Οὔτος ὥρων τοὺς ἄλλους ἄπαντας ὑποκατακλινομένους τῷ Ἀγησιλάῳ, μόνος ἔχρήσατο φρονήματι παρρησίαν ἔχοντι, καὶ διεξῆλθε λόγον, οὐχ ὑπὲρ Θηβαίων, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὄμοιο κοινόν, τὸν μὲν πόλεμον ἀποδεικνύων αὔξοντα τὴν Σπάρτην ἐξ ὧν ἄπαντες οἱ λοιποὶ κακῶς πάσχουσι, τὴν δὲ εἰρήνην ισότητι καὶ τῷ δικαίῳ κτᾶσθαι κελεύων οὕτω γὰρ αὐτὴν διαμενεῖν, ἵσων ἀπάντων γενομένων.

Onlar ayağa kalkınca, ikinci olarak demircileri ilan ettirdi, daha sonra da oduncuları, arkasından duvarçıları ve diğer tüm zanaatçıları sırasıyla ilan ettirdi. Hemen hemen tüm müttefikler ayağa kalkarken Lakedaimonialılardan ise hiç kimse kalkmadı. Zira onlara bir zanaatla uğraşmak ve el işi öğrenmek yasaktı. Bunun üzerine Agesilaos da gülerek, "Ey erkekler görüyor musunuz" dedi "biz sizden ne kadar çok asker gönderiyoruz".

XXVII

Orduyu Thebai'dan sevk ettikten sonra Megara'da hükümet konağına gitmek için *akropolis'*e çıkarken sağlam olan bacağını çok şiddetli bir ağrı ve kramp sardı. Bundan dolayı baldırı iyice şiştiği için kanla dolduğunu zannetti ve bu onda (2) dayanılmaz bir yanmaya neden oldu. Syrakusalı bir doktor ayak bileği kemiğinin altındaki damarı yarınca acı hafifledi, ama kan akıpta bir türlü dindi-rilemeyeince baygınlık hissi geldi ve bu keskin yaşam tehlikesi Agesilaos'u kendinden geçirdi. Bununla birlikte, kanın akması o anda durdu. Lakedaimonia'ya geri getirildikten sonra, uzun süre gücsüz ve seferে çıkmaktan aciz kaldı. (3) Bu zaman zarfında Spartalıların başına hem karada hem de denizde pek çok tatsız olay geldi. Tegyra civarında gerçekleşen bunlardan en büyüğüydı. Burada başlangıçta daha güçlü olmalarına rağmen, açık meydan muharebesinde Thebaililar tarafından yenildiler. Bunun üzerine herkes tüm olanlar için barış yapmasına karar verdi. Barış görüşmeleri yapmak için Lakedaimonia'ya Hellas'tan elçiler geldiler. (4) Bunlardan biri bilgeliği ve filozofluğuyla ünlü bir kişi olsa da askeri kabiliyetlerinden de vazgeçmemiş olan Epameinondas'tı. Geri kalan herkesin Agesilaos'a boyun eğdiğini görünce, açık sözlükle özgüvenini ortaya koydu ve sadece Thebaililarla ilgili değil, tüm Hellaslarındaki düşüncelerini detaylı bir şekilde anlattı ve de savaşın sadece Sparta'yı büyütüp güçlendirdiğini, diğerlerinin ise bundan zarar gördüğünü açıkladıktan sonra, barışın eşit ve adil bir şekilde tesis edilmesini talep etti. Zira sadece herkes eşit olursa barışın baki kalması sağlanabilirdi.

XXVIII

Όρων οὖν ὁ Ἀγησίλαος ὑπερφυῶς ἀγαμένους καὶ προσέχοντας αὐτῷ τοὺς Ἑλληνας, ἡρώτησεν εἰ νομίζει δίκαιον εἶναι καὶ ἵσον αὐτονομεῖσθαι τὴν Βοιωτίαν. Ἀντερωτήσαντος δὲ τοῦ Ἐπαμεινάνδου ταχὺ καὶ τεθαρρηκότως εἴ κάκεῖνος οἴεται δίκαιον αὐτονομεῖσθαι τὴν Λακωνικήν, ἀναπηδήσας ὁ Ἀγησίλαος μετ' ὄργης ἐκέλευσε λέγειν σαφῶς αὐτὸν εἰ τὴν Βοιωτίαν ἀφίησιν (2) αὐτόνομον. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο πάλιν τοῦ Ἐπαμεινάνδου φήσαντος, εἰ τὴν Λακωνικήν ἀφίησιν αὐτόνομον, οὕτω τραχέως ἔσχεν ὁ Ἀγησίλαος καὶ τὴν πρόφασιν ἡγάπησεν ὡς εύθὺς ἔξαλεῖψαι τὸ τῶν Θηβαίων ὄνομα τῆς εἰρήνης καὶ προειπεῖν πόλεμον αὐτοῖς· Τοὺς δὲ ἄλλους Ἑλληνας διαλλαγέντας ἐκέλευσεν ἀπίειν, τὰ μὲν ἀκεστὰ τῆς εἰρήνης, τὰ δὲ ἀνήκεστα τοῦ πολέμου ποιοῦντας. "Ἐργον γὰρ ἦν πάσας ἐκκαθᾶραι καὶ διαλῦσαι τὰς ἀμφιλογίας. (3) "Ετυχε δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐν Φωκεῦσιν ὃν ὁ Κλεόμβροτος μετὰ δυνάμεως. Εύθὺς οὖν ἐπεμπονοῦσιν οἱ ἔφοροι κελεύοντες αὐτὸν ἐπὶ Θηβαίους ἄγειν τὸ στράτευμα· καὶ τοὺς συμμάχους περιπέμποντες ἥθροιζον, ἀπροθύμους μὲν ὄντας καὶ βαρυνομένους τὸν πόλεμον, οὕπω δὲ θαρροῦντας ἀντιλέγειν οὐδὲ ἀπειθεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις. (4) Πολλῶν δὲ σημείων μοχθηρῶν γενομένων, ὡς ἐν τῷ περὶ Ἐπαμεινάνδου γέγραπται, καὶ Προθόου τοῦ Λάκωνος ἐναντιουμένου πρὸς τὴν στρατείαν, οὐκ ἀνῆκεν ὁ Ἀγησίλαος, ἀλλ' ἔξεπραξε τὸν πόλεμον, ἐλπίζων αὐτοῖς μὲν τῆς Ἑλλάδος ὅλης ὑπαρχούσης, ἐκσπόνδων δὲ τῶν Θηβαίων γενομένων, καιρὸν εἶναι δίκην λαβεῖν (5) παρ' αὐτῶν. Δηλοῖ δὲ τὸ σὺν ὄργῃ μᾶλλον ἡ λογισμῷ γενέσθαι τὴν στρατείαν ἐκείνην ὁ καιρός. Τῇ γὰρ τετράδι ἐπὶ δέκα τοῦ Σκιροφοριῶνος μηνὸς ἐποιήσαντο τὰς σπονδὰς ἐν Λακεδαιμονίῳ, τῇ δὲ πέμπτῃ τοῦ Ἐκατομβαιῶνος ἡττήθησαν ἐν Λεύκτροις ἡμερῶν εἴκοσι διαγενομένων. Ἀπέθανον δὲ χίλιοι Λακεδαιμονίων καὶ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς καὶ περὶ αὐτὸν οἱ κράτιστοι (6) τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν οἷς καὶ Κλεώνυμόν φασι τὸν Σφοδρίου τὸν καλὸν τρίς πεσόντα πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοσαυτάκις ἔξαναστάντα καὶ μαχόμενον τοῖς Θηβαίοις ἀποθανεῖν.

XXVIII

Agesilaos, bunun Hellenler üzerinde muazzam bir etki yarattığını ve rağbet gördüğünü farkedince, Boiotia'nın bağımsız yönetilmesinin adil ve uygun olduğunu inanıp inanmadığını sordu. Epameinondas bu soruya hızlı ve cesurca, onun Lakonia'nın adil yönetildiğini düşünüp düşünmediği sorusuya cevap verince, Agesilaos öfkeyle yerinden sıçradı ve Boiotia'ya bağımsızlık vermeyi istemiyip istemediği (2) hususunda açık konuşmasını buyurdu. Epameinondas da tekrar aynı şekilde, onun Lakonia'ya bağımsızlık verip vermeyeceği sorusunu yöneltince, Agesilaos öyle sert bir tavır takındı ki, bunu, barış antlaşmasından derhal Thebaililerin adının silinmesi ve onlara savaş açılması için bahane olarak öne sürdürdü. Barışı kabul eden diğer Hellenlere ise, barışın iyi yönlerini, savaşın da felaketlerini hükmeye bağladıktan sonra, yurtlarına dönmemelerini emretti. Zira tüm kavgaları bir kerede bitirmek ve bir neticeye bağlamak mümkün değildir. (3) Bu sırada Kleombrotos ordusu ile birlikte tesadüfen Phokis'te bulunuyordu. *Ephoros'*lar, derhal orduyu Thebai üzerine sevk etmesini emrederek onu oraya gönderdiler. Çevreye dağılıp savaş için isteksiz ve maneviyatı kırılmış, fakat Lakedaimonialılara ters düşmeye ve itaatsizlik yapmaya cesareti olmayan müttefikleri toplattılar. (4) Epameinondas hakkında yazınlarda belirtildiği gibi, bu sıra çok sayıda kötü alametin husule gelmesine ve Lakonialı Prothoos'un bu sefere karşı çıkışmasına rağmen, Agesilaos vazgeçmedi, tersine tüm Hellas onların tarafında olduğu, Thebaililar ise antlaşmadan çıkarıldığı için, onlardan hesap sorma zamanının geldiği bekłentisiyle (5) savaşı başlattı. Zaman hesaplama, bu seferin, soğukkanlı bir şekilde düşünülüp taşınılmadan, öfkeyle gerçekleştirildiğini gösterir. Zira Lakedaimonia'daki barış antlaşması *Skirophoriōn* ayının on dördünde yapılmıştı ve henüz yirmi gün geçmişti ki, onlar *Hekatombaion* ayının beşinde Leuktra'da yenilmişlerdi. Lakedaimonialılardan bin kişi hayatını kaybetti; kral Kleombrotos ve Spartalılardan onun yanında yer alan, en güçlü erkekler de (6) ölenler arasındaydı. Bunlar arasında kralın önünde üç kere düşen, fakat hemen geri kalkıp Thebaililara karşı savaşmayı sürdürən, Sphodrias'ın güzel oğlu, Kleonymos'un da öldüğü söylenir.

XXIX

Συμβάντος δὲ τοῖς τε Λακεδαιμονίοις πταισματος ἀπροσδοκήτου καὶ τοῖς Θηβαίοις παρὰ δόξαν εύτυχήματος οἶνον οὐ γέγονεν ἄλλοις "Ἐλλησι πρὸς Ἐλληνας ἀγωνισαμένοις, οὐδὲν ἄν τις ἡπτον ἐζήλωσε τῆς ἀρετῆς καὶ ἡγάσθη τὴν (2) ἡπτημένην πόλιν ἢ τὴν νικῶσαν. Ὁ μὲν γὰρ Ξενοφῶν φησι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔχειν τι καὶ τὰς ἐν οἴνῳ καὶ παιδιᾷ φωνὰς καὶ διατριβὰς ἀξιομνημόνευτον, ὥρθῶς λέγων· ἔστι δὲ οὐχ ἡπτον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἄξιον κατανοεῖν καὶ θεᾶσθαι τῶν ἀγαθῶν ἢ παρὰ τὰς τύχας πράττουσι καὶ λέγουσι διευσχημονοῦντες. "Ετυχε μὲν γὰρ ἢ πόλις ἐօρτὴν ἄγουσα καὶ ξένων οὖσα μεστή· γυμνοπαιιδίαι γὰρ ἡσαν ἀγωνιζομένων χορῶν ἐν τῷ θεάτρῳ· παρῆσαν δ' ἀπὸ Λεύκτρων οἱ τὴν συμφορὰν ἀπαγγέλλοντες. (3) Οἱ δὲ ἔφοροι, καίπερ εύθὺς ὅντος καταφανοῦς ὅτι διέφθαρται τὰ πράγματα καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπολωλέκασιν, οὕτε χορὸν ἔξελθεῖν εἴασαν οὕτε τὸ σχῆμα τῆς ἐօρτῆς μεταβαλεῖν τὴν πόλιν, ἀλλὰ κατ' οἰκίαν τῶν τεθνεώτων τοῖς προσήκουσι τὰ ὄνόματα πέμψαντες, αὐτοὶ τὰ περὶ τὴν θέαν καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν χορῶν ἔπραττον. (4) Ἀμα δὲ ἡμέρᾳ φανερῶν ἥδη γεγονότων πᾶσι τῶν τε σωζομένων καὶ τῶν τεθνεώτων, οἱ μὲν τῶν τεθνεώτων πατέρες καὶ κηδεσταὶ καὶ οἰκεῖοι καταβαίνοντες είς ἀγορὰν ἀλλήλους ἐδεξιοῦντο λιπαροὶ τὰ πρόσωπα, φρονήματος μεστοὶ καὶ γήθους, οἱ δὲ τῶν σωζομένων, ὕσπερ ἐπὶ πένθει, μετὰ τῶν γυναικῶν οἵκοι διέτριβον, εἰ δέ τις ὑπ' ἀνάγκης προέλθοι, καὶ σχήματι καὶ φωνῇ καὶ βλέμματι ταπεινὸς ἐφαίνετο καὶ συνεσταλμένος. (5) "Ετι δὲ μᾶλλον τῶν γυναικῶν ἴδεῖν ἦν καὶ πυθέσθαι τὴν μὲν ζῶντα προσδεχομένην υἱὸν ἀπὸ τῆς μάχης κατηφῆ καὶ σιωπηλήν, τὰς δὲ τῶν πεπτωκέναι λεγομένων ἐν τε τοῖς ιεροῖς εύθὺς ἀναστρεφομένας, καὶ πρὸς ἀλλήλας ἰλαρῶς καὶ φιλοτίμως βαδιζούσας.

XXX

Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς, ὡς ἀφίσταντο μὲν οἱ σύμμαχοι, προσεδοκάτο δὲ νενικηκώς Ἐπαμεινώνδας καὶ μεγαλοφρονῶν ἐμβαλεῖν είς Πελοπόννησον, ἔννοια τῶν χρησμῶν ἐνέπεσε τότε, πρὸς τὴν χωλότητα τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ δυσθυμία πολλὴ καὶ πτοία πρὸς τὸ θεῖον, ὡς διὰ τοῦτο πραττούσης κακῶς τῆς πόλεως, ὅτι τὸν ἀρτίποδα τῆς βασιλείας ἐκβαλόντες εἴλοντο χωλὸν καὶ πεπηρωμένον· ὃ παντὸς μᾶλλον αὐτοὺς ἐδίδασκε φράζεσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὸ (2) δαιμόνιον.

XXIX

Lakedaimonalıların hissesine beklenmedik bir yenilgi düşerken, Thebaillara ise şimdiye kadar Hellenlerin Hellenlere karşı girişikleri savaşlarda karşılaşmamış, umulmadık bir zafer nasip olmuştu. Yine de, yenik durumda kente (2) zafer kazanandan daha az değer verilmemeli ve daha az takdir edilmemelidir. Ksenophon da bir keresinde iyi insanların içерken ve şakalaşırken ifadeleri ve konuşmalarının da dikkate alınması gerektiğini söylemiştir. Gerçekten de bunda haklıdır; öyle ki, iyi insanların kötü bir durum karşısında, kendi şereflerini korumak için ne yaptıklarına ve ne söylediklerine dikkat etmek ve gözlemlemek, az değil, daha çok değerlidir. Zira kent, o sırada bir bayram tertipliyordu ve yabancılarla dolmuştu; *gymnopaidia* yapılıyor, tiyatrodada koro grupları mücadele ediyordu. Tam bu sırada Leuktra'dan felaketi bildiren haberciler geldi. (3) *Ephoros'*lar işlerin kötüye gittiğini ve yönetimi kaybettiklerini hemen fark etmelerine rağmen, ne koronun sahneyi terk etmesine, ne de kentin bayramın gidişatını değiştirmesine izin verdiler, tersine, sadece ölenlerin isimlerini ev ev aile mensuplarına bildirdikten sonra, merasimi ve koroların yarışlarını bizzat kendileri yönettiler. (4) Ertesi gün kimin hayatı kaldığı, kimin öldüğü belli olunca, ölenlerin babaları, akrabaları ve aile mensupları *agora' geldiler ve yüzleri ışık saçarak, içleri gurur ve neşe dolarak birbirleriyle selamladılar. Kurtulanlarındaki ise yas tuttukları için, eşleri ile birlikte evlerinde kaldılar. Eğer biri, dışarı çıkmak zorunda kalırsa da kıyafet, ses ve görünüş bakımından hakim ve moralini kaybetmiş görünmüyordu. (5) Kadınlar arasında ise, daha çok, savaştan sağ kalan oglunun geri dönmesini bekleyenlerin moralsiz ve sessiz olduğu, oğullarının öldüğü söylemenlerin ise tapınaklarda dolaştığı ve birbirleriyle neşeli ve gururlu bir şekilde yürüdükleri görülmekte ve fark edilmekteydi.*

XXX

Bununla birlikte, müttefikler isyan edip, Epameinondas da zafer kazandığı için gurura kapılarak Peloponnesos'a saldırmayı düşününce, pek çoklarının akılına Agesilaos'un topallığı hakkında söylenen kehanet düştü ve kraliyete sağlamayağı değil de, topal ve sakat ayağı seçimlerinin kentin başına kötü şeyler getireceği yönündeki tanrısal kehanet karşısında müthiş bir dehşet ve cesarsızlığa kapıldılar. Bu kehanet onları her şeyi çok iyi düşünüp taşınmaları ve (2) tanrısal sözü dikkate almaları hususunda uyardı.

Διὰ δὲ τὴν ἄλλην δύναμιν αὐτοῦ καὶ ἀρετὴν καὶ δόξαν οὐ μόνον ἔχρωντο βασιλεῖ καὶ στρατηγῷ τῶν κατὰ πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτικῶν ἀποριῶν ἰατρῷ καὶ διαιτητῇ, τοῖς ἐν τῇ μάχῃ καταδειλιάσασιν, οὓς αὐτοὶ τρέσαντας ὀνομάζουσιν, ὄκνουντες τὰς ἐκ τῶν νόμων ἀτιμίας προσάγειν, πολλοῖς οὖσι καὶ δυνατοῖς, φοβούμενοι (3) νεωτερισμὸν ἀπ' αὐτῶν. Οὐ γὰρ μόνον ἀρχῆς ἀπειργονται πάσης, ἀλλὰ καὶ δοῦναι τινι τούτων γυναικα καὶ λαβεῖν ἄδοξόν εστι· παίει δὲ ὁ βουλόμενος αὐτοὺς τῶν ἐντυγχανόντων. Οἱ δὲ καρτεροῦσι περιϊόντες αὐχμηροὶ καὶ ταπεινοί, τρίβωνάς τε προσερραμμένους χρώματος βαπτοῦ φοροῦσι, καὶ ξυρῶνται μέρος τῆς ὑπήνης, μέρος δὲ (4) τρέφουσι. Δεινὸν οὖν ἦν τοιούτους ἐν τῇ πόλει περιορᾶν πολλοὺς οὐκ ὅλιγων δεομένη στρατιωτῶν. Καὶ νομοθέτην αἰροῦνται τὸν Ἀγησίλαον. Ό δὲ μήτε προσθείς τι μήτε ἀφελῶν μήτε μεταγράψας εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν Λακεδαιμονίων· καὶ φήσας ὅτι τοὺς νόμους δεῖ σήμερον ἔᾶν καθεύδειν, ἐκ δὲ τῆς σήμερον ἡμέρας κυρίους εἶναι πρὸς τὸ λοιπόν, ἅμα τούς τε νόμους τῇ (5) πόλει καὶ τοὺς ἄνδρας ἐπιτίμους ἐφύλαξε. Βουλόμενος δὲ τὴν παροῦσαν ἀθυμίαν καὶ κατήφειαν ἀφελεῖν τῶν νέων ἐνέβαλεν εἰς Ἀρκαδίαν, καὶ μάχην μὲν ἴσχυρῶς ἐφυλάξατο συνάψαι τοῖς ἐναντίοις, ἐλῶν δὲ πολίχνην τινὰ τῶν Μαντινέων καὶ τὴν χώραν ἐπιδραμών, ἐλαφροτέραν ἐποίησε ταῖς ἐλπίσι καὶ ἡδίω τὴν πόλιν, ὡς οὐ παντά πασιν ἀπεγνωσμένην.

XXXI

Ἐκ δὲ τούτου παρῆν εἰς τὴν Λακωνικήν ὁ Ἐπαμεινώνδας μετὰ τῶν συμμάχων, οὐκ ἔλάττονας ἔχων τετρακισμυρίων ὀπλιτῶν. Πολλοὶ δὲ καὶ ψιλοὶ καὶ ἄνοπλοι πρὸς ἀρπαγὴν συνηκολούθουν, ὥστε μυριάδας ἐπτὰ τοῦ σύμπαντος ὄχλου συνεισβαλεῖν εἰς τὴν Λακωνικήν. (2) Ἡν μὲν δὴ χρόνος οὐκ ἔλαττων ἐτῶν ἐξακοσίων ἀφ' οὗ κατώκουν τὴν Λακεδαιμονα Δωριεῖς· ἐν δὲ τούτῳ παντὶ τότε πρῶτον ὥφθησαν ἐν τῇ χώρᾳ πολέμιοι, πρότερον δὲ οὔδεις ἐτόλμησεν· ἀλλὰ ἀδήρωτον καὶ ἄθικτον οὖσαν ἐμβαλόντες ἐπυρπόλουν καὶ διήρπαζον ἄχρι τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς (3) πόλεως, μηδενὸς ἐπεξιόντος.

Onlar ise sahip olduğu farklı güç, erdem ve şöhreti dolayısıyla, sadece kral ve savaşa ilişkin konuların komutanı olarak değil; aynı zamanda, devlet ihtiyaç duyduğunda hekim ve hakem olarak da ona başvuruyorlardı; ödleklер olarak adlandırdıkları, savaşta korkaklık gösterenlere yasada emredilen lekeleyici cezalar yüklemekte tereddüt ediyorlar ve sayıca çok ve güçlü oldukları için de (3) ayaklanmasılarından korkuyorlardı. Böyleki kişiler sadece tüm yönetimden uzak tutulmuyor; aynı zamanda bunlardan birine kızını eş olarak vermek ve onlardan eş almak da şrefsizlik olarak kabul ediliyordu. Onlara rastlayan birinin, isterse onları dövmesi serbestti. Bunlar kirli ve pasaklı bir şekilde dolaşmakta ısrar ediyor; garip renkli kumaşlarla yamanmış mantolar giyiyor; sakallarının bir yarısını traş edip, diğer yarısını (4) uzatıyorlardı. Bundan dolayı, şimdi daha az sayıda askere ihtiyaç duymayan kentte bu durumda pek çok kişinin dolaşması çok tehlikeliydi. Onlar da Agesilaos'u yasa koyucu olarak seçtiler. O ise ne bir şey ilave edip, ne de bir şey çıkarıp herhangi bir değişiklik yapmadan Lakedaimonialıların toplantısına katıldı; kanunların bugün için askiya alınması gerektiğini, ama bugünden itibaren bunların sonsuza dek tekrar geçerli olacağını söyleyerek, aynı zamanda hem (5) kent için yasaları, hem de vatandaşlık hakkına sahip erkekleri savundu. Gençlerin kahredici cesaretsizliğini ve keyifsizliğini ortadan kaldırmak istediği için Arkadia'ya saldırdı, rakipleriyle bir savaşa tutuşmaktan da oldukça sakındı; bunun için Mantineialıların küçük bir kentçığını ele geçirerek ve ülkeyi istila ederek, kenti, henüz herşeyin bitmediği yönünde güçlü bir şekilde umutlandırip neşelendirdi.

XXXI

Bunun üzerine Epameinondas müttefikleriyle birlikte, kırk binden az olmayan ağır silahlı askeri yanına alarak Lakonia'ya girdi. Hafif silahlı ya da hiç silahlanmamış pek çok kişi de yağma için onları takip ediyordu, öyle ki Lakonia'yı istila eden tüm ayak takımı yetmiş bin kişiydi. (2) Dorların Lakedaimonia'yı iskan etmelerinin üstünden altı yüz yıldan daha az zaman geçmemiştir. Tüm bu zaman zarfında düşman ülkede ilk kez görülmüyordu. Daha önce hiç kimse buna cesaret edememişti. Hiç kimselarına çıkışmadığı için de nehre (Euruntas) ve (3) kente kadarki, harap edilmemiş ve el değiirmemiş olan şeylere saldırıp yakıp yaşımladılar.

'Ο γὰρ Ἀγησίλαος οὐκ εἴα πρὸς τοσοῦτον, ὡς φησι Θεόπομπος, "ρεῦμα καὶ κλύδωνα πολέμου" μάχεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ τῆς πόλεως τὰ μέσα καὶ κυριώτατα τοῖς ὀπλίταις περιεσπειραμένος ἐκαρτέρει τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς μεγαλαυχίας τῶν Θηβαίων, προκαλουμένων ἔκεινον ὄνομαστὶ καὶ διαμάχεσθαι περὶ τῆς χώρας κελευσόντων, ὃς τῶν (4) κακῶν αἴτιός ἐστιν ἐκκαύσας τὸν πόλεμον. Οὐχ ἥττον δὲ τούτων ἐλύπουν τὸν Ἀγησίλαον οἱ κατὰ τὴν πόλιν θόρυβοι καὶ κραυγαὶ καὶ διαδρομαὶ τῶν τε πρεσβυτέρων δυσανασχετούντων τὰ γινόμενα καὶ τῶν γυναικῶν οὐ δυναμένων ἡσυχάζειν, ἀλλὰ παντάπασιν ἐκφρόνων ούσῶν πρὸς τε τὴν (5) κραυγὴν καὶ τὸ πῦρ τῶν πολεμίων. Ἡνίᾳ δὲ καὶ τὸ τῆς δόξης αὐτὸν, ὅτι τὴν πόλιν μεγίστην παραλαβὼν καὶ δυνατωτάτην, ἐώρα συνεσταλμένον αὐτῆς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ αὔχημα κεκολομένον, ὃ καὶ αὐτὸς ἔχρήσατο πολλάκις, εἰπὼν ὅτι γυνὴ Λάκαινα καπνὸν οὐχ ἐώρακε πολέμιον. Λέγεται δὲ καὶ Ἀνταλκίδας, Ἀθηναίου τινὸς ἀμφισβητοῦντος ὑπὲρ ἀνδρείας πρὸς αὐτὸν καὶ εἰπόντος, "Ημεῖς μέντοι πολλάκις ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ ἐδιώξαμεν", ὑποτυχεῖν· "Αλλ' ἡμεῖς (6) γε οὐδέποτε ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ Εύρωτα". Παραπλησίως δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀργεῖον ἀπεκρίνατο τῶν ἀσημοτέρων τις Σπαρτιατῶν· ὃ μὲν γὰρ εἶπε· "Πολλοὶ ὑμῶν ἐν τῇ Ἀργολίδι κεῖνται", ὃ δὲ ἀπήντησεν. "Υμῶν δέ γε οὐδεὶς ἐν τῇ Λακωνικῇ".

XXXII

Τότε μέντοι τὸν Ἀνταλκίδαν φασὶν ἔφορον ὅντα τοὺς παῖδας εἰς Κύθηρα ὑπεκθέσθαι, περίφοβον γενόμενον. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ἐπιχειρούντων διαβαίνειν τὸν ποταμὸν τῶν πολεμίων καὶ βιάζεσθαι πρὸς τὴν πόλιν, ἐκλιπὼν τὰ λοιπὰ (2) παρετάξατο πρὸ τῶν μέσων καὶ ὑψηλῶν. Ἐρρύη δὲ πλεῖστος ἐαυτοῦ καὶ μέγιστος τότε ὁ Εύρωτας, χιόνων γενομένων, καὶ τὸ ρεῦμα μᾶλλον ὑπὸ ψυχρότητος ἢ τραχύτητος ἐγένετο σκληρὸν καὶ χαλεπὸν τοῖς Θηβαίοις. Πορευόμενον δὲ πρῶτον τῆς φάλαγγος τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἐδείκνυσάν τινες τῷ Ἀγησιλάῳ· κάκεῖνος, ὡς λέγεται, πολὺν χρόνον ἐμβλέψας αὐτῷ καὶ συμπαραπέμψας τὴν ὄψιν οὐδὲν ἢ τοσοῦτον μόνον εἶπεν· "Ω τοῦ (3) μεγαλοπράγμονος ἀνθρώπου".

Theopompos'un söylediğine göre, Agesilaos Lakedaimonialıların "böylesi güclü bir savaş fırtınası ve akımına" karşı savaşmalarına izin vermemiştir, tersine, kentin en orta ve en önemli kısmını ağır silahlı askerlerle çevreleyip, kendisini ismiyle çağırın, savaşı tetiklediği için bu felaketlerin suçlusunu olarak onun şimdiki ülkesi için savaşıp zafer kazanmasını buyururan (4) Thebailların savurduğu tehditlere ve böbürlenmelere katlanmıştır. Fakat Agesilaos'u, kentteki huzur-suzluk, olanlar karşısında ayaklanan yaşılların ve sakin olamayıp da düşmanların yaktığı ateş ve yükselttiği (5) çığlıklar karşısında tamamen aklını kaybeden kadınların çıkardığı karışıklık ve perişanlıklar bu olanlardan daha az endişelendirmemiştir. Çok büyük ve çok güclüyken yönetimini aldığı kentin azalan ünü ve kaybolan şöhretini görme düşüncesi onu kahrediyordu, zira bizzat kendisi tek bir Lakedaimon kadınının dahi düşman ordugahının dumanını görmediğini söyleyerek sık sık bu ünü aşikar ederdi. Antalkidas'ın, Atinalı biri mertlik hakkında kendisiyle münakaşa yapıp, "aslında bizler sizleri her zaman Kephisos'tan itibaren kovalardık" deyince şöyle cevap verdiği söylenir: "Ama bizler (6) sizi hiçbir zaman Eurotas'tan kovmadık". Basit bir Sparta vatandaşı da, kendisine "sizlerden pek çok kişi Argolis'te gömülüdür", diyen bir Argosluya benzer bir cevap verdi ve şöyle dedi: "Sizlerdense hiç kimse Lakonia'da gömülü değil".

XXXII

Bazları, o zamanlar *ephoros* olan Antalkidas'ın korkuya düserek, çocukların gizlice Kythera'ya kaçtığını söylerler. Agesilaos ise, düşman nehri geçmeye ve kente karşı güç kullanmaya kalkınca, geride kalanları bırakarak orduyu kentin orta ve yukarı kesimlerinde (2) savaş düzenine soktu. Kar yağdığı için o sıralar Eurotas her zamankinden çok daha fazla ve coşkun akıyordu. Gerçi ırmak, çok sert akmasından ziyade çok soğuk olması nedeniyle, Thebaillar için zor ve tehlikeliydi. Birkaç (Spartalı) Agesilaos'a *phalanks'*ın en önünde ilerleyen Epameinondas'ı gösterdi. O da, söylendiğine göre, uzun süre ona bakmış ve bakışıyla onu takip ettikten sonra sadece şunu demiş: "büyük emeller (3) besleyen birisi".

Ἐπεὶ δὲ φιλοτιμούμενος ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐν τῇ πόλει μάχην συνάψαι καὶ στῆσαι τρόπαιον οὐκ ἵσχυσεν ἔξαγαγεῖν ούδὲ προκαλέσασθαι τὸν Ἀγησίλαον, ἐκεῖνος μὲν ἀναζεύξας πάλιν ἐπόρθει τὴν χώραν, ἐν δὲ Λακεδαιμονι τῶν πάλαι τινὲς ὑπούλων καὶ πονηρῶν ὡς διακόσιοι συστραφέντες κατελάβοντο τὸ Ἰσσώριον, οὗ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἰερόν ἐστιν, εὔερκῃ καὶ δυσεκβίαστον τόπον. (4) Ἐφ' οὓς βουλομένων εύθὺς ὠθεῖσθαι τῶν Λακεδαιμονίων, φοβηθεὶς τὸν νεωτερισμὸν ὁ Ἀγησίλαος ἐκέλευσε τοὺς μὲν ἄλλους ἡσυχίαν ἄγειν, αὐτὸς δὲ ἐν ἴματιώ καὶ μεθ' ἐνὸς οἰκέτου προσήρει, βοῶν ἄλλως ἀκηκοέναι τοῦ προστάγματος αύτούς· οὐ γὰρ ἐνταῦθα κελεῦσαι συνελθεῖν ούδε πάντας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐκεῖ (δείξας ἔτερον τόπον), τοὺς δὲ (5) ἄλλαχόσε τῆς πόλεως. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἥσθησαν οἴόμενοι λανθάνειν, καὶ διαστάντες ἐπὶ τοὺς τόπους οὓς ἐκεῖνος ἐκέλευσεν ἀπεχώρουν. Ὁ δὲ τὸ μὲν Ἰσσώριον εύθὺς μεταπεμψάμενος ἐτέρους κατέσχε, τῶν δὲ συστάντων ἐκείνων περὶ πεντεκαίδεκά τινας συλλαβὼν νυκτὸς ἀπέκτεινεν. (6) Ἀλλη δὲ μείζων ἐμηνύθη συνωμοσία καὶ σύνοδος ἀνδρῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ πράγμασι νεωτέροις είς οἰκίαν κρύφα συνερχομένων, οὓς καὶ κρίνειν ἅπορον ἦν ἐν ταραχῇ τοσαύτῃ καὶ περιορᾶν ἐπιβουλεύοντας. Ἀπέκτεινεν οὖν καὶ τούτους μετὰ τῶν ἐφόρων βουλευσάμενος ὁ Ἀγησίλαος ἀκρίτους, ούδενὸς δίχα δίκης τεθανατωμένου (7) πρότερον Σπαρτιατῶν. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τῶν συντεταγμένων είς τὰ ὅπλα περιοίκων καὶ εἰλώτων ἀπεδίδρασκον ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ τοῦτο πλείστην ἀθυμίαν παρεῖχεν, ἐδίδαξε τοὺς ὑπηρέτας περὶ ὅρθρον ἐπιφοιτῶν ταῖς στιβάσι καὶ τὰ ὅπλα τῶν ἀποκεχωρηκότων λαμβάνειν καὶ ἀποκρύπτειν, ὅπως ἀγνοῆται τὸ πλῆθος. (8) Ἀναχωρῆσαι δὲ τοὺς Θηβαίους ἐκ τῆς Λακωνικῆς οἱ μὲν ἄλλοι λέγουσι χειμῶνων γενομένων καὶ τῶν Ἀρκάδων ἀρξαμένων ἀπιέναι καὶ διαρρεῖν ἀτάκτως, οἱ δὲ τρεῖς μῆνας ἐμμεμενηκότας ὅλους καὶ τὰ πλεῖστα τῆς χώρας διαπεπορθηκότας· Θεόπομπος δέ φησιν, ἥδη τῶν βοιωταρχῶν ἐγνωκότων ἀπαίρειν, ἀφικέσθαι πρὸς αύτοὺς Φρίξον, ἄνδρα Σπαρτιάτην, παρὰ Ἀγησίλαου δέκα τάλαντα κομίζοντα τῆς ἀναχωρήσεως μισθόν, ὥστε τὰ πάλαι δεδογμένα πράττουσιν αύτοῖς ἐφόδιον παρὰ τῶν πολεμίων προσπεριγενέσθαι.

Fakat Epameinondas her ne kadar kente bir savaş çıkarmak ve bir zafer anıtı dikmek hevesinde olsa da, Agesilaos'u ne dışarı çıkarıp ne de savaş için tahrif edemeyince, ilerlemeye devam etti ve ülkeyi kırıp geçirdi. Uzun süredir durumdan hoşnutsuz olan ayaklanma yanlısı vatandaşlardan yaklaşık iki yüz kişi Lakedaimonia'da bir araya toplanıp, tahlkimatlı ve ele geçirilmesi zor bir yer olan, içinde Artemis Tapınağı bulunan Issorion'u zaptettiler. (4) Lakedaimonialılar derhal onlara karşı yürümek isteyince, Agesilaos bir ayaklanma çıkışmasından korkarak, sakin olmalarını emretti, kendisi de *himation* içinde ve bir kölenin eşliğinde onlara yaklaştı ve seslendi; çünkü onlar emri farklı anlamış olmalıyıldılar. Zira o, herkesin tek bir noktada değil, tersine, kısmen orada (farklı bir yeri göstererek), kısmen de kentin başka yerinde (5) toplanmalarını buyurmuştu. Bunu duyanlar, fark edilmediklerine inanıp sevindiler ve onun gitmelerini emrettiği yerlere yöneldiler. Aynı zamanda diğer grupları da gönderdi ve derhal Issorion'u ele geçirdi. Geceleyin tahrıkçilerden on olmasını yakalayıp idam ettirdi. (6) Daha sonra da, ihtilal gerçekleştirmek için gizlice bir evde toplanan Spartalı vatandaşların toplantısı ve çok daha büyük bir komplot planı ortaya çıktı; öyle ki, şimdi böylesi karışık bir durumda bunların yargılanması da suikast planlamalarına rağmen görmezden gelinmeleri de uygunsuzdu. Bundan dolayı Agesilaos daha önce Spartalılardan hiç kimse yargısız idam edilmediği halde, *ephoros*'larla birlikte karar verip bunları hukuki süreç olmaksızın (7) idam ettirdi. Silah hizmetinde görevli *perioikoi* ve *heilotai*'dan pek çoğu kentten düşman tarafına firar edince, Agesilaos, bu durum çok büyük bir cesaretsizliğe neden olur diye, hizmetindekilerin şafak sökmeden karargahta dolaşmalarına, kaçanların silahlarını ortadan kaldırımlarına ve sayılarının ne kadar olduğu bilinmesin diye bunları gizlemelerine karar verdi. (8) Bazıları, Thebaillerin, kiş iyice bastırıldığından ve Arkadialılar çekilmeye ve düzensiz bir şekilde etrafa dağılmaya başladıkları için Lakonia'dan geri çekildiklerini; bazıları ise, onların bu arada tam üç ay bölgede kaldılarını ve ülkenin pek çok yerini harap ettiklerini söylerler. Theopompos ise, *Boiotarkhai* geri çekilme kararı verdiği sırada, geri çekilmelerine karşılık Agesilaos'tan on *talanta* getiren Spartalı Phriksos'un yanlarına geldiğini iddia eder; öyle ki, onlar düşünülen bu şeyleri zaten yapacakken düşmandan bir de yolluk parası almışlardır.

XXXIII

Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ οἶδα ὅπως ἡγνόησαν οἱ ἄλλοι, μόνος δὲ Θεόπομπος ἥσθετο. Τοῦ δὲ σωθῆναι τὴν Σπάρτην τότε πάντες αἴτιον ὄμολογοῦσι γενέσθαι τὸν Ἀγησίλαον, ὅτι τῶν ἐμφύτων αὐτῷ παθῶν, φιλονεικίας καὶ φιλοτιμίας, ἀποστάς, ἔχρησατο τοῖς πράγμασιν ἀσφαλῶς. (2) Οὐ μέντοι τήν γε δύναμιν καὶ τὴν δόξαν ἐδυνήθη τῆς πόλεως ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ πταίσματος, ἀλλ’ ὥσπερ σώματος ὑγιεινοῦ, λίαν δὲ ἀκριβεῖ καὶ κατησκημένη κεχρημένου διαίτη παρὰ πάντα τὸν χρόνον, ἀμαρτία μία καὶ ἢ ποπὴ τὴν πᾶσαν ἔκλινεν εύτυχίαν τῆς πόλεως· οὐκ ἀλόγως. Πρὸς γὰρ εἰρήνην καὶ ἀρετὴν καὶ ὄμονοιαν ἄριστα συντεταγμένω πολιτεύματι προσαγαγόντες ἀρχὰς καὶ δυναστείας βιαίους, ὃν οὐδενὸς ἡγεῖτο δεῖσθαι πόλιν εύδαιμόνως βιωσιμένην ὁ Λυκοῦργος, ἐσφάλησαν. (3) Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Ἀγησίλαος ἦδη πρὸς τὰς στρατείας ἀπειρήκει διὰ τὸ γῆρας, Ἀρχίδαμος δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τὴν ἐκ Σικελίας ἥκουσαν παρὰ τοῦ τυράννου βοήθειαν ἔχων, ἐνίκησεν Ἀρκάδας τὴν λεγομένην ἄδακρυν μάχην· οὐδεὶς γὰρ ἐπεσε τῶν μετ' αὐτοῦ, συχνοὺς δὲ τῶν ἐναντίων ἀνεῦλεν. Αὕτη μάλιστα τὴν ἀσθένειαν ἥλεγχεν ἡ νίκη τῆς (4) πόλεως. Πρότερον μὲν γὰρ οὕτω σύνηθες ἡγοῦντο καὶ προσῆκον ἔργον αὐτοῖς εἶναι τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους, ὥστε μήτε θύειν τοῖς θεοῖς πλὴν ἀλεκτρυόνα νικητήριον ἐν τῇ πόλει, μήτε μεγαληγορεῖν τοὺς ἀγωνισταμένους, μήτε ὑπερχάιρειν τοὺς πυνθανομένους, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης γενομένης, ἦν Θουκυδίδης γέγραφε, τῷ πρώτῳ φράσαντι τὴν νίκην οἱ ἀρχοντες ἐκ φιδιτίου κρέας (5) ἐπεμψάν εύαγγέλιον, ἄλλο δὲ οὐδέν. Τότε δὲ τῆς μάχης ἀγγελθείσης καὶ τοῦ Ἀρχιδάμου προσιόντος οὐδεὶς ἐκαρτέρησεν, ἀλλὰ πρῶτος ὁ πατήρ ἀπήντα δακρύων ὑπὸ χαρᾶς καὶ μετ' ἐκεῖνον τὰ ἀρχεῖα, τῶν δὲ πρεσβυτέρων καὶ τῶν γυναικῶν τὸ πλῆθος ἐπὶ τὸν ποταμὸν κατήσει, τάς τε χεῖρας ὄρεγόντων καὶ θεοκλυτούντων, ὥσπερ ἀπεωσμένης τὰ παρ' αἵξαν ὄνειδη τῆς Σπάρτης καὶ λαμπρὸν αὐθίς ἔξ ἀρχῆς τὸ φῶς ὄρωσης· ἐπεὶ πρότερον γέ φασιν οὐδὲ ταῖς γυναιξὶν ἀντιβλέπειν τοὺς ἄνδρας αἰσχυνομένους ἐφ' οἷς ἐπταισαν.

XXXIII

Ben de, niçin diğerlerinin bunu kesinlikle böyle bilmeyip de, sadece Theopompos'un fark etmiş olmasını anlamadım. O zamanlar herkes, Sparta'nın kurtulmasının, doğuştan gelen ihtaralarını, zafer tutkusunu ve gururunu bir kenara bırakıp, davranışlarıyla her zaman güvenli yolu kullandığı için, Agesilaos sayesinde olduğuna hemfikir olmuştu. (2) Fakat bütün bunlara rağmen o, bu yenilgiden sonra, kentin gücünü ve ününü eski haline getirememiştir. Zira nasıl tek bir eksik her zaman fazlaıyla düzenli ve sıhhatalı yemeye alışmış sağılıklı bir vücutu hırpalıyorsa, tek bir karar da bir kentin tüm saadetini bozabiliyordu. Bu sebepsiz değildi. Zira esasen mükemmel bir şekilde barış, erdem ve dirlik üzerine kurulmuş bir anayasaya, Lykurgos'un, mutlu bir şekilde varlığını devam ettirmek isteyen bir kentin ihtiyaç duymadığını düşündüğü güçlü bir yönetim ve iktidarı kattıkları için bu duruma düştüler. (3) Agesilaos'un kendisi ilerlemiş yaşıdan dolayı artık seferlerden elini eteğini çekmişti. Oğlu Arkhidamos ise, Sicilya'dan, tirandan gelen yardımı alınca, Arkadialılarla karşı 'gózyası olmayan' olarak adlandırılan savaş kazandı. Zira onunla birlikte savaşanlardan hiç kimse şehit düşmemiş; düşman tarafından ise pek çok kişi ölmüştü. Bu zafer kentin zayıflığını çok açık (4) bir şekilde göstermiştir. Önceleri onlar, düşmanlarına karşı zafer kazanmayı kendilerine yakışan, olağan bir şey olarak görüyordu, öyle ki tanrılarla bir horoz kurban kesmek dışında ne kentte bir zafer töreni düzenliyorlar, ne muzaffer savaşmışlıklarıyla övünüyorlar, ne de duyduklarında aşırı seviniyorlardı, tersine, Thukydides'in de yazdığı Mantinea'daki savaş sırasında dahi, zafer haberini ilk getiren kişiye iyi haber ödülü olarak sadece ortak yemekten bir parça et göndermişlerdi, (5) fazlasını değil. Şimdi ise zafer haberi geldiğinde ve Arkhidamos yaklaşlığında kimse buna riayet etmedi; tersine, en başta babası sevinçten ağlayarak onu karşılamaya gitti; ardından da idari merci, yaşlılar ve kadınlar alayı da nehre akın etti; ellerini sallayıp, Sparta layık olmadığı yüz karası durumdan kurtulup başlangıçtan itibaren ilk kez yeniden parlak bir ışık gördüğü için tanrıya şükrettiler. Derler ki, o zamana kadar erkekler, maruz kaldıkları şeylerden utanarak kadınların yüzüne bakamamışlardır.

XXXIV

Οίκιζομένης δὲ Μεσσήνης ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν, καὶ τῶν ἀρχαίων πολιτῶν πανταχόθεν εἰς αὐτὴν συμπορευομένων, διαμάχεσθαι μὲν ούκ ἐτόλμων ούδε κωλύειν ἐδύναντο, χαλεπῶς δὲ καὶ βαρέως πρὸς τὸν Ἀγησίλαον εἶχον, ὅτι χώραν οὕτε πλήθει τῆς Λακωνικῆς ἐλάττονα καὶ πρωτεύουσαν ἀρετῇ τῆς Ἑλληνικῆς ἔχοντες καὶ καρπούμενοι χρόνον τοσοῦτον ἐπὶ (2) τῆς ἐκείνου βασιλείας ἀπολωλέκασι. Διὸ καὶ προτεινομένην ὑπὸ τῶν Θηβαίων τὴν εἱρήνην ὁ Ἀγησίλαος ούκ ἐδέξατο. Μὴ βουλόμενος δὲ τῷ λόγῳ προέσθαι τοῖς ἔργῳ κρατοῦσι τὴν χώραν, ἀλλὰ φιλονεικῶν, ἐκείνην μὲν ούκ ἀπέλαβε, μικροῦ δὲ τὴν Σπάρτην προσαπέβαλε (3) καταστρατηγηθείς. Ἐπεὶ γάρ οἱ Μαντινεῖς αὖθις ἀπέστησαν τῶν Θηβαίων καὶ μετεπέμποντο τοὺς Λακεδαιμονίους, αἰσθόμενος ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸν Ἀγησίλαον ἔξεστρατευμένον μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ προσιόντα, λαθὼν τοὺς Μαντινεῖς ἀνέζευξε νυκτὸς ἐκ Τεγέας ἄγων ἐπ' αὐτὴν τὴν Λακεδαιμόνα τὸ στράτευμα, καὶ μικρὸν ἐδέσησε παραλλάξας τὸν Ἀγησίλαον ἔρημον ἔξαίφνης (4) καταλαβεῖν τὴν πόλιν. Εύθυνου δὲ Θεσπιέως, ὡς Καλλισθένης φησίν, ὡς δὲ Ξενοφῶν, Κρητός τινος, ἔξαγγείλαντος τῷ Ἀγησιλάῳ, ταχὺ προπέμψας ἵππεα τοῖς ἐν τῇ πόλει φράσοντα, μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτὸς παρῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Ολίγῳ δὲ ὕστερον οἱ Θηβαῖοι διέβανον τὸν Εύρωταν καὶ προσέβαλλον τῇ πόλει, μάλα ἔρρωμένως τοῦ Ἀγησιλάου καὶ παρ' ἡλικίαν (5) ἐπαμύνοντος. Οὐ γάρ, ὡς πρότερον, ἀσφαλείας ἐώρα τὸν καιρὸν ὄντα καὶ φυλακῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπονοίας καὶ τόλμης, οἵ τὸν ἄλλον χρόνον ούδεποτε πιστεύσας ούδε χρησάμενος, τότε μόνοις ἀπεώσατο τὸν κίνδυνον, ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδου τὴν πόλιν ἔξαρπάσας καὶ στήσας τρόπαιον, καὶ τοῖς παισὶ καὶ ταῖς γυναιξὶν ἐπιδείξας τὰ κάλλιστα τροφεῖα τῇ πατρίδι τοὺς (6) Λακεδαιμονίους ἀποδιδόντας, ἐν δὲ πρώτοις τὸν Ἀρχίδαμον ἀγωνιζόμενον ὑπερηφάνως τῇ τε ῥώμῃ τῆς ψυχῆς καὶ τῇ κουφότητι τοῦ σώματος, ὄξέως ἐπὶ τὰ θλιβόμενα τῆς μάχης διαθέοντα διὰ τῶν στενωπῶν καὶ πανταχοῦ μετ' ὀλίγων ἀντερείδοντα τοῖς πολεμίοις· Ἰσίδαν δὲ δοκῶ, τὸν Φοιβίδου υἱόν, οὐ τοῖς πολίταις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις θέαμα φανῆναι καινὸν καὶ ἀγαστόν.

XXXIV

Messene, Epameinondas'ın yanındakiler tarafından yeniden kurulunca ve her taraftan yaşlı insanlar buraya akın edince, ne savaşmayı göze aldılar ne de buna mani olabildiler. Büyüklükte Lakonia'dan daha küçük olmayan, verimlilik açısından da Hellas'ın onde gelen yeri olan ve uzun süredir kendilerinin hakimiyetinde bulunan bu bölgeyi onun krallığı sırasında kaybettikleri için (2) Agesilaos'a çok kızgın ve öfkeliydiler. Bundan dolayı Agesilaos da Thebaillar tarafından teklif edilen barışı kabul etmedi. Zira bu işte başarılı olanlara ülkeyi bırakmak istemeyip dik kafalı davransa da, onu geri alamadı; hatta az kalsın oyuna gelip Sparta'yı da (3) kaybediyordu. Zira Mantineialılar yeniden Thebaillardan ayrılp Lakedaimonialıları yardıma çağrıncı, Epameinondas, Agesilaos'un ordusuyla birlikte sefere çıktıgı ve kendisine yaklaşmakta olduğu haberini almış ve Mantineialılara fark ettirmeden, geceleyin, ordusunu toplayıp Tegea'dan Lakedaimonia'ya sevk etmişti; az daha da Agesilaos'u tek başına atlatıp (4) kenti aniden ele geçirecekti. Kallisthenes'in söylediğine göre Thespiali, Ksenophon'a göre ise Giritli biri olan Euthynos, Agesilaos'a durumu haber verince o da hemen, hızlı bir şekilde, kenttekileri bilgilendirmek için önceden bir atlı gönderdi ve kendisi de çok zaman geçmeden, Sparta'ya vardi. Bundan kısa süre sonra, Thebaillar Eurotas'ı aştılar ve Agesilaos'un bu yaşında yüksek bir cesaretle savunduğu (5) kente saldırdılar. O ise önceki gibi, emniyetli ve ihtiyatlı bir savunmaya geçmedi, tersine, başka hiçbir zaman güvenmediği ve ihtiyaç duymadığı cesur ve çaresiz bir savunmaya girişti. Şimdi de tehlikeyi sadece bu sayede uzaklaştırdı; kenti Epameinondas'ın ellerinden çekip çıkararak zafer anıtını diktı; çocukların ile kadınlara da aldıkları en iyi eğitimi vatanlarına böyle geri ödeyen (6) Lakedaimonialıları, en önlerde de ruhunun gücü ve vücutunun çevikliğiyle cesurca mücadele eden, savaşın getirdiği tehlikeli durumlarda hızlı bir şekilde dar geçitlere koşup, az kişiyle her yerde düşmana göğüs geren Arkhdamos'u gösterdi. Ben ise, Phoibidas oğlu Isidas'ın, sadece vatandaşlara değil, düşmanlara da güzel ve takdire şayan bir görüntü vermiş olduğunu düşünüyorum.

(7) Ἡν μὲν γὰρ ἐκπρεπής τὸ εἶδος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, ὥραν δὲ ἐν ᾧ τὸ ἥδιστον ἀνθρωποι παριόντες εἰς ἄνδρας ἐκ παιδῶν εἶχε, γυμνὸς δὲ καὶ ὅπλων τῶν σκεπόντων καὶ ἴματίων, λίπα χρισάμενος τὸ σῶμα, καὶ τῇ μὲν ἔχων χειρὶ λόγχην, τῇ δὲ ξίφος, ἔξηλατο τῆς οἰκίας, καὶ διὰ μέσων τῶν μαχομένων ὡσάμενος ἐν τοῖς πολεμίοις ἀνεστρέφετο, παίων τὸν προστυχόντα καὶ καταβάλλων. (8) ἐτρώθη δὲ ὑπ' οὐδενός, εἴτε θεοῦ δι' ἀρετὴν φυλάττοντος αὐτόν, εἴτε μεῖζόν τι καὶ κρείττον ἀνθρώπου φανεῖς τοῖς ἐναντίοις. Ἐπὶ τούτῳ δὲ λέγεται τοὺς ἐφόρους στεφανώσαντας αὐτὸν εἴτα χιλίων δραχμῶν ἐπιβαλεῖν ζημίαν, ὅτι χωρὶς ὅπλων διακινδυνεύειν ἐτόλμησεν.

XXXV

Ολίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις περὶ τὴν Μαντίνειαν ἐμαχέσαντο, καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἦδη κρατοῦντα τῶν πρώτων, ἔτι δὲ ἐγκείμενον καὶ κατασπεύδοντα τὴν δίωξιν, Ἀντικράτης Λάκων ὑποστὰς ἔπαισε δόρατι μὲν, ὡς Διοσκουρίδης ἰστόρηκε, Λακεδαιμόνιοι δὲ Μαχαιρίωνας ἔτι νῦν τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀντικράτους (2) καλοῦσιν, ὡς μαχαίρᾳ πατάξαντος. Οὕτω γὰρ ἐθαύμασαν καὶ ὑπερηγάπησαν αὐτὸν φόβῳ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ζῶντος, ὥστε τιμᾶς μὲν ἐκείνῳ καὶ δωρεὰς ψηφίσασθαι, γένει δ' ἀτέλειαν, ἦν ἔτι καὶ καθ' ἡμᾶς ἔχει Καλλικράτης, εἰς τῶν Ἀντικράτους ἀπογόνων. Μετὰ δὲ τὴν μάχην καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου γενομένης εἰρήνης τοῖς "Ἐλλησι πρὸς αὐτούς, ἀπήλαυνον οἱ περὶ τὸν Ἀγησίλαον τοῦ ὅρκου τοὺς Μεσσηνίους, ὡς πόλιν οὐκ ἔχοντας. (3) Ἐπεὶ δὲ οἱ λοιποὶ πάντες ἐδέχοντο καὶ τοὺς ὅρκους ἐλάμβανον παρ' αὐτῶν, ἀπέστησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ μόνοις αὐτοῖς πόλεμος ἦν ἐλπίζουσιν ἀναλήψεσθαι τὴν Μεσσηνίαν. Βίαιος οὖν ἐδόκει καὶ ἀτενής καὶ πολέμων ἄπληστος ὁ Ἀγησίλαος εἶναι, τὰς μὲν κοινὰς διαλύσεις πάντα τρόπον ὑπορύττων καὶ ἀναβάλλων, πάλιν δὲ ὑπὸ χρημάτων ἀπορίας ἀναγκαζόμενος ἐνοχλεῖν τοῖς κατὰ πόλιν φίλοις καὶ δανείζεσθαι καὶ (4) συνερανίζεσθαι, δέον ἀπηλλάχθαι κακῶν εἰς τοῦτο περιήκοντι τῷ καιρῷ, καὶ μὴ τὴν ἄπασαν ἀρχὴν τοσαύτην γενομένην ἀφεικότα καὶ πόλεις καὶ γῆν καὶ θάλατταν, ὑπέρ τῶν ἐν Μεσσήνῃ κτημάτων καὶ προσόδων σφαδάζειν.

(7) Zira vücudunun iriliği ve görünüşü mükemmelidi, çocukluktan erkekliğe geçen insanların en güzel çağlarını yaşadığı dönemdeydi; çiplaktı ve kuşamsızdı, vücudu yağılmıştı, bir elinde mızrak, diğerinde kılıç tutuyordu, evden fırlamış, savaşanları yarıp düşmanların arasına dalmış ve önüne gelene saldırıp yere sererek işe koyulmuştu. (8) İster erdeminden dolayı tanrılar onu korumuş olsun, ister düşmanlara bir insandan daha iri ve güçlü olmuş olsun, hiç kimse tarafından yaralanmadı. Bunun üzerine de, derler ki, *ephoros'*lar onu taçlandırmış, fakat daha sonra da silahsız bir şekilde tehlikeye atılmayı göze aldığı için bin *drakhmai* cezaya çarptırılmışlardı.

XXXV

Bundan birkaç gün sonra Mantinea etrafında savaştılar, Dioskurides'in anlatıldığına göre de, Lakedaimon Antikrates, ön saflardakileri dağıtan, şimdi de sıkıştırıp takibi hızlandırın Epameinondas'a karşı pozisyon alarak mızrağıyla saldırdı, Lakedaimonalılar bugün hala Antikrates'in soyundan gelenleri, o Epameinondas'ı *makhaira* ile vurduğu için *Makhairones* olarak (2) adlandırırlar. Nitekim hayattayken Epameinondas karşısında duydukları korkudan dolayı ona onurlar ve hediyeler bahsettiler, ardillarına da *ateleia* hakkını verdiler. Antikrates'in ardıllarından biri olan Kallikrates günümüzde dahi bu haktan yararlanır. Savaş bittikten, Epameinondas ölüktен ve Hellenlerle karşılıklı barış yapıldıktan sonra Agesilaos taraftarları, bir devlete sahip olmadıkları dolayısıyla Messenialıları yeminin dışında tuttular. (3) Geriye kalan herkesin bunu tanımmasına ve onların yeminlerini de kabul etmesine rağmen, Lakedaimonalılar antlaşmadan vazgeçtiler ve Messenia'yi yeniden ele geçirmeyi umarak tek başlarına savaşı devam ettirdiler. Bundan dolayı Agesilaos, tüm genel antlaşmalara her şekilde zarar verip ertelediği için zorba, ısrarlı ve savaşa doymaz biri gibi gözükyor; diğer taraftan da para kitliğinden dolayı kentteki dostlarını yeniden borç para verme ve (4) gönüllü katkı ödeme konularında sıkıştırmak zorunda kalıyordu. Aslında iş bu radmeye gelince, bu zulme bir son vermesi, kentler üzerinde, denizde ve karda böylesi tam bir hakimiyete ulaşmışken, hala Messene'deki mallar ve gelirler için böyle ısrarcı olmaması gerekliydi.

XXXVI

"Ετι δὲ μᾶλλον ἡδόξησε Τάχω τῷ Αἴγυπτίῳ στρατηγὸν ἐπιδοὺς ἐαυτόν. Ού γὰρ ἡξίουν ἄνδρα τῆς Ἑλλάδος ἄριστον κεκριμένον καὶ δόξης ἔμπεπληκότα τὴν οἰκουμένην, ἀποστάτη βασιλέως, ἀνθρώπῳ βαρβάρῳ, χρῆσαι τὸ σῶμα καὶ τοῦνομα καὶ τὴν δόξαν ἀποδόσθαι χρημάτων, ἔργα μισθοφόρου καὶ ξεναγοῦ διαπραττόμενον. (2) Κεί γὰρ ὑπέρ ὄγδοήκοντα γεγονώς ἔτη καὶ πᾶν ὑπὸ τραυμάτων τὸ σῶμα κατακεκομένος ἐκείνην αὐθίς ἀνεδέξατο τὴν καλὴν καὶ περίβλεπτον ἡγεμονίαν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας, ού πάμπαν ἄμεμπτον εἶναι τὴν φιλοτιμίαν· τοῦ γὰρ καλοῦ καιρὸν οἰκεῖον εἶναι καὶ ὥραν, μᾶλλον δὲ ὅλως τὰ καλὰ τῶν αἰσχρῶν τῷ (3) μετρίῳ διαφέρειν. Ού μὴν ἐφρόντιζε τούτων ὁ Ἀγησίλαος, ούδε ὥετο παρ' ἀξίαν εἶναι λειτούργημα δημόσιον ούδεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάξιον ἐαυτοῦ τὸ ζῆν ἀπρακτον ἐν τῇ πόλει καὶ καθῆσθαι περιμένοντα τὸν θάνατον. "Οθεν ἀθροίσας μισθοφόρους ἀφ' ὧν ὁ Τάχως αὐτῷ χρημάτων ἐπεμψε, καὶ πλοῖα πληρώσας, ἀνήχθη, τριάκοντα συμβούλους ἔχων μεθ' ἐαυτοῦ Σπαρτιάτας, ὡς πρότερον. (4) Ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, εύθὺς οἱ πρῶτοι τῶν βασιλικῶν ἡγεμόνων καὶ διοικητῶν ἐβάδιζον ἐπὶ ναῦν θεραπεύοντες αὐτόν. Ἡν δὲ καὶ τῶν ἄλλων Αἴγυπτίων σπουδή τε μεγάλη καὶ προσδοκία διὰ τοῦνομα καὶ τὴν δόξαν τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ συνετρόχαζον ἅπαντες ἐπὶ τὴν θέαν. (5) Ὡς δὲ ἐώρων λαμπρότητα μὲν καὶ κατασκευὴν ούδεμίαν, ἀνθρωπὸν δὲ πρεσβύτην κατακείμενον ἐν τινὶ πόᾳ παρὰ τὴν θάλασσαν, εὔτελῆ καὶ μικρὸν τὸ σῶμα, τραχὺ καὶ φαῦλον ἴματιον ἀμπεχόμενον, σκώπτειν αὐτοῖς καὶ γελωτοποιεῖν ἐπήρει, καὶ λέγειν ὅτι τοῦτο ἦν τὸ μυθολογούμενον (6) ὡδίνειν ὅρος, εἴτα μῦν ἀποτεκεῖν. "Ετι δὲ μᾶλλον αύτοῦ τὴν ἀτοπίαν ἐθαύμασαν, ὅτε ξενίων προσκομισθέντων καὶ προσαχθέντων ἄλευρα μὲν καὶ μόσχους καὶ χῆνας ἔλαβε, τραγήματα δὲ καὶ πέμματα καὶ μύρα διωθεῖτο, καὶ βιαζομένων λαβεῖν καὶ λιπαρούντων ἐκέλευσε τοῖς εἰλωσι διδόναι κομίζοντας. Τῇ μέντοι στεφανωτρίδι βύβλῳ φησὶν αὐτὸν ἡσθέντα Θεόφραστος διὰ τὴν λιτότητα καὶ καθαριότητα τῶν στεφάνων αἰτήσασθαι καὶ λαβεῖν, ὅτε ἀπέπλει, παρὰ τοῦ βασιλέως.

XXXVI

Mısırlı Takhos'a kendini ordu komutanı olarak tahsis edince, adı iyice kötüye çıktı. Zira Hellas'ın en değerli adamı seçilmiş, ünü tüm dünyaya yayılmış birinin, kendini, krala isyan eden bir barbarın hizmetine sokması, para karşılığı adını ve şanını satması, ücretli bir askerin ve komutanın işlerini yürütmesi doğru kabul edilemez. (2) Seksen yaşını aşmış, vücudu yara bere dolu bir ihtiyar olmasına rağmen Hellenlerin özgürlüğü için iyi ve takdire şayan komutanlık görevini bir kez daha üstlense de, böylesi bir hırs tamamen masum değildi. Zira iyiliğin kendine has bir zamanı ve çağrı vardır ve daha iyi şeyler kötülüklerden (3) bu ölçü sayesinde ayrılır. Agesilaos ise, bunlara dikkat etmiyordu. Kamusal hizmetin şanına yakışmadığını inanıyor, daha çok da kente meşguliyetsiz bir şekilde yaşamayı ve oturup ölümü beklemeyi kendine layık görmüyordu. Bundan dolayı Takhos'un gönderdiği paralarla kiralık asker topladı, birkaç gemiyi tayfalandırdı ve önceden yaptığı gibi otuz Spartalıyi danışman olarak alarak denize açıldı. (4) Mısır'a varır varmaz, pek çok kraliyet memuru ve *dioiketes* ona saygılarını sunmak için gemiye geldiler. Agesilaos'un ismi ve şöhreti dolayısıyla diğer Mısırlılar arasında da oldukça heyacanlı bir bekleyiş vardı. Herkes onu görmeye koşmuştu. (5) Fakat onlarlarında ihtişamlı ve gösterişli birini değil de, sahilde çimlere uzanmış, basit ve küçük vücudunu kaba ve sade bir *himation*'a sarmış yaşlı bir insan görünce, kendilerini gülmek ve onunla alay etmekten ve de bunun mitolojide anlatılan, (6) dağın çektiği doğum sancısı olduğunu ve sonra da bir fareyi doğurduğunu söylemekten alamadılar. Sonrasında ise, onun kişisel özelliklerine daha çok hayran kaldılar; öyle ki, kendisine misafirlik hediyeleri getirilip sunulduğu zaman, sadece un, dana ve kazları alıp, tatlı, kurabiye ve parfümleri geri çevirmiş; onlar almaya zorlayıp ısrar ettiğinde de, getirilen şeylerin *heilotai*'a verilmesini emretmişti. Theophrastos'un anlattığına göre, taç yapılmaya uygun bir kamıştan pürüzsüzlüğü ve temizliği yüzünden hoşlanmış, ayrılrken bu taçlardan rica etmiş ve kraldan almıştır.

XXXVII

Τότε δὲ συμμίξας τῷ Τάχῳ παρασκευαζομένῳ πρὸς τὴν στρατείαν, οὐχ ὥσπερ ἥλπιζεν, ἀπάσης στρατηγὸς ἀπεδείχθη τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τῶν μισθοφόρων μόνων, τοῦ δὲ ναυτικοῦ Χαβρίας ὁ Ἀθηναῖος· ἡγεμών δὲ συμπάντων (2) αὐτὸς ἦν ὁ Τάχως. Καὶ τοῦτο πρῶτον ἡνίασε τὸν Ἀγησίλαον· ἐπειτα τὴν ἄλλην ἀλαζονείαν καὶ κενοφροσύνην τοῦ Αἰγυπτίου βαρυνόμενος ἡναγκάζετο φέρειν· καὶ συνεξέπλευσεν ἐπὶ τοὺς Φοίνικας αύτῷ, παρὰ τὴν ἀξίαν τὴν ἐαυτοῦ καὶ τὴν φύσιν ὑπείκων καὶ καρτερῶν, ἅχρι οὗ καιρὸν ἔλαβε. (3) Νεκτάναβις γάρ ἀνεψιὸς ὣν τοῦ Τάχῳ καὶ μέρος ἔχων ὑφ' ἐαυτῷ τῆς δυνάμεως ἀπέστη· καὶ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἀναγορευθεὶς διεπέμπετο πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ἀξιῶν αύτῷ βοηθεῖν· τὰ δ' αὐτὰ καὶ τὸν Χαβρίαν παρεκάλει, (4) μεγάλας ὑπισχνούμενος ἀμφοτέροις δωρεάς. Αἱσθομένου δὲ ταῦτα τοῦ Τάχῳ καὶ τραπομένου πρὸς δέησιν αὐτῶν, ὃ μὲν Χαβρίας ἐπειράτο καὶ τὸν Ἀγησίλαον ἐν τῇ φιλίᾳ τοῦ Τάχῳ πείθων καὶ παραμυθούμενος κατέχειν, ὃ δὲ Ἀγησίλαος εἶπεν ὅτι "Σοὶ μὲν, ὡ Χαβρία, κατὰ σεαυτὸν ἀφιγμένῳ χρῆσθαι τοῖς ἐαυτοῦ λογισμοῖς ἔξεστιν, ἐγὼ δὲ ὑπὸ τῆς πατρίδος ἐδόθην Αἴγυπτίοις στρατηγός. Οὐκ οὖν ἄν ἔχοι μοι καλῶς οὓς ἐπέμφθην σύμμαχος πολεμεῖν, ἐὰν μὴ πάλιν ἡ (5) πατρὶς κελεύσῃ". Ταῦτα δὲ εἶπὼν ἐπεμψεν εἰς Σπάρτην ἄνδρας, οὓς τοῦ μὲν Τάχῳ κατηγορήσειν, ἐπαινέσεσθαι δὲ τὸν Νεκτάναβιν ἔμελλον. "Ἐπεμψαν δὲ κάκεῖνοι δεόμενοι τῶν Λακεδαιμονίων, ὃ μὲν ᾧς πάλαι σύμμαχος γεγονὼς καὶ φίλος, ὃ δὲ ᾧς εὔνους καὶ προθυμότερος περὶ τὴν πόλιν ἐσόμενος. Ἀκούσαντες οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς μὲν Αἴγυπτίοις ἀπεκρίναντο φανερῶς Ἀγησίλαῳ περὶ τούτων μελήσειν, ἐκείνῳ δὲ ἐπέστειλαν ὅρᾶν κελεύοντες ὅπως πράξει τὸ τῇ Σπάρτῃ συμφέρον. (6) Οὕτω δὴ λαβὼν τοὺς μισθοφόρους ὁ Ἀγησίλαος ἀπὸ τοῦ Τάχῳ μετέστη πρὸς τὸν Νεκτάναβιν, ἀτόπου καὶ ἀλλοκότου πράγματος παρακαλύμματι τῷ συμφέροντι τῆς πατρίδος χρησάμενος· ἐπεὶ ταύτης γε τῆς προφάσεως ἀφαιρεθείσης τὸ δικαιότατον ὄνομα τῆς πράξεως ἦν προδοσία. Λακεδαιμόνιοι δὲ τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες οὕτε μανθάνουσιν οὕτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο πλὴν ὃ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσιν.

XXXVII

Bundan sonra da, sefer için hazırlık yapan Takhos'la birleşti. Fakat umduğu gibi, tüm ordunun değil, sadece ücretli askerlerin komutanı oldu. Donanma komutanı ise, Atinalı Khabrias'tı. Takhos'un kendisi de bütün güçlerin (2) başkomutanı oldu. Bu durum Agesilaos'u ilkin rahatsız etti. Sonra da Mısırlının diğer kibirlilik ve küstahlıklarına öfke içinde katlanmak onu zorladı. Yine de, Fenikeliler üzerine onunla birlikte gitti ve uygun zamanı bulana kadar da onun rütbesi ve karakteri karşısında itaat etti ve sabır gösterdi. (3) Takhos'un yeğeni olan ve onun altında yönetimin bir kısmını idare eden Nektanabis ondan ayrılp da Mısırlılar tarafından resmen kral ilan edilince, kendisine yardım etmesini istemek için Agesilaos'a elçi gönderdi. Khabrias'tan da aynı şeyleri rica etti, (4) her ikisine de büyük hediyeler söz verdi. Takhos bunları öğrendikten sonra, onları ricalarıyla sıkıştırdı, Khabrias ise, Agesilaos'u Takhos'un dostluğununa ikna etmeye ve dayanması için cesaretlendirmeye çalıştı. Agesilaos da "*Sen ey Khabrias, kendi başına gelen birisi olarak kendi düşüncelerinin peşinden koşabilirsın; ama ben, Mısırlılara kendi vatanım tarafından bir komutan olarak verildim. O yüzden (5) vatanım tarafından emredilmedikçe müttefik olarak gönderdiğim kişilerle savaşmak bana yakışmaz*". Bunları söyledikten sonra, Sparta'ya Takhos'u yerip, Nektanabis'i övmesi için konuşacak adamlar yolladı. Lakedaimonalıların lütfunu isteyenler de elçi gönderdiler, biri (Takhos) eskisi gibi dost ve müttefik olmak için, diğeri (Nektanabis) kent için daha iyi ve hayırlı şeylerin olması vaadiyle. Lakedaimonalılar her ikisini de dinledikten sonra, Mısırlılar bu konularla Agesilaos'un ilgileneceği yönünde açık bir cevap yolladılar. Agesilaos'a da bir mesaj yollayıp, Sparta için nasıl faydalı olacağsa öyle davranışmasını emrettiler. (6) Bunun üzerine, Agesilaos da kent yararına bahanesiyle sadakatsız ve uygunsuz bir işe girişerek, ücretli askerlerini yanına aldı ve Takhos tarafından ayrılp Nektanabis tarafına geçti. Şayet bu bahane bir tarafa bırakılırsa, bu davranışın en doğru adlandırılması ihanettir. Fakat Lakedaimonalılar vatanın yararına olan şeyi, doğru olan şeylerin en başına yerleştiriyorlardı. Onlar Sparta'nın iyiliğine olduğuna inandıkları şeyden başka bir adaleti ne öğrenmişler ne de böyle bir şey tanımışlardır.

XXXVIII

Ό μὲν οὖν Τάχως ἐρημωθεὶς τῶν μισθοφόρων ἔφυγεν, ἐκ δὲ Μένδητος ἔτερος ἐπανίσταται τῷ Νεκτανάβιδι βασιλεὺς ἀναγορευθείς· καὶ συναγαγὼν δέκαμυριάδας ἀνθρώπων ἐπήρει. Θαρσύνοντος δὲ τοῦ Νεκτανάβιδος τὸν Ἀγησίλαον, καὶ λέγοντος ὅτι πολλοὶ μέν εἰσιν οἱ πολέμιοι, μιγάδες δὲ καὶ βάναυσοι καὶ δι' ἀπειρίαν (2) εὔκαταφρόνητο, "καὶ μὴν οὐ τὸ πλῆθος αὐτῶν", ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν, "ἄλλὰ τὴν ἀπειρίαν φοβοῦμαι καὶ τὴν ἀμαθίαν ὡς δυσεξαπάτητον. Αἱ γὰρ ἀπάται τὸ παράδοξον ἐπάγουσι τοῖς πρὸς ἄμυναν ὑπονοοῦσι καὶ προσδοκῶσι τρεπομένοις, ὃ δὲ μὴ προσδοκῶν μηδὲ ὑπονοῶν μηδὲν οὐ δίδωσι τῷ παραλογιζομένῳ λαβήν, ὥσπερ οὐδὲ τῷ παλαίοντι ὢπτὴν ὃ μὴ κινούμενος". Ἐκ τούτου καὶ ὁ (3) Μενδήσιος ἐπεμπε πειρῶν τὸν Ἀγησίλαον. "Ἐδεισεν οὖν ὁ Νεκτάναβις, καὶ κελεύοντος αὐτοῦ διαμάχεσθαι τὴν ταχίστην καὶ μὴ χρόνῳ πολεμεῖν πρὸς ἀνθρώπους ἀπείρους ἀγῶνος, πολυχειρίᾳ δὲ περιελθεῖν καὶ περιταφρεῦσαι καὶ φθάσαι πολλὰ καὶ προλαβεῖν δυναμένους, ἔτι μᾶλλον ἐν ὑποψίᾳ καὶ φόβῳ γενόμενος πρὸς αὐτὸν ἀπεχώρησεν είς πόλιν εὔερκῇ καὶ μέγαν ἔχουσαν (4) περίβολον. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἡγανάκτει μὲν ἀπιστούμενος καὶ βαρέως ἔφερεν, αἰσχυνόμενος δὲ καὶ πάλιν μεταστῆναι πρὸς τὸν ἔτερον καὶ τελέως ἀπελθεῖν ἄπρακτος, ἥκολούθησε καὶ συν εισῆλθεν εἰς τὸ τεῖχος.

XXXIX

Ἐπελθόντων δὲ τῶν πολεμίων καὶ περιταφρευόντων τὴν πόλιν, αὗθις αὖ δείσας τὴν πολιορκίαν ὁ Αίγυπτιος ἐβούλετο μάχεσθαι καὶ τοὺς "Ἐλληνας μάλα συμπροθυμουμένους εἰχεν· οὐ γὰρ ἦν ἐν τῷ χωρίῳ σῖτος. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος οὐκ ἐῶν, ἀλλὰ κωλύων ἥκουε μὲν ἔτι μᾶλλον κακῶς ἢ πρότερον ὑπὸ τῶν Αἴγυπτίων καὶ προδότης ἀπεκαλεῖτο τοῦ βασιλέως, ἔφερε δὲ πραότερον ἥδη τὰς διαβολὰς καὶ προσεῖχε τῷ καιρῷ τοῦ στρατηγήματος. (2) Ἡν δὲ τοιόνδε. Τάφρον ἔξωθεν ἥγον οἱ πολέμιοι περὶ τὸ τεῖχος βαθεῖαν ὡς παντάπασιν ἀποκλείσοντες αὐτούς. Ὡς οὖν ἐγγὺς ἦσαν αἱ τελευταὶ τοῦ ὄρυγματος ἀπαντῶντος αὐτῷ καὶ περιέόντος ἐν κύκλῳ τὴν πόλιν, ἐσπέραν ἀναμείνας γενέσθαι καὶ κελεύσας ἔξοπλίζεσθαι τοὺς "Ἐλληνας ἔλεγεν ἐλθών πρὸς τὸν Αίγυπτιον·

XXXVIII

Mistophoroi tarafından terk edildikten sonra Takhos da kaçtı. Sadece Mendesli bir başka kişi, kral ilan edilen Nektanabis'e karşı ayaklandı ve yüz bin kişilik bir ordu toplayıp harekete geçti. Bunun üzerine Nektanabis, Agesilaos'u cesaretlendirmek için düşmanın sayıca çok olduğunu; fakat karma insanların ve el işçilerinin tecrübeşizliği dolayısıyla çok da (2) dikkate değer olmadığını söyleyince, Agesilaos da “*onların çok olmasından değil, tersine, aldatması zor olduğu için bu tecrübeşizlik ve bilgisizlikten korkuyorum*” dedi. “*Zira yalan ve dolan, bir misillemeden kuşkulandıkları ve böyle birsey bekledikleri için buna karşı hazırlık yapanların başına umulmadık bir şey getirir; oysa böyle bir şey beklemeyen ve böyle bir şeyden kuşulanmayan kişi, tíká hareketsiz duran birinin, güreş yapan bir diğérine kendini mindere düşürme imkanı vermediği gibi, hile yapana bunu yapma fırsatı vermez*”. Bundan dolayı (3) Mendesli şahıs da Agesilaos'u kazanmak için bir elçi gönderdi. Nektanabis, Agesilaos savaş tecrübesi olmayanlara karşı yavaş yavaş savaşmayı değil de mümkün olduğunda hızlı savaşıp kazanmayı; eldeki kalabalık sayesinde onu bir hendekle sarıp kuşatmayı; pek çok şey kazanmayı ve savaş gücünü önceden ele geçirmeyi önerince korkuya kapıldı ve ona karşı hala şüphe ve korku beslediği için de uzun bir sura sahip (4) takvimatlı kente geri çekildi. Agesilaos ise, kendini kötü hissetti ve kendine güvenilmediği için çok sinirlendi. Fakat yeniden karşı tarafa geçmek ve tamamen başarısız olmaktan utandığı için kralı takip etti ve onunla birlikte kaleye yöneldi.

XXXIX

Düşman harekete geçip kenti bir çukurla çevirince, Mısırlı kuşatma karşısında yeniden korkuya kapıldı ve derhal savaşmak istedi. Oldukça istekli olan Hellenleri de yanına aldı. Zira alandaki yiyecek yeterli değildi. Agesilaos ise, buna izin vermedi; hatta buna engel oldu. Bundan dolayı Mısırlılar arasında adı öncekinde bile daha kötüye çıktı; hatta kralın gammazı olarak bile adlandırıldı. Ama o, artık bu tür karalamalara daha sakin yaklaşıyordu. Dolayısıyla, savaş planı için en uygun zamanı bekledi. (2) Bu sırada şunlar oldu: Düşman, onları tamamen muhasara altına almak için kalenin etrafını dışarıdan derin bir çukurla çevirdi. Birbirine karşı gelen ve kentin çevresinde dolaşan bu çukurun iki ucu artık birbirine yaklaşmıştı. O zaman gecenin olmasını bekledi ve Hellenlerin silahlanmasını emrettikten sonra, Mısırlının karşısına geçip şöyle dedi:

"Ο μὲν τῆς σωτηρίας, ὡ νεανίᾳ, καιρὸς οὗτός ἔστιν, ὃν ἐγὼ διαφθεῖραι φοβούμενος οὐκ ἔφραζον πρὶν (3) ἐλθεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἡμῖν οἱ πολέμιοι τὴν ἀσφάλειαν αὐτοὶ διὰ τῶν χειρῶν παρεσκευάκασι, τοσαύτην ὄρυξάμενοι τάφρον, ἣς τὸ μὲν ἔξειργασμένον ἐκείνοις ἐμποδών ἔστι τοῦ πλήθους, τὸ δὲ διαλεῖπον ἡμῖν δίδωσιν ἵσω καὶ δικαίω μέτρῳ διαμάχεσθαι πρὸς αὐτούς, φέρε νῦν, προθυμηθεὶς ἀνὴρ ἀγαθὸς γενέσθαι καὶ μεθ' ἡμῶν ἐπισπόμενος δρόμῳ σῶζε (4) σεαυτὸν ἅμα καὶ τὴν στρατιάν. Ἡμᾶς γὰρ οἱ μὲν κατὰ στόμα τῶν πολεμίων οὐχ ὑπομενοῦσιν, οἱ δὲ ἄλλοι διὰ τὴν τάφρον οὐ βλάψουσιν". Ἐθαύμασεν οὖν ὁ Νεκτάναβις τοῦ Ἀγησιλάου τὴν δεινότητα, καὶ δοὺς ἐαυτὸν εἰς μέσα τὰ τῶν Ἑλλήνων ὅπλα καὶ προσπεσών ἐτρέψατο ῥᾳδίως τοὺς ἀντιστάντας. Ὡς δὲ ἄπαξ ἔλαβε πειθόμενον αὐτῷ τὸν Νεκτάναβιν ὁ Ἀγησίλαος, αὐθις ἐπῆγε τὸ αὐτὸν στρατήγημα καθάπερ πάλαισμα τοῖς πολεμίοις. (5) Τὰ μὲν γὰρ ὑποφεύγων καὶ ὑπάγων, τὰ δὲ ἀντιπεριχωρῶν, ἐμβάλλει τὸ πλήθος αὐτῶν εἰς τόπον ἔχοντα διώρυχα βαθεῖαν ἐξ ἐκατέρας πλευρᾶς παραρρέουσαν, ὧν τὸ μέσον ἐμφράξας καὶ καταλαβών τῷ μετώπῳ τῆς φάλαγγος ἔξισωσε πρὸς τοὺς μαχομένους τῶν πολεμίων τὸ πλήθος, οὐκ ἔχοντας περιδρομὴν καὶ κύκλωσιν. "Οθεν οὐ πολὺν χρόνον ἀντιστάντες ἐτράποντο· καὶ πολλοὶ μὲν ἀνηρέθησαν, οἱ δὲ φεύγοντες ἐσκεδάσθησαν καὶ διερρύησαν.

XL

'Εκ δὲ τούτου καλῶς μὲν εἶχε τὰ πράγματα καὶ βεβαίως τῷ Αίγυπτῷ πρὸς ἀσφάλειαν· ἀγαπῶν δὲ καὶ φιλοφρονούμενος ἐδεῖτο μεῖναι καὶ συνδιαχειμάσαι μετ' αὐτοῦ τὸν Ἀγησίλαον. Ὁ δὲ ὥρμητο πρὸς τὸν οἴκοι πόλεμον, εἰδὼς χρημάτων δεομένην τὴν πόλιν καὶ ξενοτροφοῦσαν. Προϋπεμψεν οὖν αὐτὸν ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς, ἄλλας τε λαβόντα τιμὰς καὶ δωρεὰς καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀργυρίου διακόσια καὶ τριάκοντα τάλαντα. (2) Χειμῶνος δὲ ὅντος ἥδη τῆς γῆς ἔχόμενος ταῖς ναυσὶ καὶ παρὰ τὴν Λιβύην εἰς χωρίον ἔρημον κομισθείς, ὃ καλοῦσι Μενελάου λιμένα, θνήσκει, βιώσας μὲν ὄγδοηκοντα καὶ τέσσαρα ἔτη, βασιλεύσας δὲ τῆς Σπάρτης ἐνὶ τῶν τεσσαράκοντα πλέον, καὶ τούτων ὑπὲρ τριάκοντα πάντων μέγιστος καὶ δυνατώτατος γενόμενος καὶ σχεδὸν ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡγεμὼν καὶ βασιλεὺς νομισθεὶς ἄχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης.

“Ey genç, işte şimdi savunma için uygun bir zaman! Ben, bunu bozmaktan korktuğum için, olay (3) gerçekleşmeden önce bildirmedim. Düşmanlar, tamamlanan kısmını onlar için çok fazla engel teşkil eden; açık bölümü ise, bizlere onlarla eşit ve adil biçimde savaşma imkanı veren böylesi bir çukur kazarak, aslında kendi elliyle bizim emniyetimizi sağladıkları için, şimdi cesur bir adam olmaya karar ver; mümkün mertebe bizi takip et ve (4) kendinle birlikte orduyu da koru. Zira düşmanlardan dosdoğru karşısında bulunanlar bize karşı koyamazlar; diğerleri de çukur yüzünden bize zarar veremezler”. Nektanabis ise, Agesilaos'un zekasına hayran kaldı ve Hellenlerin ağır silahlarının ortasında yerini alarak ve saldırıyla geçerek karşısındaki düşmanı kolayca bozguna uğrattı. Agesilaos kendisine bir kez daha ikna olan Nektanabis'i yanına aldıktan sonra, gösterdiği savaş taktiği ile aynı stratejiyi düşmana karşı uygulamaya koydu. (5) Kısmen geri çekilib ve ilerleyip, kısmen de karşı tarafa dolaşıp onlardan pek çoğunu, her iki tarafında, içinden su akan derin çukurun bulunduğu bölgeye sürdü. Bunların ortasındaki açık bölgeyi kapatıp *phalanks'*ın ön kısmıyla tıkadıktan sonra, düşmanın savaşçı sayısını, çevirme ve kuşatma yapamadıkları için kendi tarafıyla eşitledi. Bundan kısa süre sonra da karşısındakiler kaçtılar. Pekçoğu öldürülüdü; kaçanlar dağıldılar ve parça parça kaçtılar.

XL

Bundan sonra iktidar Mısırlı için güzel ve kesin bir şekilde emniyet altındaydı. Bundan dolayı müteşekkir olduğu ve dostça hisler beslediği için, Agesilaos'tan yanında kalmasını ve kişi kendisiyle birlikte geçirmesini rica etti. Fakat o, kentin asker kiraladığından dolayı paraya ihtiyacı olduğunu biliyordu ve bu yüzden de yurttaki savaşa katılmakta acele ediyordu. Bunun üzerine kral, onurlar ve hediyeler dışında savaş için iki yüz otuz *talanta* verdikten sonra, onu onurlu ve yüce gönüllü bir şekilde azletti. (2) Fakat kiş bastırıldığı için, gemileriyle yakın bir yerde mola verdi ve Libya kıyısında, ‘*Menelaos Limani*’ olarak adlandırılan, iskan edilmemiş bir yere geldi ve burada vefat etti. Seksen dört yıl yaşamış, kırk bir yıl Sparta'da hüküm sürdürmüştü. Bunun otuz yılından fazlasında güçlü ve kudretliydi, Leuktra Savaşı'na kadar bütün Hellas'ın egemeni ve kralı olarak kabul edilmişti.

(3) "Εθους δὲ ὅντος Λακωνικοῦ τῶν μὲν ἄλλων ἐπὶ ξένης ἀποθανόντων αύτοῦ τὰ σώματα κηδεύειν καὶ ἀπολείπειν, τὰ δὲ τῶν βασιλέων οἴκαδε κομίζειν, οἱ παρόντες Σπαρτιᾶται κηρὸν ἐπιτήξαντες τῷ νεκρῷ, μέλιτος οὐ παρόντος, ἀπῆγον εἰς Λακεδαίμονα. Τὴν δὲ βασιλείαν Ἀρχίδαμος ὁ υἱὸς αύτοῦ παρέλαβε, καὶ διέμεινε τῷ γένει μέχρις Ἀγιδοῖς, ὃν ἐπιχειροῦντα τὴν πάτριον ἀναλαβεῖν πολιτείαν ἀπέκτεινε Λεωνίδας πέμπτον ἀπ' Ἀγησιλάου γεγονότα.

(3) Yabancı bir yerde ölen kişilerin cesetlerinin orada gömülmesi ve oraya bırakılması, kralların cesetlerinin ise yurda getirilmesi bir Lakedaimon geleneğiydi. Orada bulunan Spartalılar da cesedi, bal olmadığı için, eritilmiş balmumu ile sıvadılar ve Lakedaimonia'ya götürdüler. Krallığı onun oğlu Arkhidamos üstledi ve krallık Agesilaos'tan sonra, beşinci kuşaktan olan, atadan kalma anayasayı yeniden kurmaya çalışırken Leonidas tarafından öldürülen Agis'e kadar da bu soyda kaldı.